

DIPUTACIÓ I MONARQUIA.
EL PODER POLÍTIC A CATALUNYA, 1563-1599

MIQUEL PÉREZ LATRE

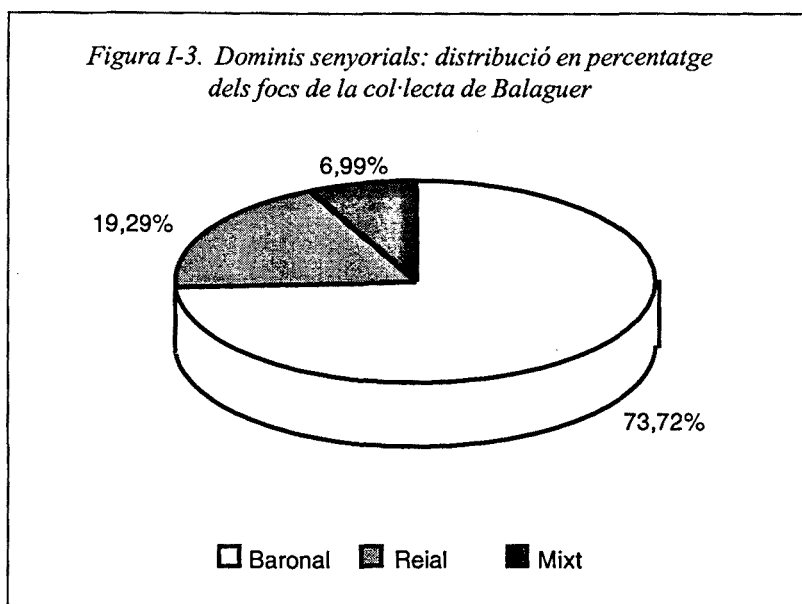
TESI DOCTORAL DIRIGIDA PER LA PROFESSORA EVA SERRA I PUIG

INSTITUT UNIVERSITARI D'HISTÒRIA JAUME VICENS I VIVES

UNIVERSITAT POMPEU FABRA

2001

A mitjans del Cinc-cents les deu principals universitats de la col·lecta de Balaguer comptaven amb una població de més de cent focs. D'aquestes, únicament les dues més importants, Balaguer i Agramunt, pertanyien a la jurisdicció reial. Això féu que la Diputació del General prengués aquestes dues poblacions com a centres principals de la seva organització i funcions. Els fogatges de la primera meitat del segle XVI, per tant, foren recaptats a partir d'aquests dos focus i, en temps de Felip II, s'hi trobava centralitzada

l'administració dels drets de bolla, juntament amb la vila d'Oliana, situada als límits septentrionals de la col·lecta. La capital, Balaguer, disposava el 1585 d'unes mil cases, segons el testimoni d'Henrique Cock, el que denota un fort creixement respecte al seu nivell de població a mig segle.

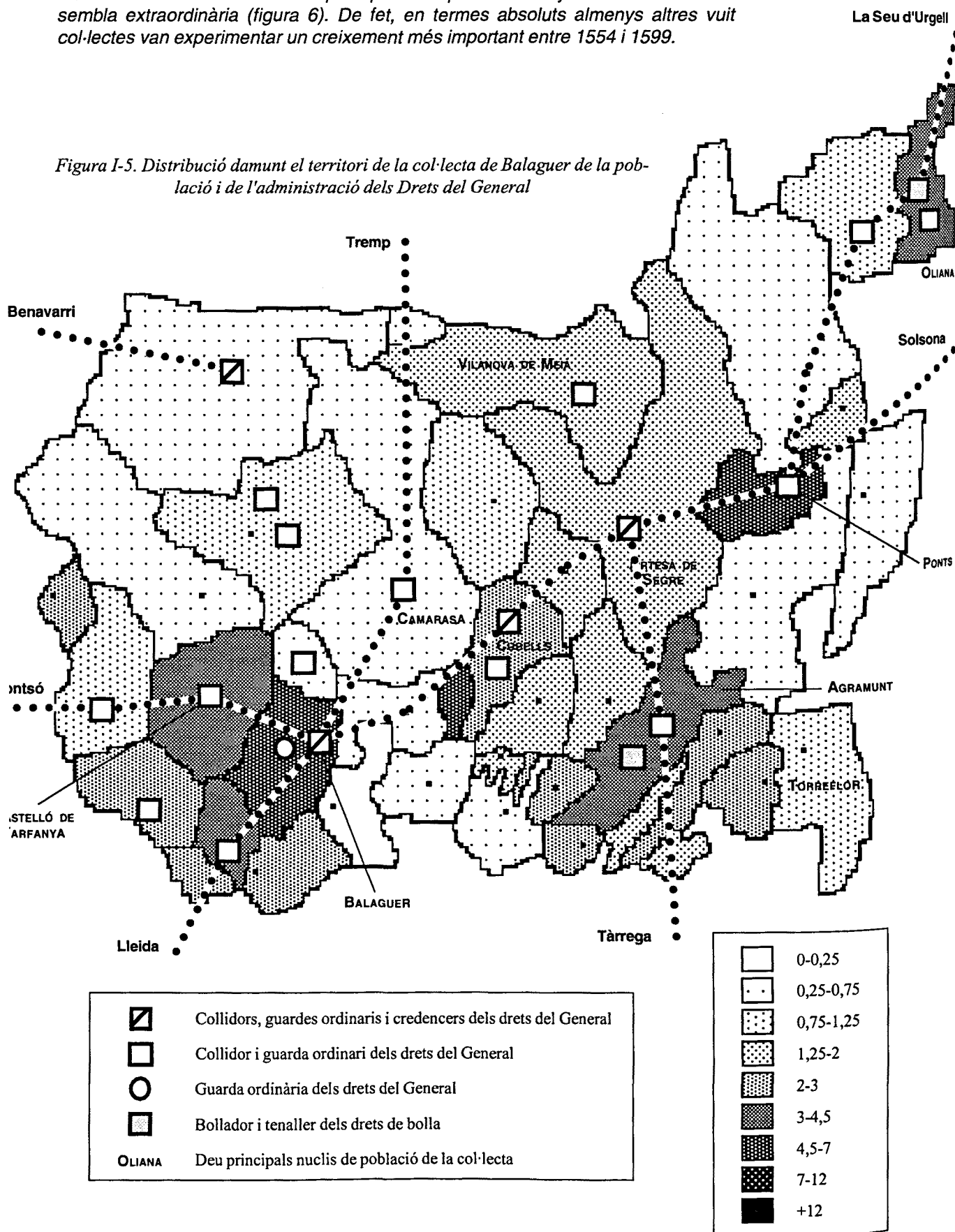
Al sud de la col·lecta, prop de Balaguer i Agramunt, s'aplegava la major part de la població, principalment en torn de la capital i la ruta de Lleida (figura 5). Els camins que partien d'aquestes universitats unien la col·lecta amb les seves veïnes de Lleida, Tàrrrega i Cervera. Durant la segona meitat del Cinccents, l'administració dels drets del General —a diferència dels fogatges i la bolla—, a part de la mateixa capital, tenia com a principals centres estratègics les viles d'Artesa de Segre —domini del monestir de Montserrat—, d'Àger —de l'arquebisbe de Tarragona— i de Cubells —que formava part del marquesat de Camarasa—, travessades per les vies d'enllaç amb el nord i l'est, enllà de la col·lecta, cap a les viles de Tremp, La Seu d'Urgell i Solsona. Encara que en bona part es desenvolupés al marge de l'estructura ordinària de la Diputació del General, és

Figura I-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Balaguer segons el cens de 1553

Balaguer	369
Agramunt	280
Artesa de Segre	259
Ponts	195
Castelló de Farfanya	184
Oliana	124
Vilanova de Meià	111
Torre flor	106
Camarasa	106
Cubells	103

a dir, a través d'oficials nomenats pels arrendadors de l'impost, les dades sobre els preus d'arrendament dels drets de bolla i segell de cera a la col·lecta ens poden ajudar a conèixer-la una mica millor. De principi cal dir que la seva trajectòria ascendent no sembla extraordinària (figura 6). De fet, en termes absoluts almenys altres vuit col·lectes van experimentar un creixement més important entre 1554 i 1599.

Figura I-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Balaguer de la població i de l'administració dels Drets del General

Aquesta evolució, que cal considerar positiva però alhora tímida, si l'emmarquem en un context econòmic català expansiu, es pot resseguir a la figura 7. Entre el principi del període que considerem, concretament el trienni iniciat el 1554 i el de 1581 el creixement de la recaptació serà constant fins a superar el cent per cent. Les dues darreres dècades del segle, seguint fidelment la tendència general catalana seran de crisi i de petit redreçament. Durant els vuitanta els preus d'arrendament es reduiran en un terç, per recuperar-se a finals de segle fins als nivells del trienni iniciat l'any 1572.

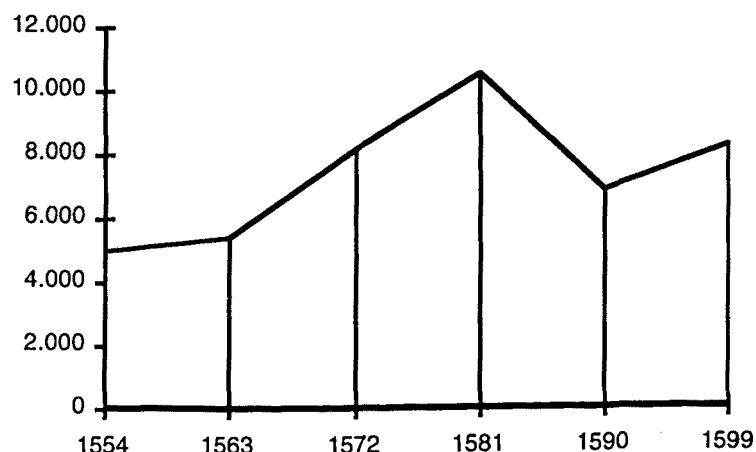
Figura I-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla i segell de cera i proporció respecte al total de Catalunya (sense Barcelona)

Trienni	Bolla	%
1554	4.989	3,48
1563	5.403	3,20
1572	8.100	3,26
1581	10.518	3,80
1590	6.906	3,00
1599	8.286	2,99
Augment %	66,09	-14,21

Però aquesta tendència positiva durant la segona meitat de segle no pot amagar un fet potser més important: la pèrdua de pes de la col·lecta de Balaguer en el conjunt de la recaptació catalana, reflex d'una possible decadència de la seva indústria tèxtil i del seu paper en els circuits de comercialització. Poc apreciable durant el principi del període analitzat, la tendència a aquesta reducció de pes es farà especialment important durant la dècada de crisi dels vuitanta. Les dificultats generals de l'economia catalana es faran aleshores ben patents a la col·lecta.

La dècada final del segle només podrà aturar momentàniament aquest procés en marxa. En conjunt, la importància relativa del preu dels arrendaments i, en línies generals, de la recaptació dels drets de bolla i segell

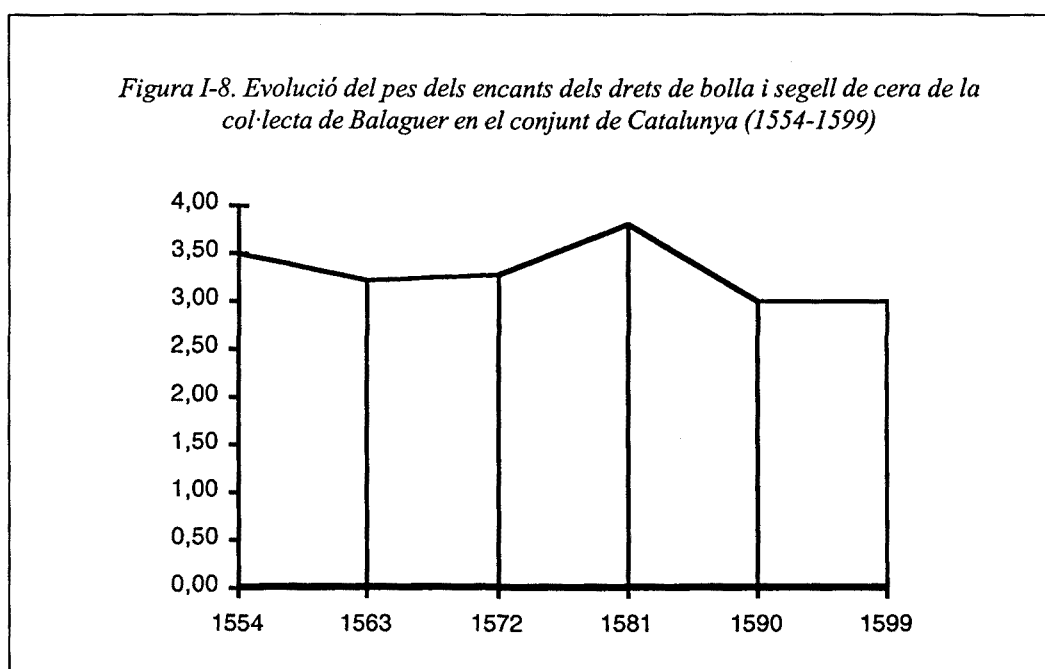
Figura I-7. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla i segell de cera a la col·lecta de Balaguer (1554-1599)

de cera a Balaguer respecte al conjunt del país es reduiran en un 14,21%, responent a una tendència encara més visible en les veïnes col·lectes de Lleida (-24,71%) i Tàrrrega (-38,31%), amb les quals la col·lecta balaguerina sembla mantenir els principals lligams socials i econòmics.

Si relacionem les dades demogràfiques de la col·lecta corresponents al fogatge del 1553 — a falta d'un altre recompte més ajustat cronològicament al final de la nostra època — amb les xifres corresponents als encantaments dels drets de bolla i segell de cera obtindrem uns resultats semblants: la ràtio bolla per foc experimentarà una tendència positiva passant de l'1,59 del 1554 al 2,65 de 1599. L'augment de l'1,06 entre una i altra data, però, col·locarà la col·lecta de Balaguer com la dotzena entre les vint-i-dos en què s'organitza la Diputació del General.

En conjunt, per tant, aquestes dades constitueixen un índex de la pèrdua de pes de les terres de Ponent en el conjunt de l'economia catalana de la segona meitat del Cinccents, en un període de redistribucions demogràfiques i productives. Aquestes terres de Ponent, dominades àmpliament pels barons — com a senyors de fins a un 89,8% de la superfície de la col·lecta — patiran amb duresa la crisi epidèmica i econòmica dels anys vuitanta. La vigència de la violència dels bàndols i bandolers constituirà un clar signe visible d'aquesta crisi, ben perceptible a ulls de tothom. Damunt aquesta complexa realitat social i econòmica la Diputació del General bastirà una xarxa institucional en l'explicació de la qual i en l'anàlisi de les categories socials que hi prendran part i hi gaudiran, val la pena estendre's.

Es pot dir que l'estructura de la Diputació del General es trobava ben adaptada a la realitat de la col·lecta durant la segona meitat del segle XVI. Els vint-i-tres collidors dels drets del General i de la bolla (en aquest cas ens referim únicament als directament nomenats des de Barcelona, normalment per assegurar la seva activitat en els interludis d'un arrendador a un altre, dels quals tenim esment) es repartien de forma força homogènia pel territori. A part de les vies i poblacions principals abans esmentades, paraven especial compte al control del territori occidental de la col·lecta. El fet fronterer era substancial i per això, les taules d'Àger — una vila petita però amb dos oficials permanents —, les Avellanes i Santa Linya, Òs de Balaguer, Castelló de Farfanya, Algerri i Albesa, tenien la missió d'actuar com a un primer filtre per a les mercaderies i viatgers procedents del Regne d'Aragó i gravats amb els drets del General. El 1566 el consistori de la Diputació decidí enfortir la capacitat de les taules de Balaguer, Artesa de Segre, Cubells i Àger desdoblant el fins aleshores solitari guarda ordinari en dos oficials encarregats del control i de la mútua fiscalització en l'ofici. Fou la principal transformació durant la segona meitat de segle en un marc de relativa estabilitat.

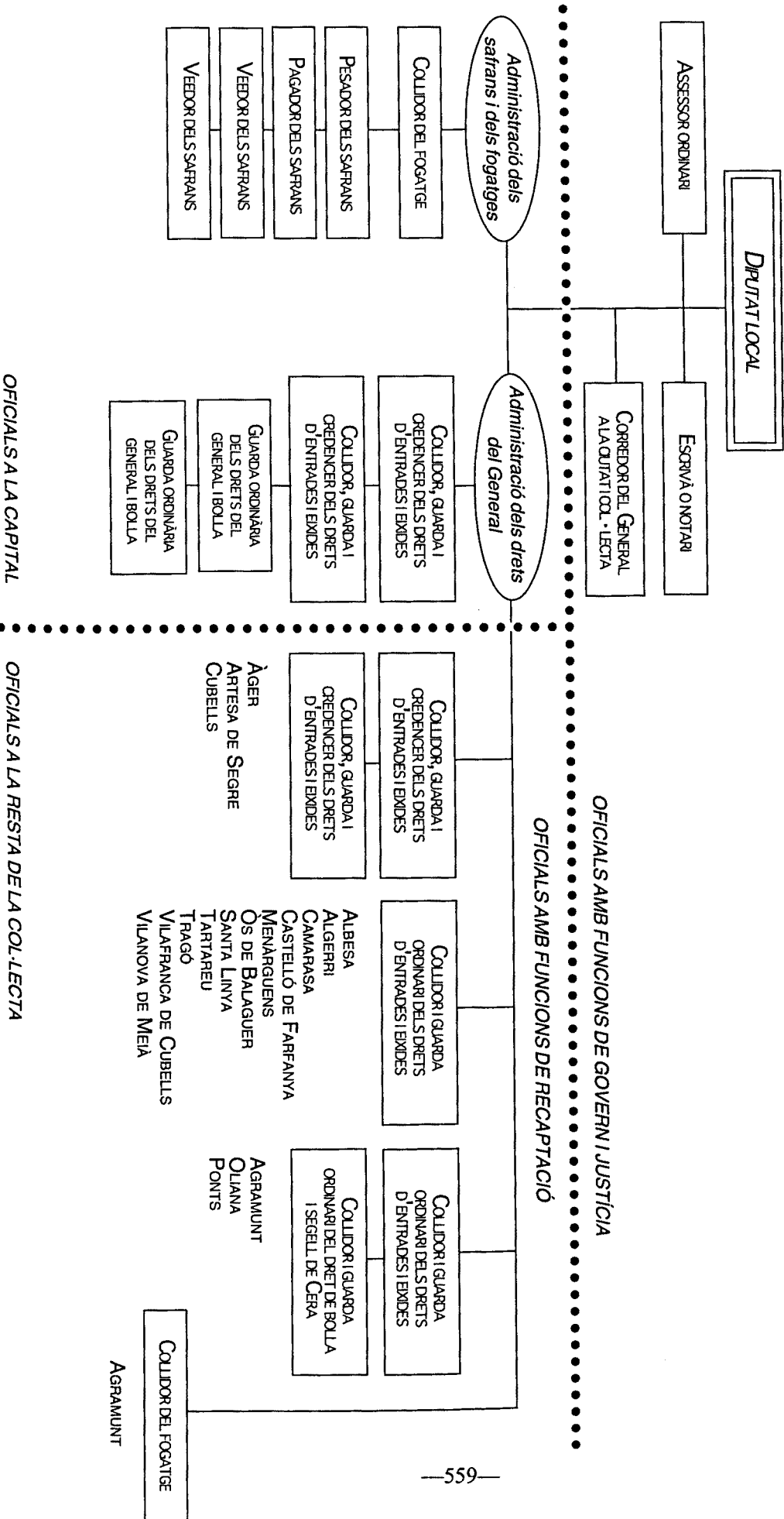

Figura I-9. Estructura organitzativa de la col·lecta de Balaguer (1564-1598)

Figura I-10. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Balaguer (1524-1599)

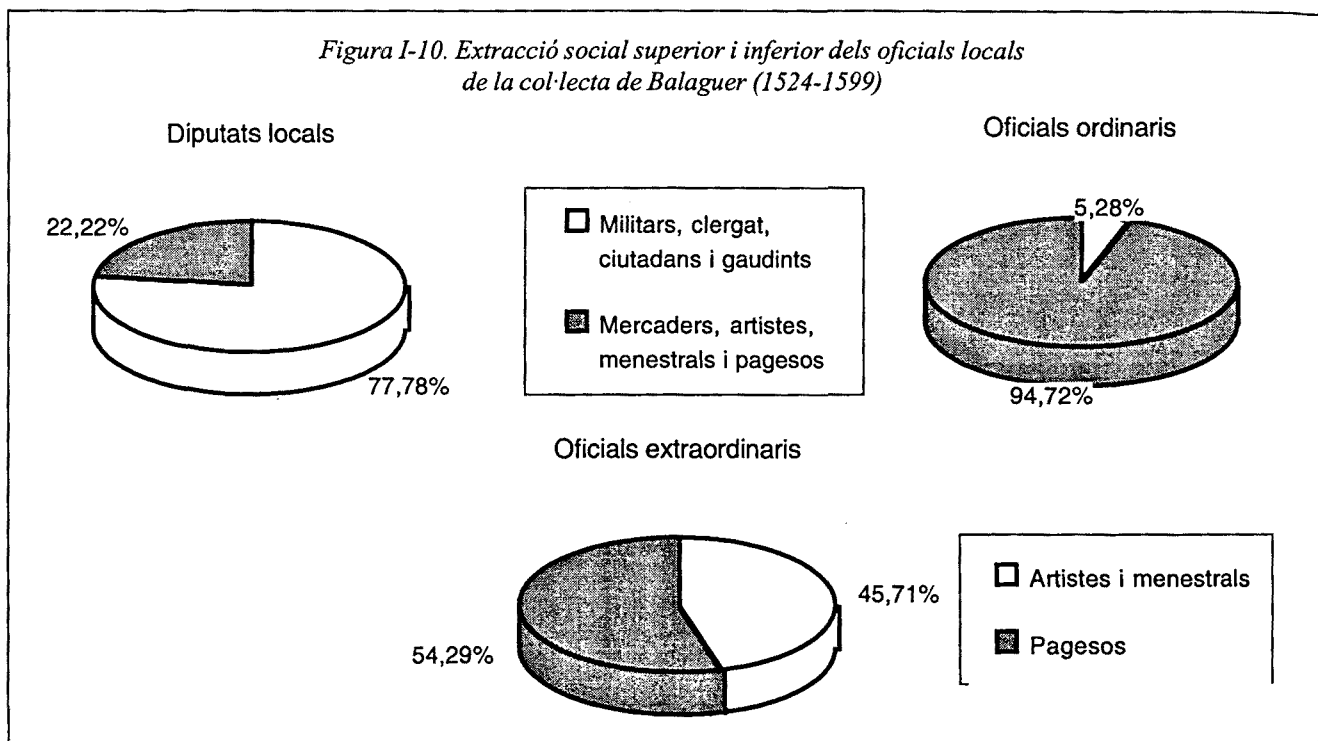
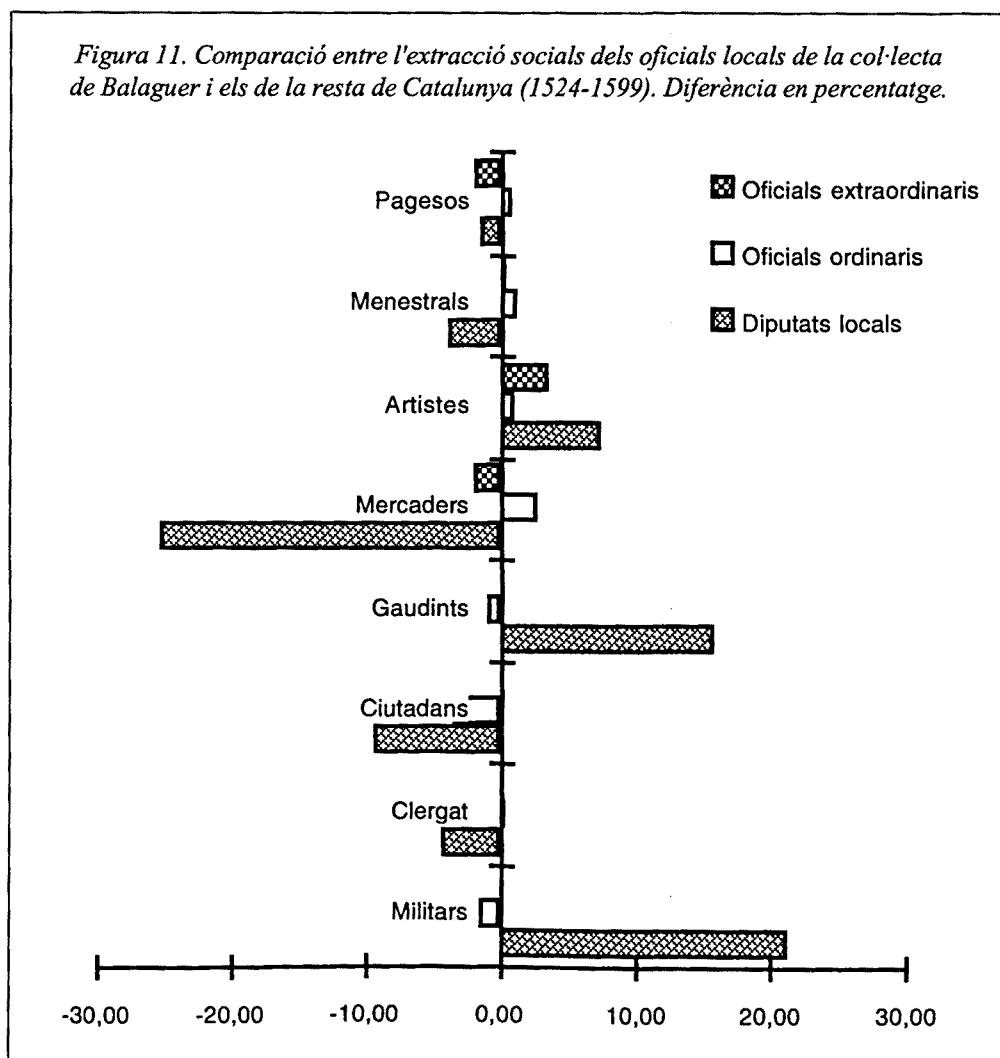
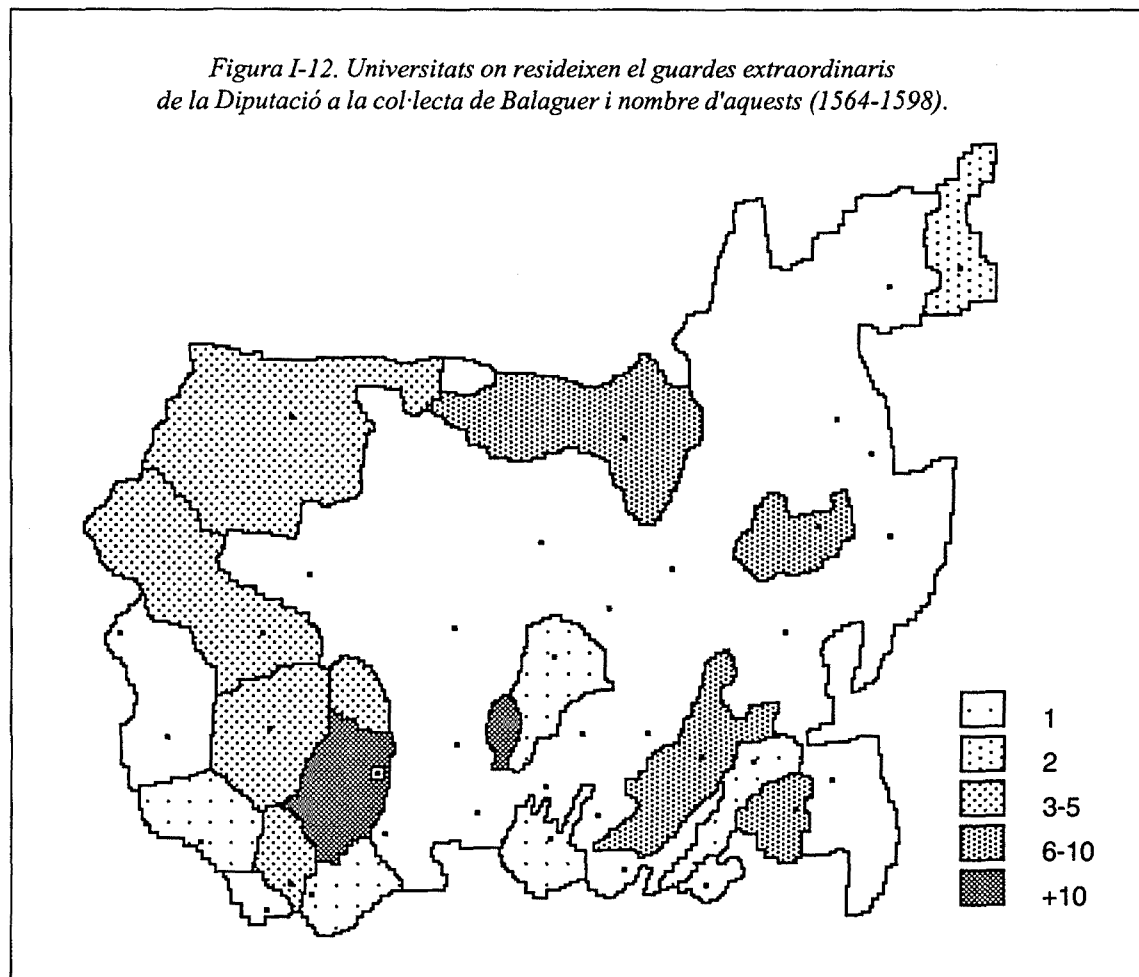

Figura 11. Comparació entre l'extracció socials dels oficials locals de la col·lecta de Balaguer i els de la resta de Catalunya (1524-1599). Diferència en percentatge.

La col·lecta era una de les més minuciosament estructurades de la Generalitat. Únicament les col·lectes amb capitals que eren alhora grans ciutats per a la Catalunya de l'època —Lleida, Girona, Tortosa i Perpinyà, a part de Barcelona— la superaven en nombre d'oficials permanents ordinaris, un total de trenta-sis. La Diputació del General comptava a la capital amb un grup de tretze oficials —una mica més de la meitat dels repartits per la col·lecta— als quals circumstancialment, durant la primera meitat del Cinc-cents, s'afegia el collidor del fogatge. Els oficials al servei directe del diputat local per als afers de govern i justícia eren únicament tres —sense l'existència de les figures de l'advocat i el procurador fiscal, aleshores en expansió—, a diferència d'altres col·lectes amb un equip més estructurat. En canvi, a la capital de la Noguera treballaven quatre oficials encarregats exclusivament del control de l'impost dels safrans a la col·lecta.

Figura I-12. Universitats on resideixen el guardes extraordinaris de la Diputació a la col·lecta de Balaguer i nombre d'aquests (1564-1598).

Un cop reconstruïda la piràmide administrativa dels oficis locals de la Diputació a la col·lecta de Balaguer cal respondre la pregunta immediatament següent: qui són aquests homes?, quines les seves procedències socials i geogràfiques? Segons es desprén de les dades elaborades a la figura 10 els estaments privilegiats balaguerins copaven tres quartes parts del total de diputats locals, la màxima autoritat representativa de la Diputació del General a Balaguer. Únicament les capitals de col·lecta més poblades (Girona, Lleida, Tortosa i Perpinyà) superaven la capital de la Noguera en aquest aspecte. Dins els grups socials dominants els militars coparen una tercera part de les places de diputat local, un grau de control de l'ofici només superat pels militars gironins. A una societat fortament senyorial correspondria encara una estructura local de la Diputació amb un fort pes dels estaments superiors. De fet, respecte a la tendència general catalana, cal assenyalar dos grans peculiaritats en el cas dels diputats locals de Balaguer: la seva remarcable procedència militar i el reduït nombre de mercaders entre els seus rengles: just per davant de Tortosa, Balaguer serà la col·lecta amb menys mercaders implicats en l'ofici de diputat local, amb només un 5,6%.

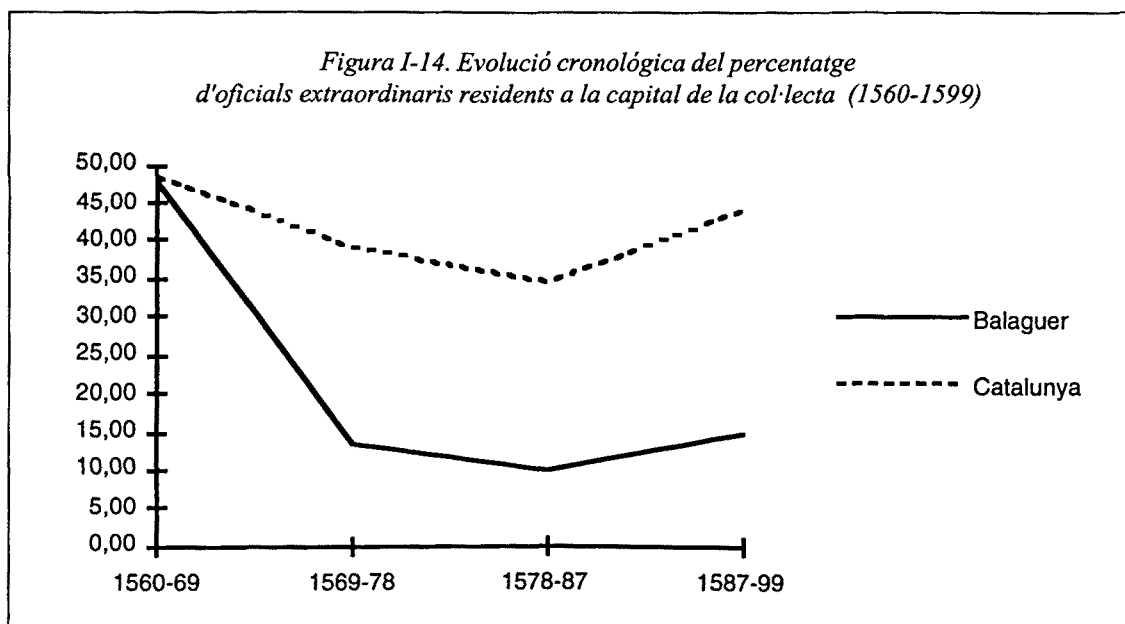
Figura I-13. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Balaguer (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	33,33	-	-
Clergat	16,67	5,26	-
Ciutadans	5,56	-	-
Gaudints	22,22	-	-
Mercaders	5,56	42,11	-
Artistes	16,67	15,79	5,71
Menestrals	-	26,32	40,00
Pagesos	-	10,53	54,29

Aquesta escassa participació dels mercaders en els oficis superiors vindria en canvi compensada per una presència abassegadora en els estrats immediatament inferiors de l'administració local de la Diputació. Sembla, doncs, que acaparada la cúspide de l'estructura dels oficis per militars i gaudints, els mercaders aconseguirien exercir el mateix domini incontestable damunt els oficis ordinaris, únicament compartit amb els estaments inferiors, no pas amb els superiors, que només ocuparien al voltant del cinc per cent dels oficis. Entre aquests oficis locals mitjans els mercaders absorbirien un 42,1%, per un 26,3% de menestrals, el segon grup en importància. Aquests i els pagesos sumarien una tercera part del total d'aquests càrrecs. Pel que fa als oficis inferiors de la Diputació—els oficials extraordinaris—els pagesos representaven una proporció més gran (el 54%) que la dels artistes i menestrals. Aquesta relació de forces es derivava en bona mesura del domini dels mosquetes procedents de fora de la capital balaguerina. Mentre els artistes no representen gaire més del 5% dels casos, les professions relacionades amb el vestit i el calçat—sobretot en les seves fases productives d'acabat—i la metal·lúrgia i l'armament dominen clarament pel que fa a la dedicació professional dels guardes extraordinaris de la col·lecta (11 dels 14 menestrals enregistrats, prop d'un 80%, s'hi dediquen).

Podem analitzar també la relació entre gruix demogràfic de la col·lecta i nombre d'oficials inferiors dedicats al control impositiu de la producció i el comerç. A través d'aquesta comparació obtindríem una ràtio de mosquetes per cada cent focs per a tot el període 1560-1599—per al conjunt i no per a cadascun dels anys

Figura I-14. Evolució cronològica del percentatge d'oficials extraordinaris residents a la capital de la col·lecta (1560-1599)

d'aquest període— de 1,88, que situen la de Balaguer en la catorzena posició de vint-i-una col·lectes. La densitat de la xarxa institucional de la Diputació del General en aquest sentit no seria de les més importants del país: de fet, mentre la col·lecta de Balaguer aplega un 4,4% de la població catalana, únicament hi resideixen el 2,9% dels oficials extraordinaris de la Diputació.

Altres dades permeten, tanmateix, comprovar la creixent expansió de l'acció de la Diputació per tot el territori de la col·lecta. Així, entre els guardes extraordinaris del període 1564-1598 més del 80% residien a diverses universitats del territori de la pròpia col·lecta i de les veïnes, mentre només un 17% ho feia a la mateixa ciutat de Balaguer. Els territoris occidentals de la col·lecta, els pròpiament fronterers, eren els qui proporcionaven més mosquetes a l'administració dels drets del General (figura 12). D fet, tot seguint la tendència general catalana, a la col·lecta de Balaguer els oficials inferiors residents a la capital de la col·lecta seran cada vegada

Figura I-15. Procedència dels mosquetes arribats a Balaguer des d'altres col·lectes

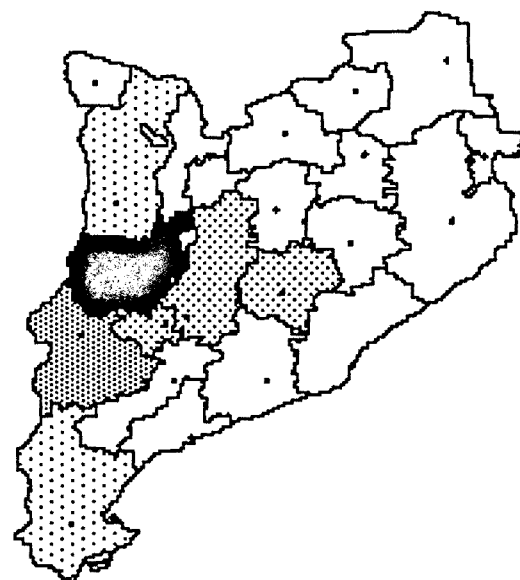
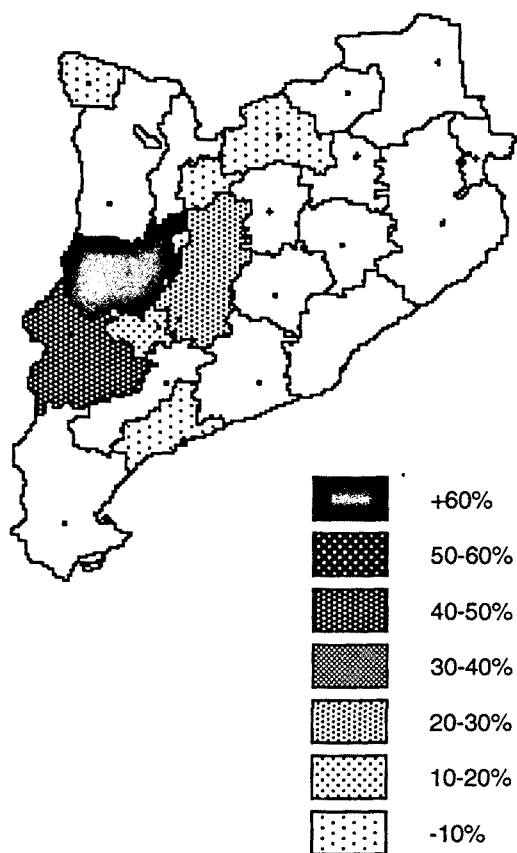

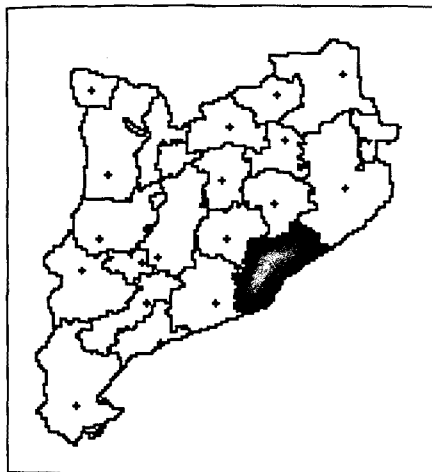
Figura I-16. Col·lectes amb mosquetes procedents de la de Balaguer (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

menys al llarg de la segona meitat del Cinc-cents, fet que mostraria la creixent implantació de la Diputació a les zones rurals. Si durant la dècada dels seixanta gairebé la meitat dels oficials extraordinaris viuran a Balaguer (47,8%), durant la dècada següent aquesta proporció baixarà fins a poc més d'un de cada deu (13,3%). Aquesta evolució ràpida es mantindrà després estable durant les dècades posteriors tot i el moviment de «tornada a la ciutat» que experimentaran a final de segle moltes altres col·lectes. Una comparació entre l'evolució balaguerina i la del conjunt català pot apreciar-se en aquest sentit a la figura 14.

Cal tenir ben en compte, a més, que la de Balaguer serà una de les col·lectes catalanes que rebrà més oficials inferiors procedents d'altres veïnes. Gairebé una tercera part dels mosquetes que actuen a Balaguer resideixen a altres col·lectes, el que suposa al voltant de cinc punts més que la mitjana dels territoris sota

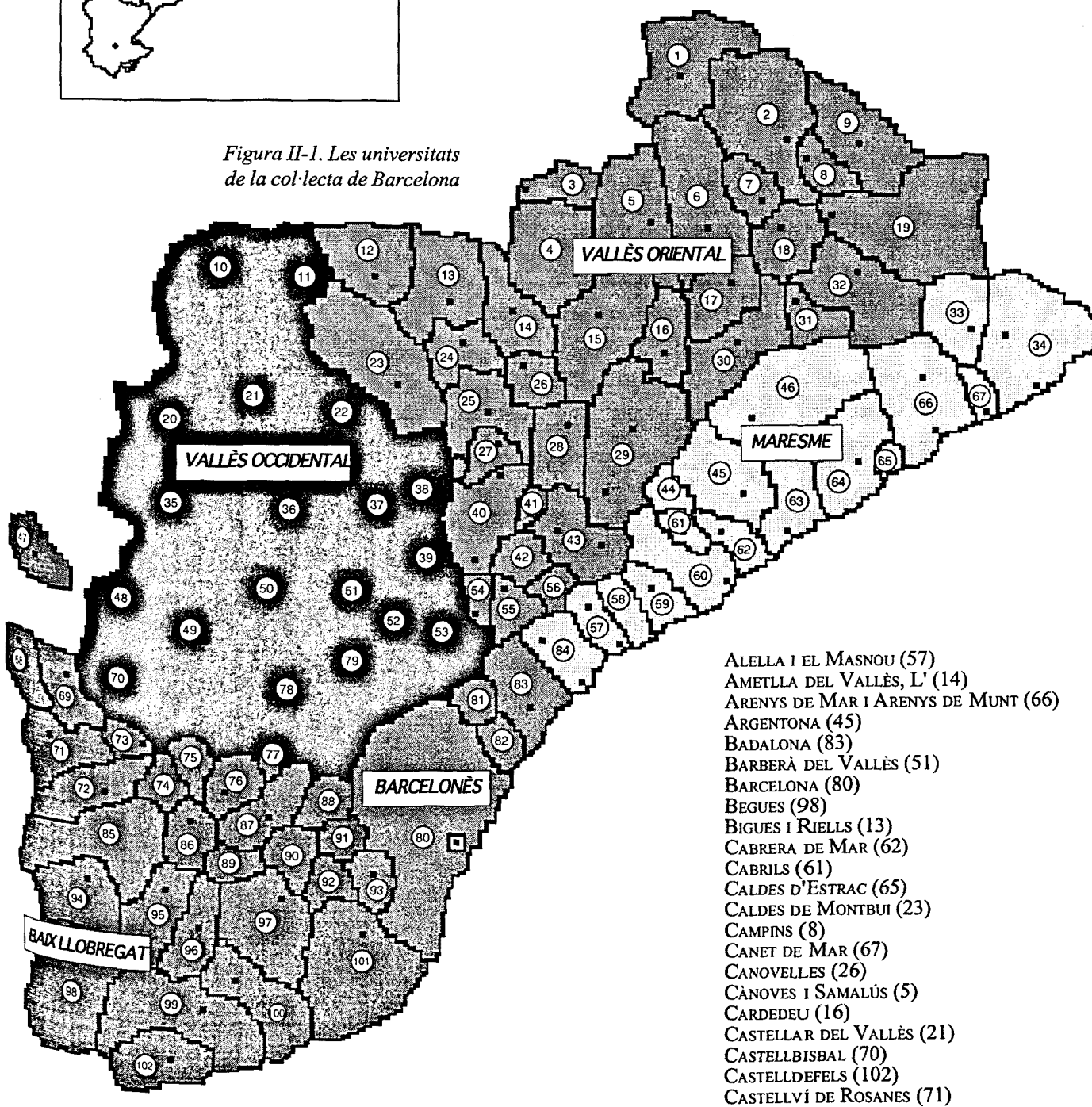
l'administració del General. Es poden observar, per tant, unes fluïdes corrents d'entrada i sortida d'oficials entre col·lectes que es corresponen amb lligams de tipus econòmic i social: més del 38% dels mosquetes que actuen a la veïna col·lecta de Lleida i no hi resideixen es desplacen des de la col·lecta de Balaguer. Els balaguerins suposen igualment més del 10% dels guardes forans a les col·lectes de Cervera, Tàrraga i Manresa. Aquests marcs de relació i mútues influències entre col·lectes es posen de manifest a les figures 15 i 16.

COL·LECTA DE BARCELONA

La col·lecta de Barcelona ocupava 2.008 quilòmetres de la zona costanera de l'est del país, al voltant de la capital del Principat de Catalunya. El seu extens territori la situava com la vuitena col·lecta més àmplia en l'organització administrativa de la Diputació. S'hi encabien més de cent universitats, avui situades a les comarques del Barcelonès, el Vallès Occidental, el Vallès Oriental, el Baix Llobregat i el Maresme. Si bé l'extensió no la situava en el primer lloc, és clar que la importància de la seva demografia la hi col·locava. Amb els

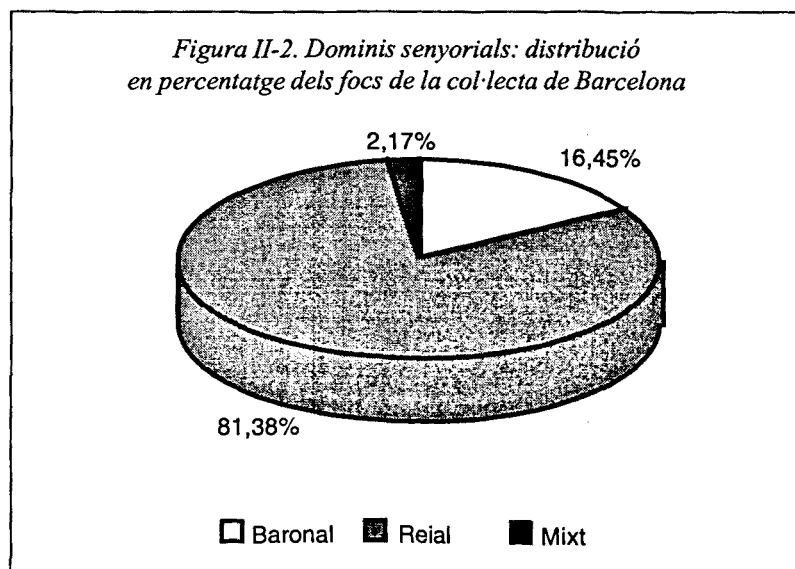
Figura II-1. Les universitats de la col·lecta de Barcelona

CERDANYOLA DEL VALLÈS I BADIA (79)	MONTSENY (1)	SANT FOST DE CAPSENTELLES (55)
CERVELLÓ (85)	OLESA DE MONTSERRAT (47)	SANT ISCLE DE VALLALTA (33)
CORBERA DE LLOBREGAT (72)	ORRIUS (44)	SANT JOAN DESPÍ (90)
CORNELLÀ DE LLOBREGAT (92)	PALAU DE PLEGAMANS (38)	SANT JUST DESVERN (88)
DOSRIUS (46)	PALLEJÀ (74)	SANT LLORENÇ SAVALL (10)
ESPLUGUES DE LLOBREGAT (91)	PAPIOL, EL (75)	SANT PERE DE VILAMAJOR (6)
FOGARS DE MONTCLÚS (2)	PARETS DEL VALLÈS (40)	SANT POL DE MAR (34)
FRANQUESES DEL VALLÈS, LES (15)	POLINYÀ (37)	SANT QUIRZE DEL VALLÈS (50)
GALLIFA (11)	PRAT DE LLOBREGAT, EL (101)	SANT VICENÇ DELS HORTS (86)
GARRIGA, LA (4)	PREMIÀ DE DALT I PREMIÀ DE MAR (59)	SANTA COLOMA DE CERVELLÓ (89)
GAVÀ (99)	RIPOLLET (52)	SANTA COLOMA DE GRAMENET (81)
GRANOLLERS (28)	ROCA DEL VALLÈS, LA (29)	SANTA EULÀLIA DE RONÇANA (24)
GUALBA (9)	RUBÍ (49)	SANTA MARIA DE MARTORELLES (56)
HOSPITALET DE LLOBREGAT, L' (93)	SABADELL (36)	SANTA MARIA DE PALAUTORDERA (19)
LLAGOSTA, LA (54)	SANT ADRIÀ DE BESÒS (82)	SANTA PERPÈTUA DE MOGODA (39)
LLIÇÀ D'AMUNT (25)	SANT ANDREU DE LA BARCA (73)	SENTMENAT (22)
LLIÇÀ DE VALL (27)	SANT ANDREU DE LLAVANERES I SANT VICENÇ DE MONTALT (64)	TEIÀ I EL MASNOU (58)
LLINARS DEL VALLÈS (30)	SANT ANTONI DE VILAMAJOR (17)	TERRASSA (35)
MARTORELL (69)	SANT BOI DE LLOBREGAT (97)	TIANA I MONTGAT (84)
MARTORELLES (42)	SANT CEBRIÀ DE VALLALTA (34)	TORRELLES DE LLOBREGAT (95)
MATADEPERA (20)	SANT CELONI (18)	ULLASTRELL (48)
MATARÓ (63)	SANT CLIMENT DE LLOBREGAT (96)	VALLGORGUINA (32)
MOLINS DE REI (76 i 77)	SANT CUGAT DEL VALLÈS (78)	VALLIRANA (94)
MOLLET DEL VALLÈS (40)	SANT ESTEVE DE PALAUTORDERA (7)	VALLROMANES (43)
MONTCADA I REIXAC (53)	SANT ESTEVE SESROVIRE (68)	VILADECANS (100)
MONTMANY-FIGARÓ (3)	SANT FELIU DE CODINES (12)	VILALBA SASSERRA (31)
MONTMELÓ (41)	SANT FELIU DE LLOBREGAT (87)	VILANOVA DEL VALLÈS (29)
MONTORNÈS DEL VALLÈS (43)		VILASSAR DE DALT I VILASSAR DE MAR (60)

seus 11.858 focs, segons el fogatge del 1553, la col·lecta barcelonina no només era la més poblada per davant de la Girona, si no que doblava pràcticament a aquesta, també segona, pel que feia a densitat de població. Aquest índex la situava amb 5,9 focs per quilòmetre quadrat, gairebé tres vegades més que la mitjana catalana, que escassament superava els dos focs per quilòmetre quadrat. Com no podia ser d'una altra manera, les grans magnituds demogràfiques i territorials de la col·lecta barcelonina ens la presenten sens dubte com la més important del país, organitzada al voltant de la seva capital, Barcelona.

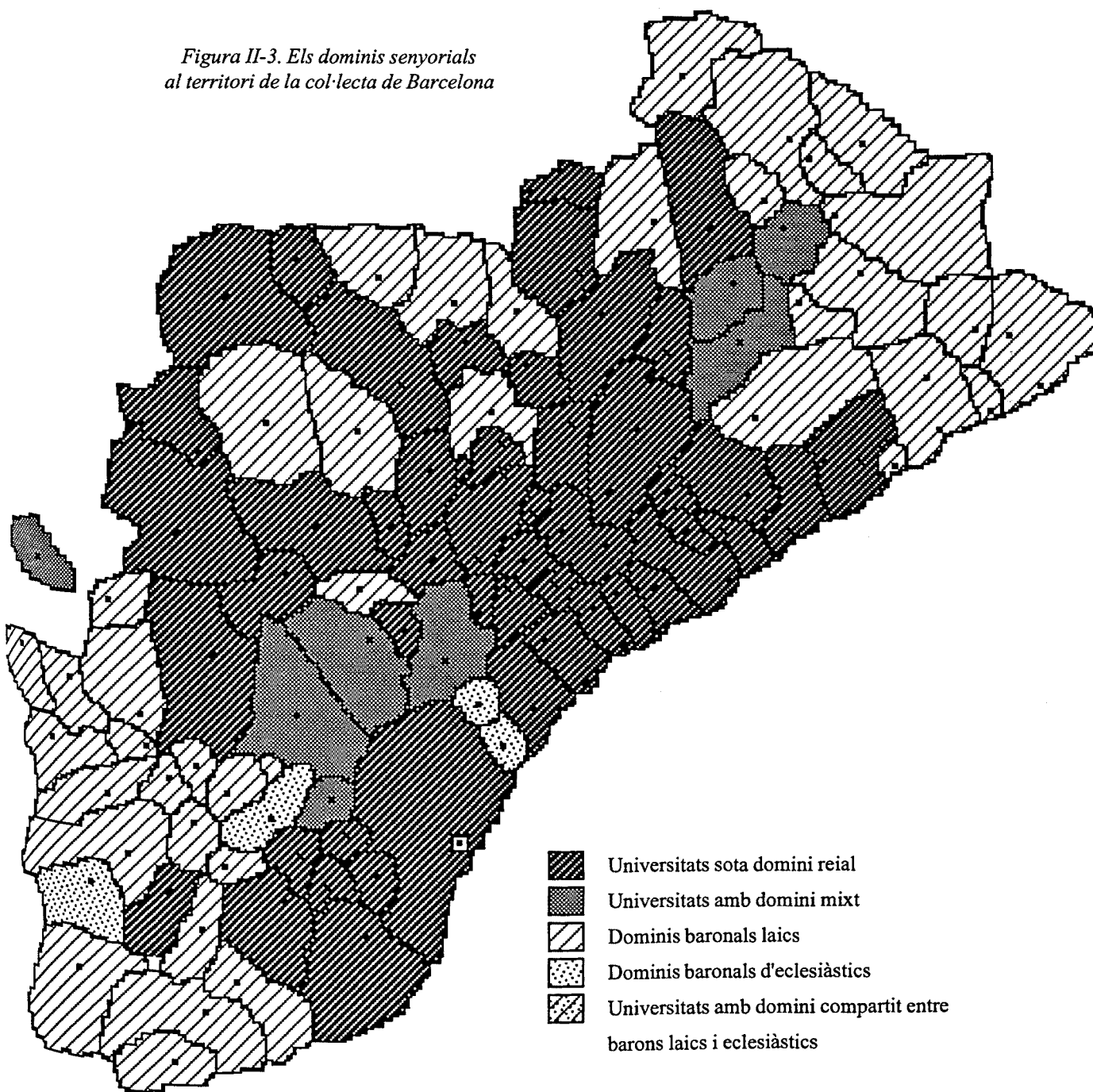
En el context senyorial de la Catalunya moderna, qui dominava la major part de la terra i dels homes de la col·lecta de Barcelona? Cap altra diputació local mantenia igual nombre de focs sota la jurisdicció directa del rei. Com si la proximitat de la capital del Principat irradiés la seva influència en aquest sentit, quatre de cada cinc habitants de la col·lecta eren vasalls directes del comte de Barcelona (figura 2). Les jurisdiccions baronals laïques i eclesiàstiques s'exercien sense restriccions damunt únicament un 16,4% dels focs de la col·lecta.

El rei dominava la immensa majoria dels grans nuclis de població, de forma que els senyors havien d'aconter-se amb conservar les àrees més despoblades i perifèriques de la col·lecta (figura 19). Així, tot i dominar únicament un de cada sis focs, la seva jurisdicció s'estenia damunt quelcom més del 45% dels llocs de la col·lecta i gairebé la meitat del territori de la col·lecta (concretament, el 48,6%).

En el tombant del 1600 gairebé les tres quartes parts dels 2.168 focs —enregistrats en el fogatge redactat cinquanta anys abans— que escapaven a l'exclusiu control jurisdiccional del rei a col·lecta de Barcelona es trobaven en mans de nou barons laics i eclesiàstics. El principal d'aquests, amb 559 focs de vassalls, era el marquès d'Aitona, que senyorejava damunt el 15% del territori de la col·lecta. Basant-nos sobretot en les dades ofertes per Lluís de Peguera, més de dos-cents focs es trobaven a mans de la comtessa de Benavent i els consellers de la ciutat de Barcelona. Al voltant del centenar de focs sumaven les possessions jurisdiccionals del Capítol de la seu barcelonina, el paborde major del monestir de Sant Cugat i les famílies Sentmenat, Corbera i Torrelles.

Figura II-3. Els dominis senyorials al territori de la col·lecta de Barcelona

Gairebé un seixanta per cent de la població de la col·lecta es concentrava al territori actual de la ciutat de Barcelona (figura 4). La resta de poblacions importants de la col·lecta no superaven els tres-cents focs d'habitants. Podem dir que la distribució territorial de la població seguia dos grans eixos: un marítim, tot seguint la costa del Maresme, on destacaven les poblacions de Mataró i Arenys; l'altre eix vindria marcat pel camí reial cap a les terres de Ponent, travessant les poblacions del Baix Llobregat, la principal de les quals seria Martorell. El rera país, però, constituït per les comarques actuals del Vallès no es trobava despoblat, sinó que concentrava també algunes de les principals poblacions de la col·lecta com ara Terrassa, Sabadell i Sant Cugat a la zona occidental, i Granollers, Sant Celoni i Caldes de Montbui a l'oriental (figura 5).

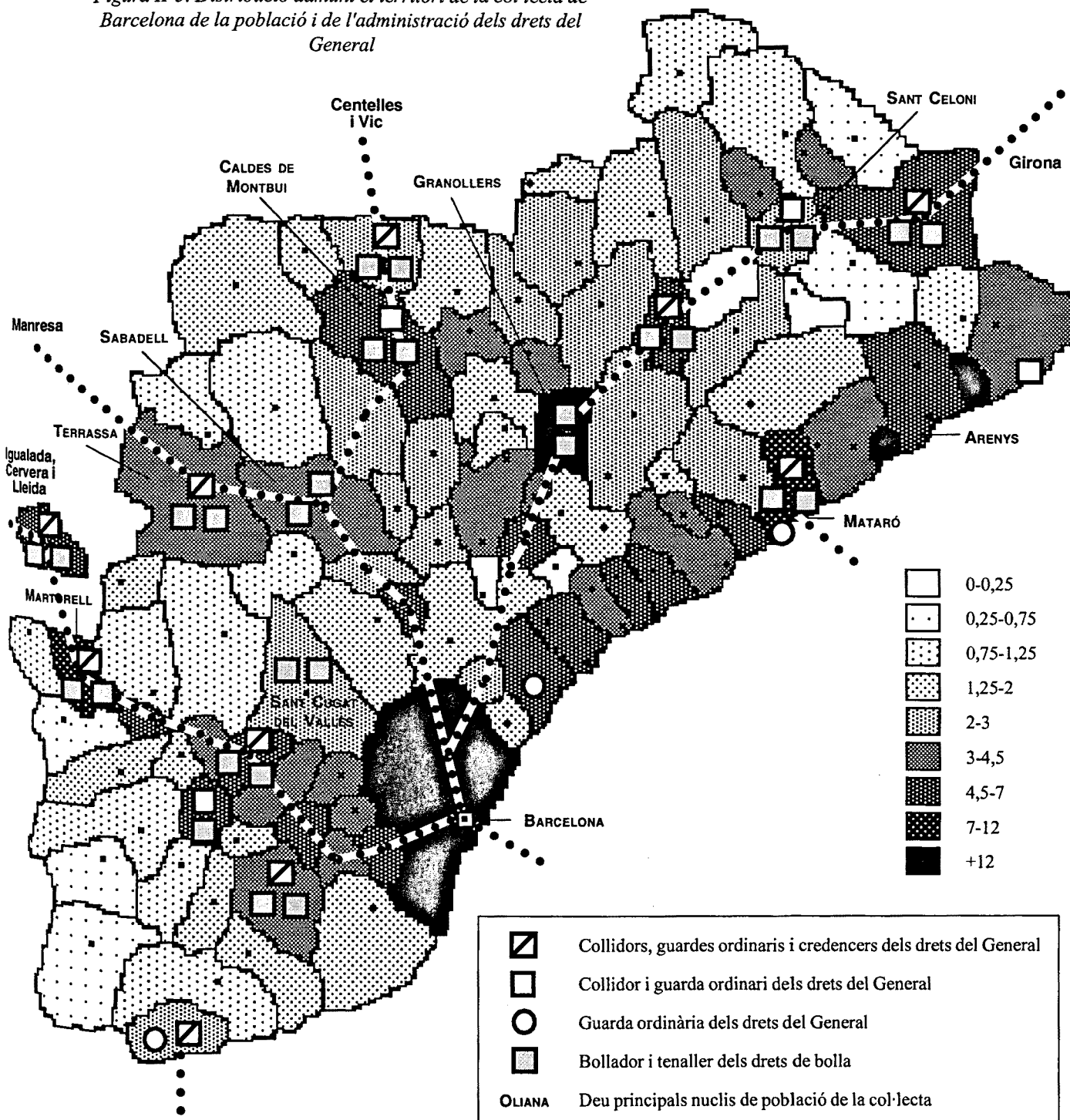
L'esquema organitzatiu de la recaptació dels drets del General s'adaptava molt estrictament a aquesta distribució demogràfica. Les taules dels drets del General eren situades gairebé sense excepció als principals nuclis de població de la col·lecta. Així, les deu universitats amb més habitants de la col·lecta tenien oficials estables de la Diputació —a excepció de la vila d'Arenys—, juntament amb altres com ara Palautordera, Cardedeu, Sant Pol, Badalona, Castelldefels i les situades al Baix Llobregat. Aquesta distribució semblava atendre més al control dels principals centres de producció que no pas al de les vies essencials del comerç. L'excepció a aquest esquema vindria constituïda per l'estructuració d'una densa xarxa de control entorn del camí reial de Lleida, amb taules a Sant Boi del Llobregat, Sant Vicenç dels Horts, Molins de Rei, Martorell i Olesa de Montserrat. La proximitat de Barcelona, però, modificava també l'estructura d'aquesta xarxa de control en sentit centralitzador. Aquesta constatació resulta especialment vàlida pel que fa a la recaptació dels drets d'entrades i eixides. A diferència de la multiplicitat de taules als ports de la col·lecta gironina, a la de Barcelona, l'activitat de control de les mercaderies arribades al Principat per via marítima es trobava fortament centralitzada als ports de Barcelona i Mataró, principalment, i subsidiàriament als de Sant Pol al nord i Castelldefels al sud de la col·lecta. Més descentralitzada es presenta, en canvi, l'estructura de la recaptació dels drets de la bolla i segell de cera.

Figura II-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Barcelona segons el cens de 1553

Barcelona	6.689
Terrassa	308
Granollers	238
Mataró	237
Caldes de Montbui	197
Sant Celoni	156
Sabadell	144
Sant Cugat del Vallès	126
Arenys	121
Martorell	118

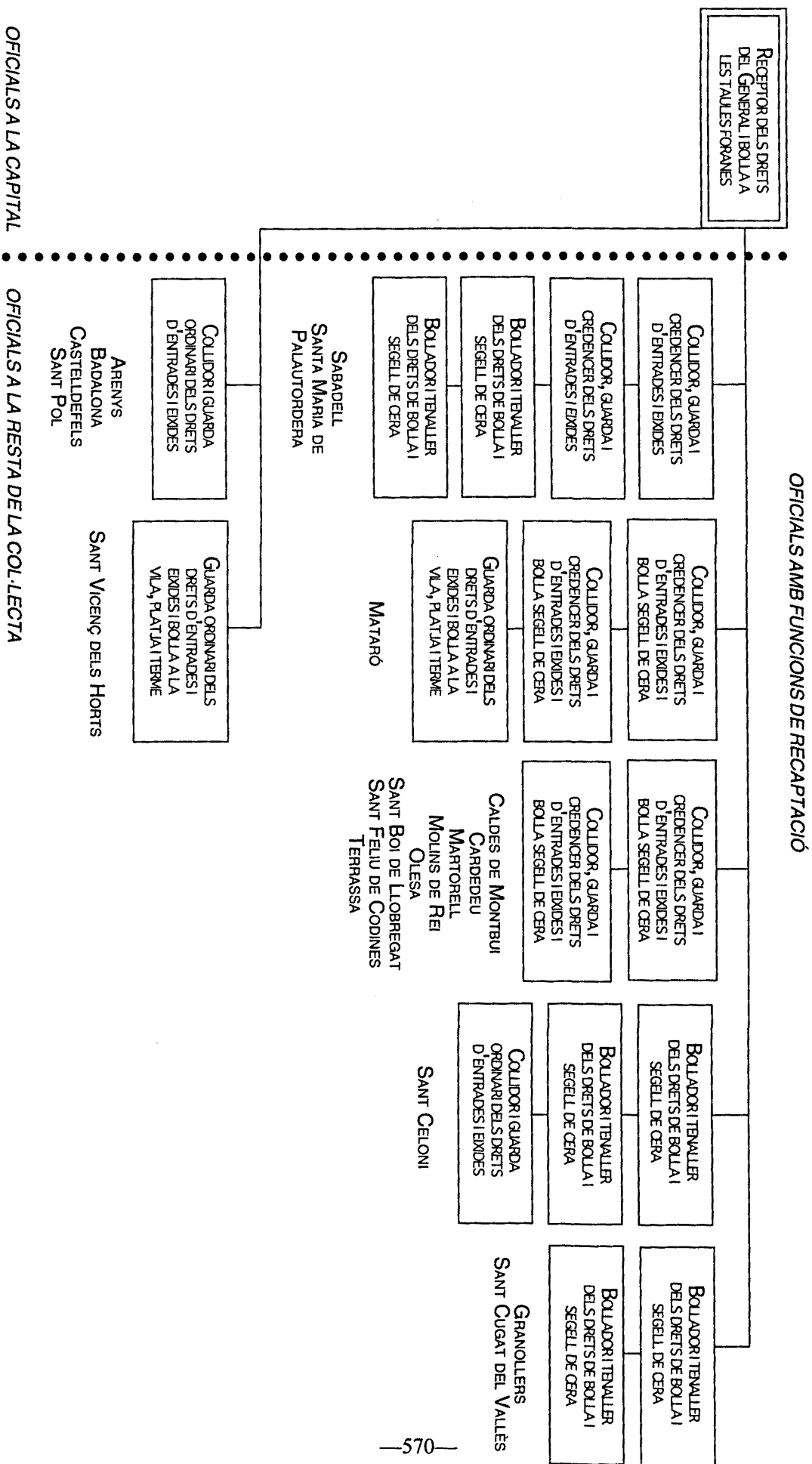
Atenent a l'enorme volum de la seva població —d'acord amb els paràmetres del conjunt del país—, la col·lecta de Barcelona era la que disposava de major nombre d'oficials ordinaris repartits per tot el territori. Com la de Girona disposava de 39, que s'afegien als 115 que residien a la capital (figura 6). Aquest desenvolupament es derivava del fet que l'impost de la bolla de plom i segell de cera no s'arrendava a particulars —tot i les pressions rebudes en aquest sentit durant la segona meitat del Cinc-cents— sinó que era directament administrat pel consistori de la Diputació. Això feia que els oficials de bolla tinguessin a la col·lecta de Barcelona un caràcter més estable i ben definit que el de la resta del territori. Aquesta densitat era causa i alhora resultat del període expansiu de les dècades dels cinquanta i seixanta del Cinc-cents. Dels 39 oficials de la Diputació de la col·lecta de Barcelona que actuaven fora de la capital 14 —és a dir, un 40%— habien estat creats entre 1561 i 1575, convertint collidors i guardes ordinaris dels drets del General i bolla, en collidors, guardes i credencers, de forma que les taules principals fossin servides per dos oficials. Així, aquests desdoblaments tingueren lloc a Granollers (1561), Sabadell (1564), Caldes de Montbui i Martorell (1565), Cardedeu, Mataró, Molins de Rei, Olesa de Montserrat, Palautordera, Sant Boi de Llobregat, Sant Celoni i Sant Feliu de Codines (1566), Sant Cugat del Vallès (1569) i Sant Celoni (1575).

Figura II-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Barcelona de la població i de l'administració dels drets del General

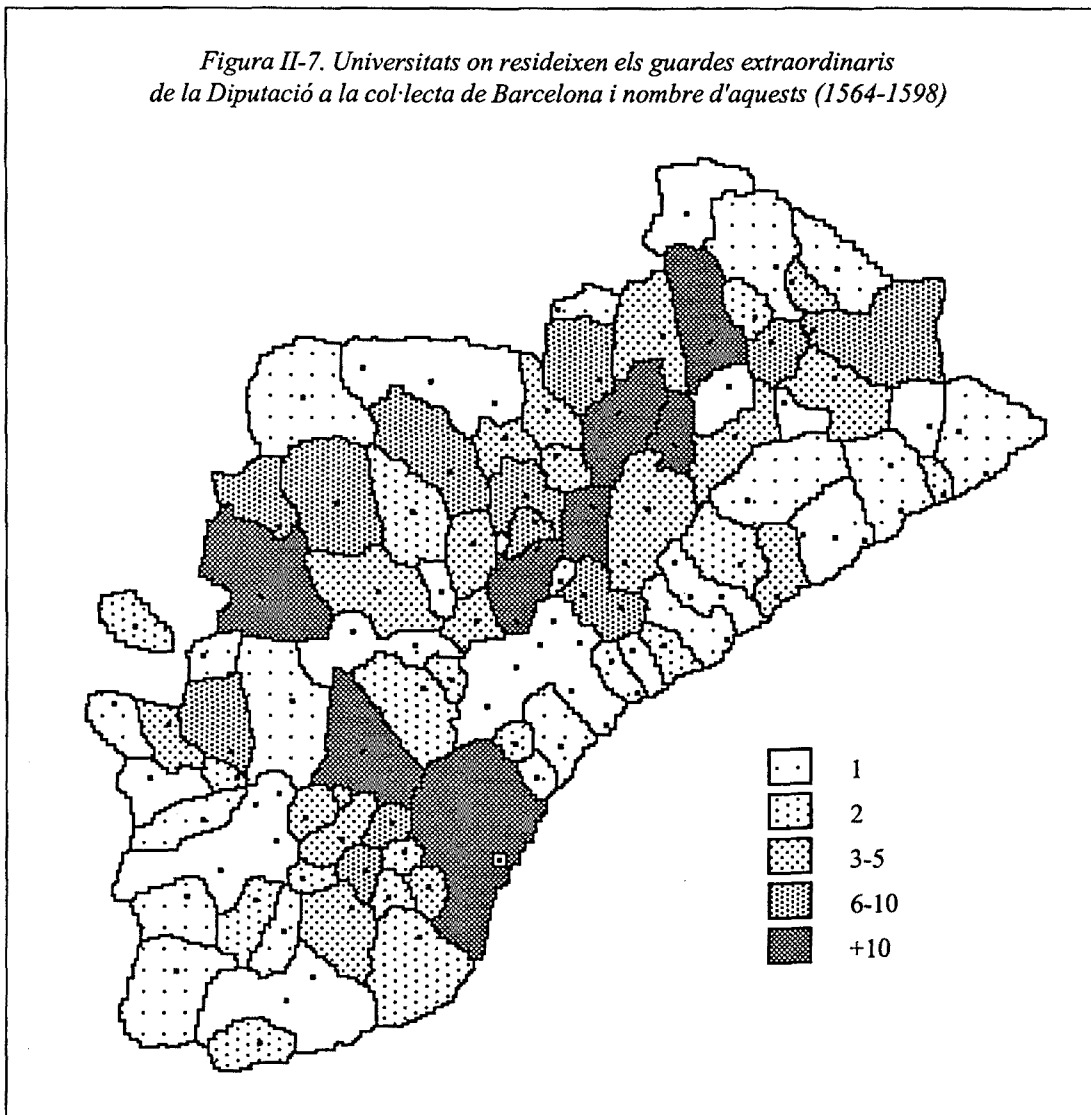
L'especificitat de la col·lecta de Barcelona, organitzada tant a la vora del centre del sistema administratiu de la Diputació, feia que no comptés amb molts dels oficials mitjans ordinaris que formaven la cúspide de l'organització de les diputacions locals. Com a la resta de col·lectes, però, sí podem analitzar en detall les característiques principals del grup d'oficials inferiors, els mosquetes o oficials extraordinaris de la Diputació. Durant el darrer terç del segle XVI es poden comptabilitzar fins a gairebé mig centenar d'aquests oficials extraordinaris. Tres de cada quatre residien fora de la ciutat de Barcelona, al territori de la col·lecta. Menestrals i pagesos es repartien el 96% dels oficis. Els primers representaven un 35,9% dels casos i els segons un

Figura II-6. Estructura organitzativa de la col·lecta de Barcelona fora de la capital (1564-1598)

60,1%. Els pagesos, per tant, tenien a la col·lecta de Barcelona un pes relatiu que superava lleugerament la mitjana del conjunt del país. Evidentment, aquesta distribució ocupacional variava extraordinàriament entre Barcelona i la resta de la col·lecta. A la capital, els menestrals representaven més del 80% dels guardes extraordinaris i es dedicaven sobretot als oficis relacionats amb el parament de la llar i la decoració, així com als processos d'acabat dels oficis del vestit i el calçat; nombrosos porters i corredors d'orella eren també al servei de la Diputació com a mosquetes. A la resta del territori de la col·lecta, en canvi, el percentatge de guardes pagesos arribava fins al 77,4% i entre els menestrals que eren alhora guardes extraordinaris dominaven les professions relacionades amb la construcció (més del 28%) i els processos inicials d'elaboració del vestit i el calçat (33,8%).

Figura II-7. Universitats on resideixen els guardes extraordinaris de la Diputació a la col·lecta de Barcelona i nombre d'aquests (1564-1598)

El volum d'aquests guardes extraordinaris, una mena de familiars de la Diputació del General, que no cobraven un salari fix sinó que eren retribuits amb una porció dels fraus detectats, era extraordinàriament elevat a la col·lecta de Barcelona. Si la població de la Diputació local barcelonina representava un 16,5% de la del conjunt del Principat i Comtats d'acord amb el fogatge del 1553, en canvi a aquest territori s'acumulava fins al 27,6% de tots els mosquetes al servei de la Diputació. El Vallès, sobretot l'Oriental, proporcionava la major part d'aquests guardes extraordinaris barcelonins (figura 7). I barcelonins eren també molts dels guardes escampats per tot el territori català: dels arribats des d'altres col·lectes representaven l'11,1 a

Perpinyà i Tàrraga, el 14,3% a Cervera, el 18,7% a Tarragona i Tremp, el 20% a Manresa i la Seu d'Urgell, el 25,9 a Girona i el 33,3% a la Vall d'Aran, per citar només aquelles col·lectes on superaven el 10% dels mosquetes forans. Els oficials barcelonins es difonien així per tot el país.

COL·LECTA DE BERGA

La col·lecta de Berga s'estenia al voltant d'uns 1.203 quilòmetres quadrats del nord del territori del Principat i es situava com la catorzena pel que feia a l'extensió ntre les vint-i-una col·lectes de la Diputació del General. Es tractava, per tant, d'una col·lecta de reduïda extensió dins el conjunt català. Aplegava els termes de trenta-sis universitats de les actuals comarques del Berguedà i el Ripollès. De totes les col·lectes organitzades per la Diputació a la segona meitat del Cinc-cents, era la que més s'ajustava als límits actuals de la comarca que rep avui el nom de la seva capital.

Si la col·lecta bergadana era una de les menys extenses, la seva importància era encara més reduïda atenent al seu escasíssim poblament, que segons el fogatge de mitjan segle XVI no arribava a miler de focs d'habitants. En aquest sentit, la de Berga era la divuitena entre les col·lectes de la Diputació. Com a resultat d'això, la col·lecta presentava una de les densitats de població més baixes del país: amb 0,82 focs per quilòmetre quadrat restava ben lluny no només dels

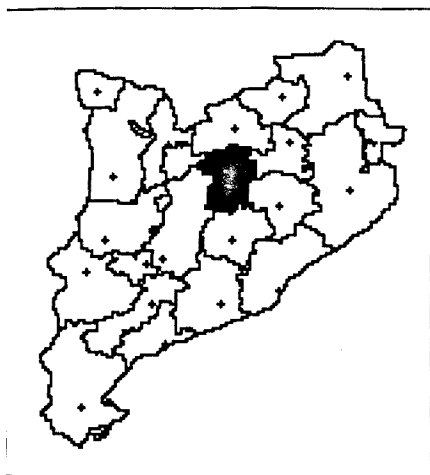
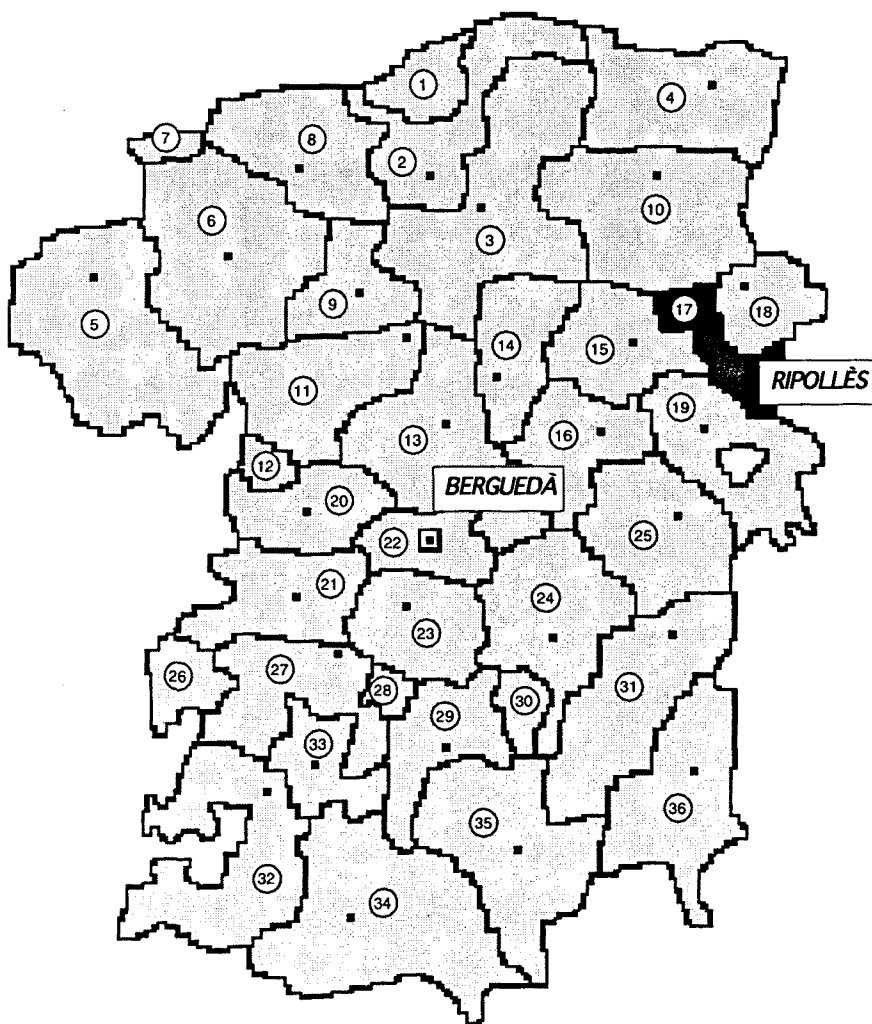

Figura III-1. Les universitats de la col·lecta de Berga

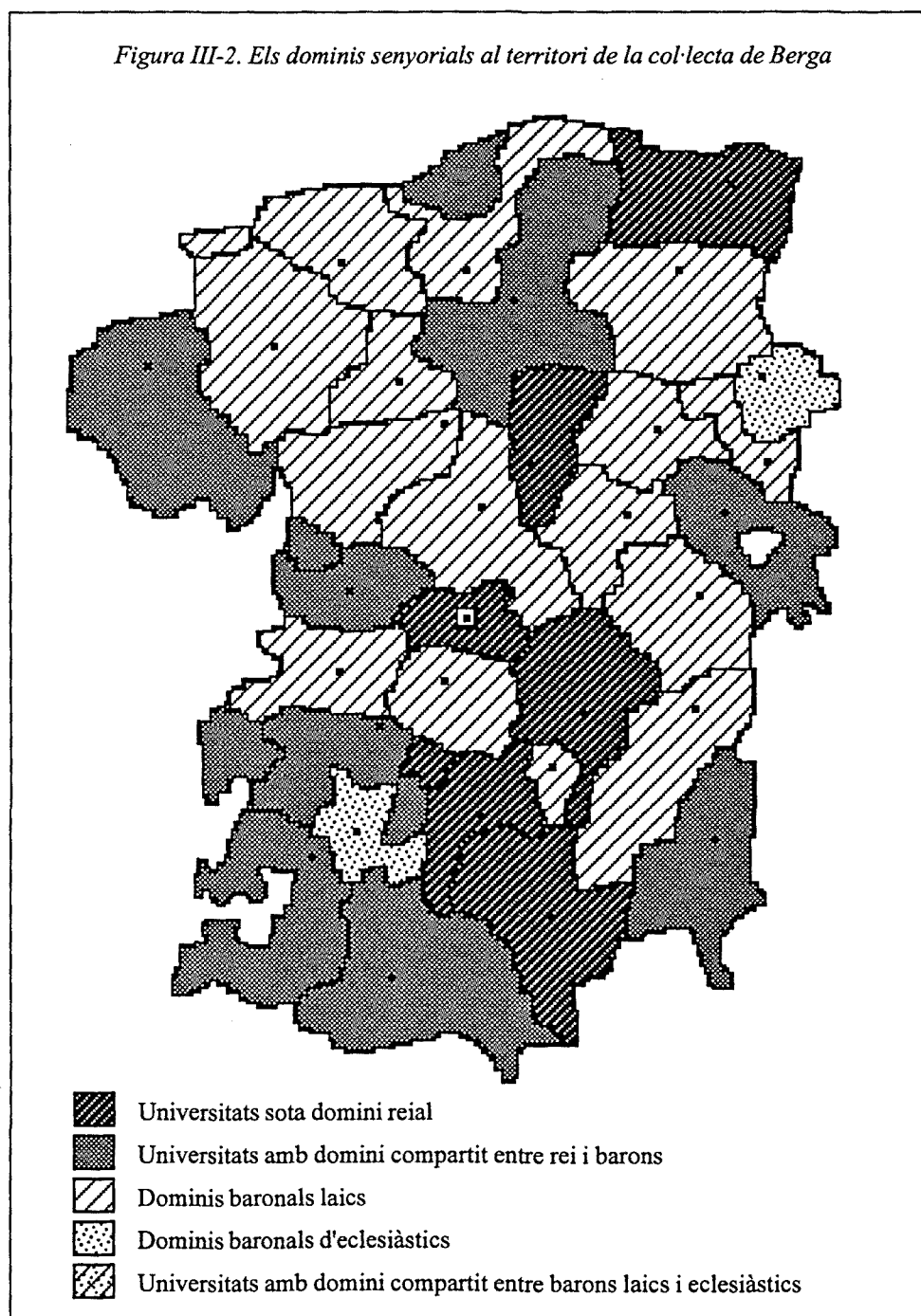

- AVIÀ (23)
- BAGÀ (2 i 7)
- BERGA (22)
- BORREDÀ (19)
- CAPOLAT (21)
- CASSERRES (29)
- CASTELL DE L'ARENÝ (15)
- CASTELLAR DE N'HUG (4)
- CASTELLAR DEL RIU (20)
- CERCS (13)
- ESPUNYOLA, L' (26 i 27)
- FIGOLS (11)
- GIRONELLA (30)
- GISCLARENY (8)
- GÓSOL (5)
- GUARDIOLA DE BERGUEDA (1 i 3)
- MONTCLAR (33)
- MONTMAJOR (12 i 32)
- NOU DE BERGUEDA, LA (14 i 28)
- OLVAN (24)
- PALMEROLA (17)
- POBLA DE LILLET, LA (10)
- PUIG-REIG (35)
- QUAR, LA (25)
- SAGÀS (31)
- SALDES
- SANT JAUME DE FRONTANYÀ (18)
- SANTA MARIA DE MERLES (36)
- VALLCEBRE (9)
- VILADA (16)
- VIVER I SERRATEIX (34)

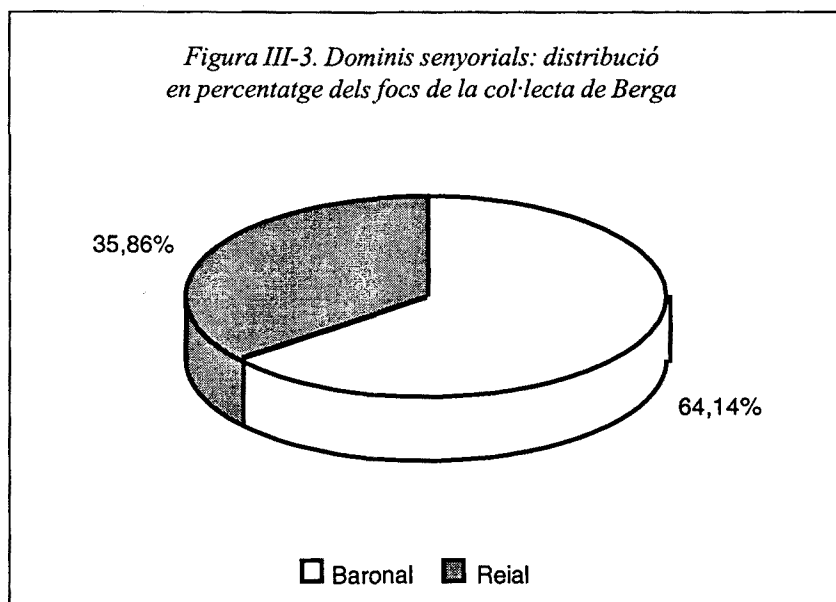
més de 5 de les col·lectes més populoses, sinó també de la mitjana catalana, situada en 2,02 focs per quilòmetre quadrat. De fet, superava únicament altres dos col·lectes pirinenques: Vilafranca de Conflent, als Comtats, i Castellbò, al Principat.

Els habitants de la col·lecta es repartien entre el vassallatge dels senyors i la dependència del rei d'acord amb les proporcions tradicionalment assenyalades per al conjunt de Catalunya. És a dir, amb escasses diferències entre un i altre element, dos tercers parts del territori, els llocs i els focs d'habitants de la col·lecta pertanyien als barons laics i eclesiàstics, mentre l'altre terç era a mans del rei (figura 3). Com a principal manifestació d'aquest notabilíssim poder baronal, a la col·lecta de Berga un sol senyor era gairebé tan poderós com el rei, el duc d'Alba.

Figura III-2. Els dominis senyorials al territori de la col·lecta de Berga

Els seus dominis jurisdiccionals abastaven gairebé els tres-cents quilòmetres quadrats —una quarta part del territori—, vuit llocs i més de tres-cents focs, unes desenes menys que els qui es trobaven sota empara reial. De fet, de les cinc principals poblacions de la col·lecta, totes tret de la capital, Berga, es trobaven sota domini jurisdiccional del duc d'Alba des del darrer terç del segle (figura 4). Per sota dels Alba, un grup ampli d'altres senyors —cap d'ells senyorejant més d'un centenar de focs— es repartien el territori berguedà, entre els quals destacaven especialment en el tombant del 1600 el comte de Vallfogona, el duc de Cardona, la família Descatllar i l'abadia i pabordia del monestir de Ripoll.

Els llocs sota domini reial es concentraven principalment al sud de la col·lecta i entorn de la seva capital. Al nord, en canvi, Bagà rivalitzava amb Berga pel que feia al volum de població (encara que el 1595 la capital comarcal havia aconseguit un creixement formidable, fins els 450 focs) i actuava com a una mena de capital de les baronies del duc d'Alba situades al seu voltant. Sens dubte, les dues viles eren alhora els centres demogràfics i jurisdiccionals més importants de la col·lecta. De fet, en temps de forta dispersió damunt el territori, aconseguïen concentrar un terç de tots els habitants de la col·lecta. Com no podria ser d'una altra manera, serà en aquests dos pols —situats a l'eix central que recorre la col·lecta de nord a sud, format nítidament a nivell geogràfic per la presència física del riu Llobregat— on la Diputació del General articularà la seva estructura política i fiscal de caràcter local a la petita col·lecta de Berga. Així, durant la segona meitat del Cinc-cents la Diputació arrendarà la bolla de la col·lecta sovint dividida en dos parts que es corresponen amb els àmbits d'influència de les dues viles, encara que la petita estructura de govern de la Diputació es trobi centralitzada a Berga.

Figura III-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Berga segons el fogatge del 1553

Berga	178
Bagà	151
La Pobla de Lillet	60
Gósol	55
Saldes	43
Capolat	37
Viver i Serrateix	35
Avià	32
Casserres	31
Sagàs	30

Al llarg del regnat de Felip II els arrendaments de les bolles de les col·lectes de Berga i Bagà —dels quals farem aquí una anàlisi conjunta en existir una única col·lecta pel que feia als drets d'entrades i eixides— experimentaren un descens (figura 6). Foren les úniques bolles, juntament amb la de la Seu d'Urgell, que van reduir la seva recaptació en termes absoluts. Si aquesta darrera no arribà al 2%, la recaptació de les bolles de Berga i Bagà es reduí durant el període 1554-1599 en gairebé un 15%.

En aquest panorama general de descens, però, es dibuixen dos fases ben diferenciades. Entre 1554 i 1572, es produeix un augment superior al 60%, que porta a mantenir gairebé intacte el pes de la recaptació bergadana en el conjunt dels drets de bolla del conjunt del país. La crisi finisecular afecta, però, ben d'hora la col·lecta de Berga i les dècades dels anys setanta, vuitana i noranta resultaran del tot frustrants, fins al punt que els assistents als encants corresponents a l'arrendament de la bolla del canvi de segle, la del 1599, estaran disposats a pagar només la meitat del que havien satisfet el 1572. Hauríem de concloure que, d'acord amb aquest indicador, la crisi es deixa notar a la col·lecta de Berga més que no pas a qualsevol altra col·lecta. S'inicia abans i en acabar el segle, a diferència d'altres indrets del país, la situació no ha començat pas a redreçar-se. L'anàlisi de l'evolució de la recaptació dels drets de bolla a Berga i Bagà en termes relatius, és a dir, en relació amb el conjunt català serveix per acabar de perfilar el caràcter específic de la situació

Figura III-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Berga de la població i l'administració dels Drets del General

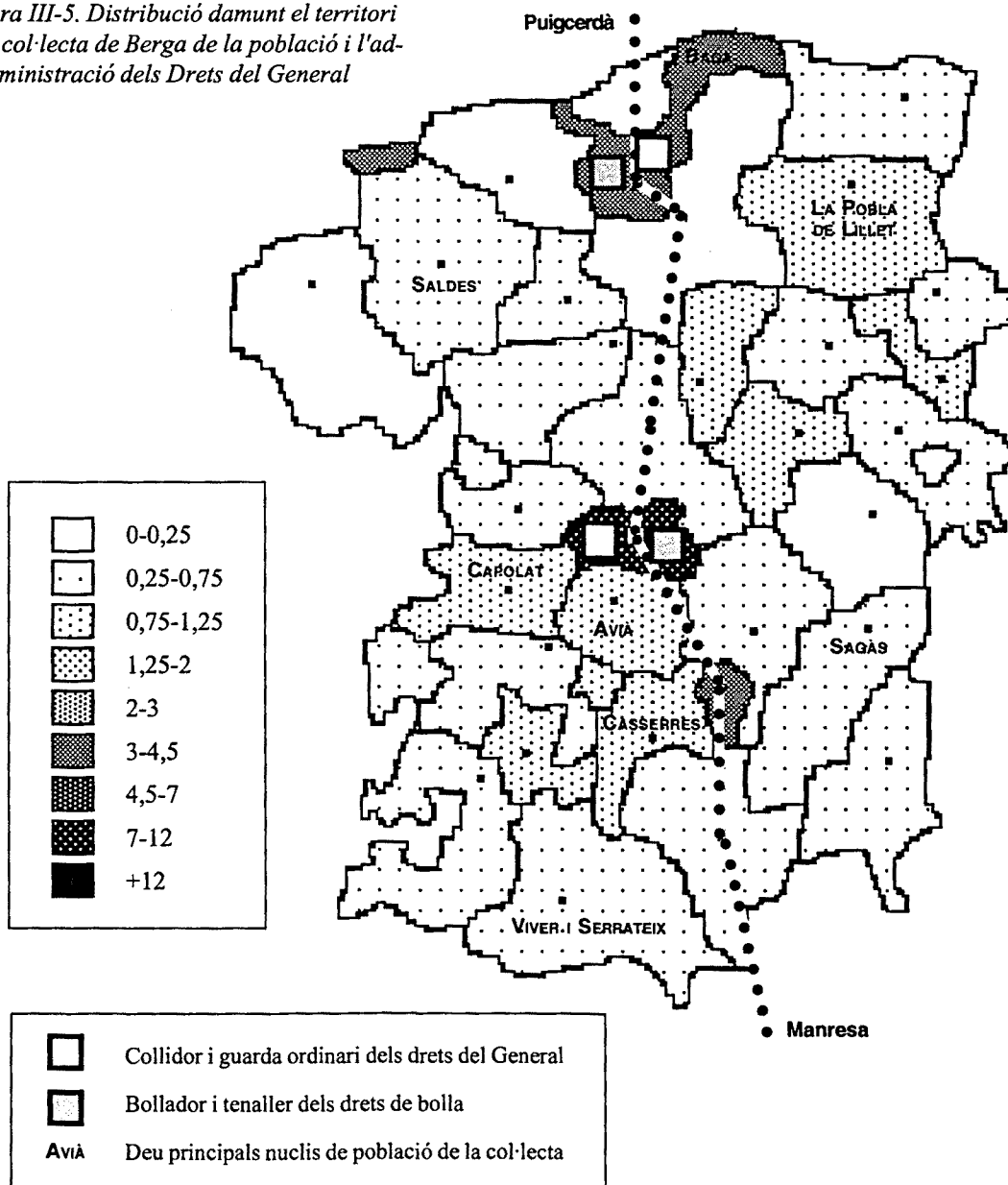

Figura III-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera de les bolles de Berga i Bagà, i proporció respecte al total de Catalunya (sense Barcelona)

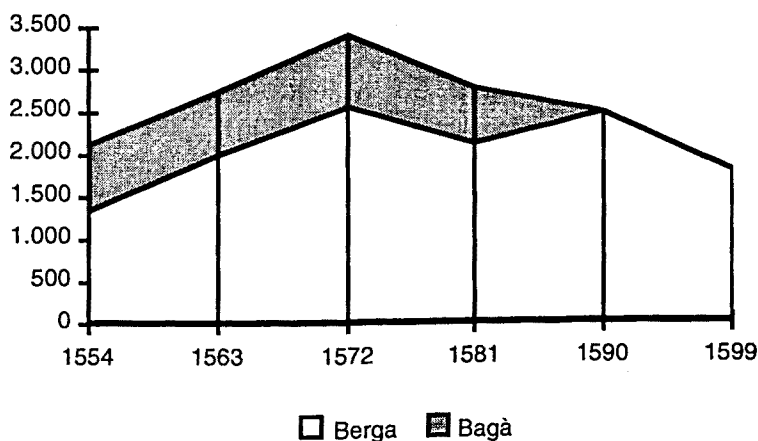
Trienni	Bolla	%
1554	2.112	1,47
1563	2.748	1,63
1572	3.396	1,37
1581	2.775	1,00
1590	2.493	1,08
1599	1.800	0,65
Augment %	-14,77	-55,97

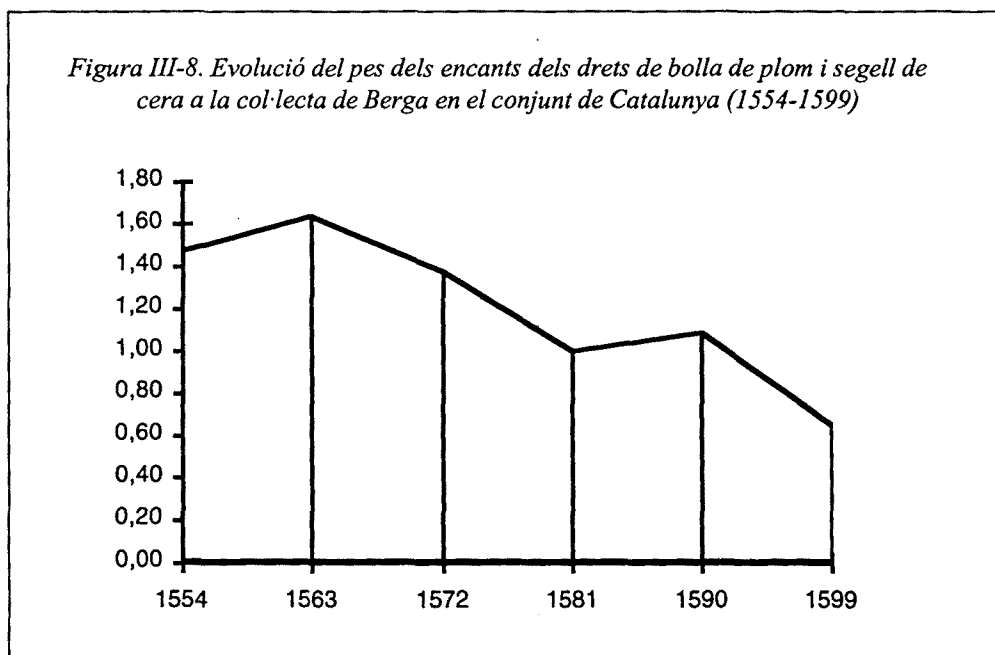
econòmica de la col·lecta. Si a mitjans de segle les bolles de Berga i Bagà no arriben a representar l'15% del conjunt de la recaptació catalana, a finals de segle aquesta proporció s'ha reduït fins a un insignificant 0,65%. A falta de dades corresponents a les col·lectes de la Seu d'Urgell i Castellbò, les de Berga i Bagà són les més reduïdes en acabar el segle, segons els encants realitzats a Barcelona el 1599.

Si relacionem aquestes dades amb la situació demogràfica de la col·lecta —de la qual, desgraciadament no disposem de xifres corresponents al període final del segle— arribem a un esboç semblant. Novament la col·lecta de Berga és l'única de tot el país —tret del cas esmentant de la Seu d'Urgell— que veu reduir-se la seva ràtio bolla per habitant (partint sempre de les dades corresponents al fogatge del 1553). Aquesta relació que establim a tall aproximatiu passarà de 2,15 lliures per foc a 1,83. Si el 1554, la col·lecta bergadana es situava a l'onzè lloc, i encara nou anys després, el 1563 millorava la seva situació fins a ocupar el novè, iniciarà a partir d'aleshores una caiguda constant que la portarà a aparèixer el 1599 com la setzena de les disset col·lectes de les quals hem pogut recollir la informació pertinent al cas, superant únicament la ràtio existent a la col·lecta de Tremp i Pallars.

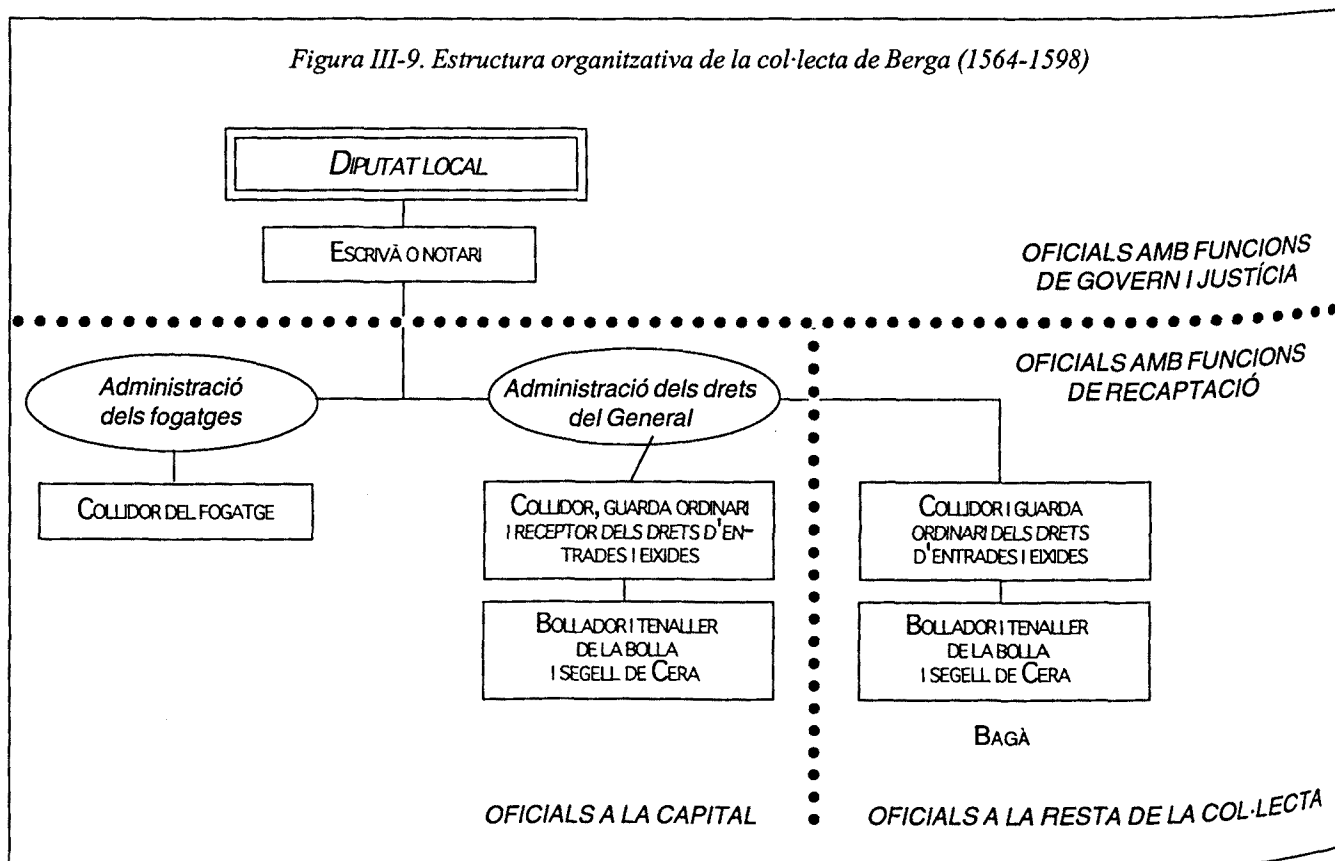
A partir d'aquesta anàlisi parcial resulta difícil poder apuntar les causes que explicarien aquesta incontestable decadència de la producció i la comercialització tèxtil. Més, quan les dades demogràfiques generals de la col·lecta (a partir de la comparació entre el fogatge del 1553 i el cens de 1595, realitzat per a diverses comarques del nord del país), reflecteixen un important creixement, Es probable, en tot cas, que la

Figura III-7. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera de les bolles de Berga i Bagà (1554-1599)

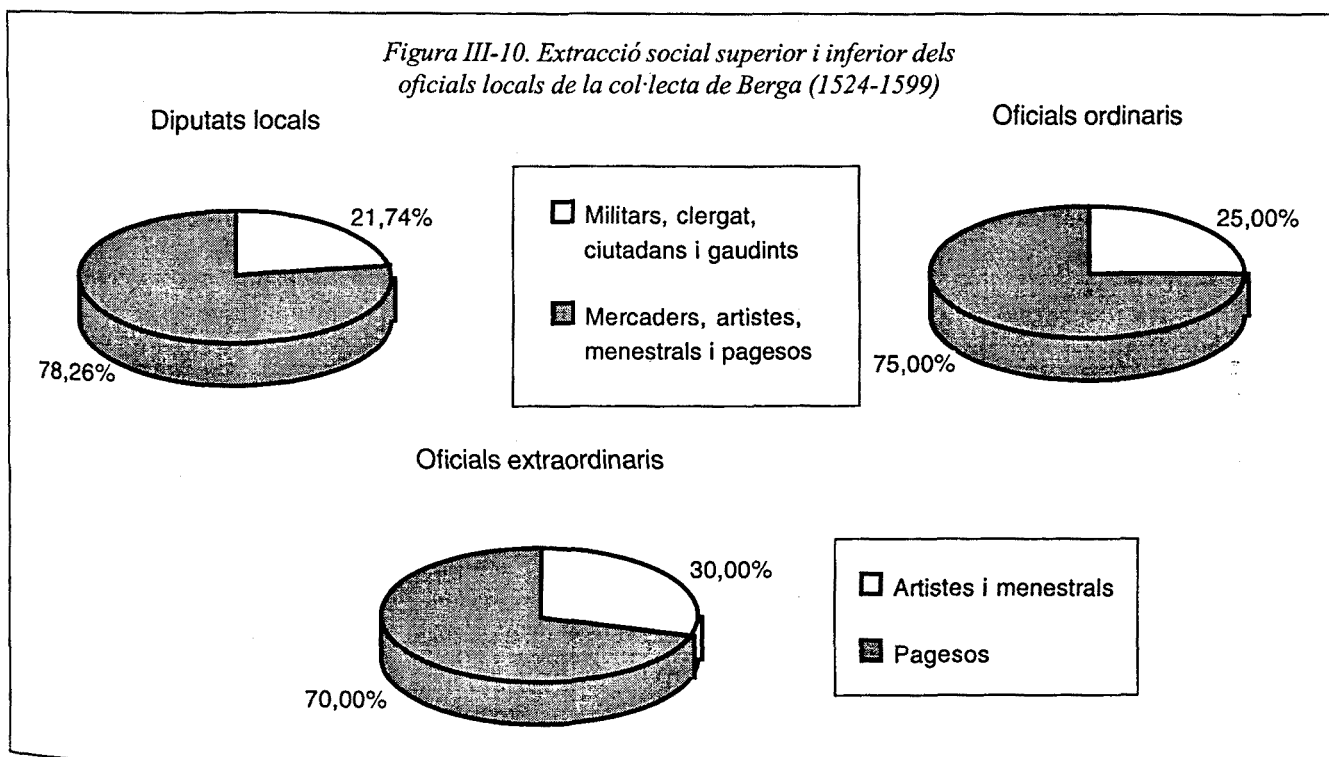
consolidació de centres productius i comercials ben propers al seu espai comarcal, com ara Ripoll, Olot, Camprodon o Sant Joan de les Abadesses al nord-oest o Manresa i Vic més al sud hagi privat Berga dels seus mercats tradicionals. Enmig d'aquesta reorganització de la proto-indústria de la Catalunya vella que s'esdevé durant la segona meitat del Cinc-cents, l'àrea del Berguedà hauria estat probablement una de les principals zones sacrificades. D'acord amb aquesta progressiva pèrdua de pes econòmic i potser demogràfic, el desenvolupament de l'estructura de la Diputació a la col·lecta serà al llarg d'aquest període gairebé

inexistent. La Generalitat mantindrà únicament cinc oficials —un d'ells, el collidor del fogatge, de fet inexistent a partir del 1553— a la capital i dos més a la segona vila de la col·lecta, Bagà (el segon, creat específicament per al control dels drets d'entrades i eixides el 1564, fou l'únic ofici nou creat a la col·lecta durant la segona meitat de segle). Els collidors, per tant, vetllaven gairebé únicament per la fiscalització de la ruta que, des del nord, des de Puigcerdà, seguia el curs del Llobregat cap al Bages.

D'acord amb aquest simplificadíssim esquema organitzatiu, la Diputació comptava només amb un escrivà local com a únic auxiliar del seu representant, el diputat local, a la capital de col·lecta. Ni tan sols l'ofici, present arreu, d'assessor jurídic l'assistia. Amb la de Montblanc, es tracta de les úniques col·lectes del país sense la presència d'aquest oficial jurista —Tremp i la Vall d'Aran, compartien l'assessor. No cal dir que els oficis progressivament instaurats per a atendre a la multiplicació de la feina governativa dels diputats locals, com ara procuradors i advocats fiscals, no seran pas instaurats a la col·lecta de Berga durant la segona meitat del Cinc-cents. El fet que la col·lecta disposi d'un nombre tan reduït d'oficials determina una escassa fiabilitat de qualsevol estudi quantitatiu que cerqui una aproximació a l'extracció social i la procedència geogràfica dels

Figura III-10. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Berga (1524-1599)

oficials. Tot i aquest escàs recolzament estadístic oferim una elaboració de les dades disponibles semblant al que hem assajat per a altres col·lectes. En aquest sentit, la figura 10 ens mostra el marc social dels oficials locals a la col·lecta de Berga. Aquest no es un altre que el d'un centre de poder mancat de gaire interès per als sectors privilegiats. Pel que fa a la màxima autoritat, el diputat local, el seu perfil escapa a la tònica general del país. Cavallers i nobles es troben completament al marge de l'ofici, el qual recau bàsicament a mans de ciutadans de la capital de la col·lecta i sobretot de mercaders. Pel que fa al prestigi, per tant, podríem dir que la màxima dignitat de la Diputació a Berga era ambicionada socialment al mateix nivell que els oficis ordinaris de la majoria de col·lectes. En el conjunt dels nomenaments, en una de cada quatre oportunitats l'ofici escapà al control dels estaments privilegiats, probablement per una manca d'interès d'aquests grups.

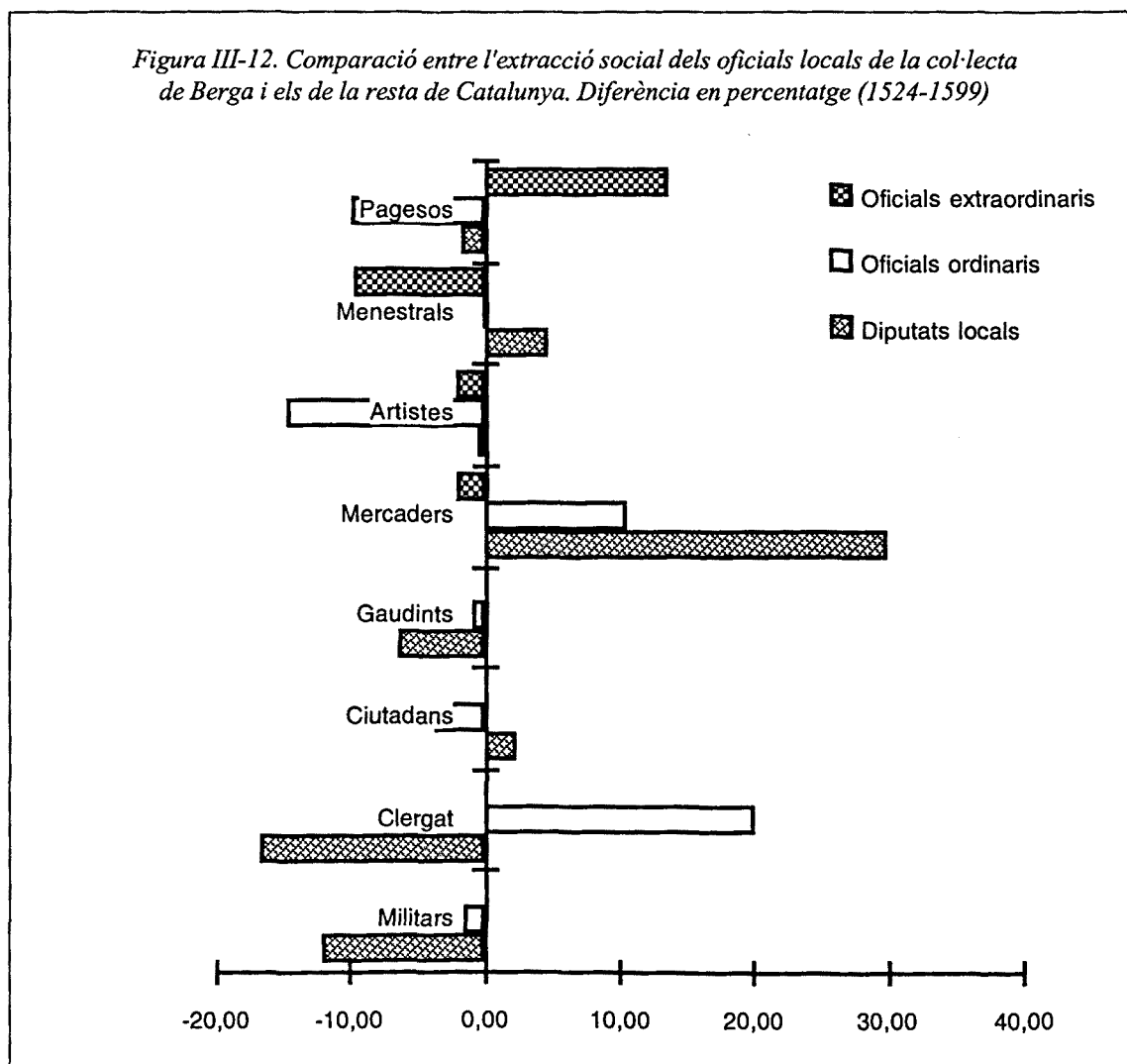
Pel que fa als oficis ordinaris només disposem de dades corresponents a quatre nomenaments. Dos d'aquests corresponen a mercaders, un a un clergue i l'últim a un menestral. Respecte als oficials extraordinaris la meitat dels nomenaments corresponen a menestrals i pagesos de la capital i l'altra meitat a les mateixes categories socials d'altres poblacions de la col·lecta. Si posem en relació les variables població i nombre de mosquetes de la Diputació trobem una de les proporcions més baixes del país. Únicament les col·lectes muntanya —on la Diputació trobarà importants dificultats en la seva implantació—, com ara Castellbò, Tremp i Pallars i la Vall d'Aran, juntament amb la de Montblanc, presenten percentatges inferiors a l'1,53 que

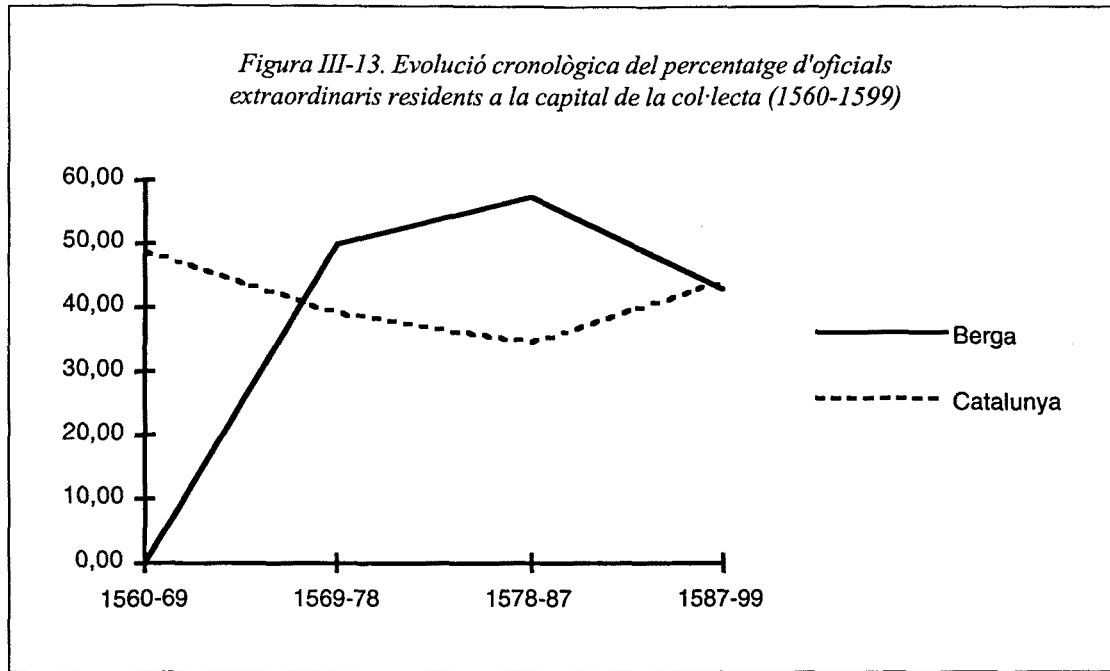
Figura III-11. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Berga (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	-	-	-
Clergat	4,35	25,00	-
Ciutadans	17,39	-	-
Gaudints	-	-	-
Mercaders	60,87	50,00	-
Artistes	8,70	-	-
Menestrals	8,70	25,00	30,00
Pagesos	-	-	70,00

corresponen a la col·lecta de Berga. Cal assenyalar però, una important evolució en aquesta manca d'importància relativa. Almenys en dos sentits. Berga anirà comptant cada vegada amb més mosquetes: si durant els triennis 1569-78 disposarà de només el 0,55% de tots els del conjunt de la Diputació—quan els bergadans representen un 1,37 de la població catalana—, aquest nombre augmentarà a finals de segle fins

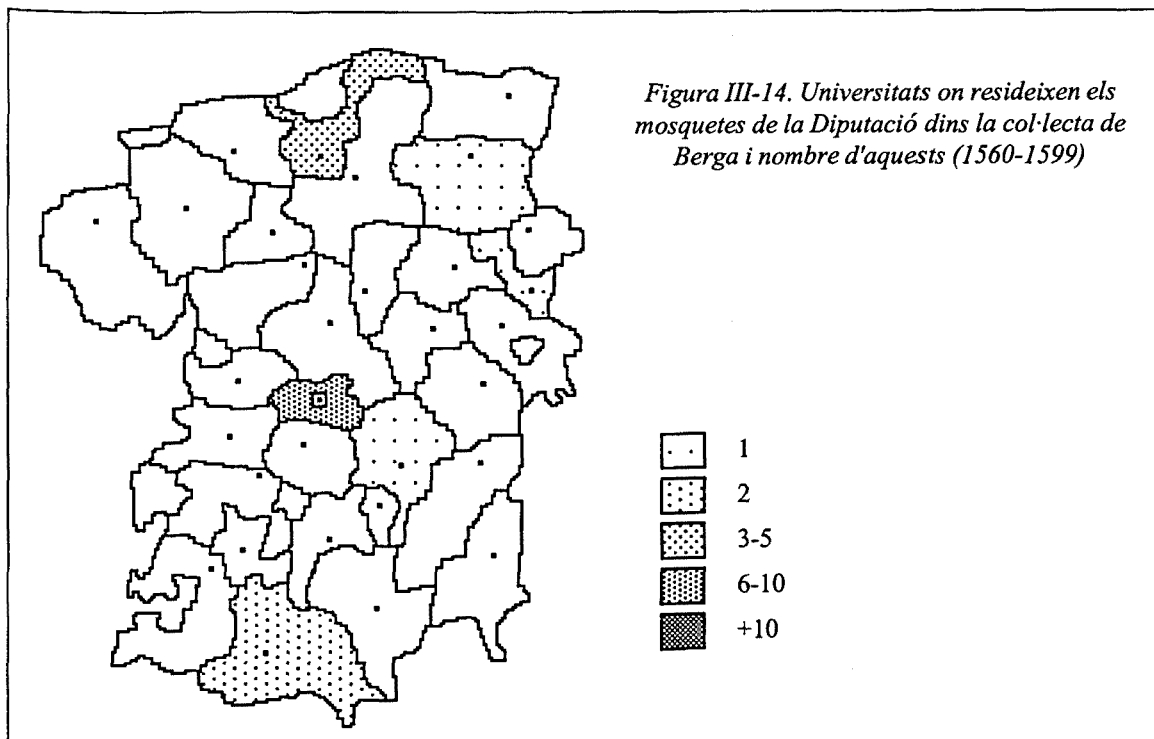
Figura III-12. Comparació entre l'extracció social dels oficials locals de la col·lecta de Berga i els de la resta de Catalunya. Diferència en percentatge (1524-1599)

a l'1,48 de tots els guardes extraordinaris del país. Per tant, la Diputació creix a la col·lecta berguedana, almenys en aquest sentit.

D'altra banda, aquesta baixa relació de mosqueters per habitant canvia també si tenim en compte les diferències entre camp i ciutat: els mosquetes residents a la capital representen gairebé el 47% dels casos, mentre la població de la ciutat de Berga representa poc més del 18% de la col·lecta. Encara que novament topem aquí amb la escassetat de dades corresponents en general als nomenaments d'oficials extraordinaris a la col·lecta, sembla detectar-se —encara força limitat, però— un cert progrés en la penetració de l'impacte social de la Diputació als àmbits locals de la col·lecta (figura 13). Si durant les dècades dels setanta i vuitanta

el percentatge de mosqueters residents a la capital superarà el 50%, durant els darrers anys del segle, aquesta proporció caurà fins el 42,9%, mostrant així una lenta penetració de la Diputació en altres àrees de la col·lecta. La principal novetat, però, serà el progressiu desplaçament de la pedrera dels mosquetes de la col·lecta a la segona vila en discòrdia, Bagà. A part d'aquesta, només altres quatre universitats comptaran amb guardes extraordinaris naturals (figura 14).

D'altra banda, un de cada quatre mosquetes al servei de la Diputació a la col·lecta de Berga procedeixen del territori d'altres diputacions locals. Tal proporció es situa ben aprop del 27,8% del conjunt del país. Els llocs d'origen d'aquests oficials ens serveixen per assenyalar els principals corrents de contacte humà i econòmic de la col·lecta de Berga: les veïnes de Manresa i Camprodon, en pimer lloc, i la de Puigcerdà, en segon (figura 15). Els mosquetes de procedència bergadana ocuparan, en canvi, un paper del tot insignificant en les àrees veïnes. Sempre per sota del 5% dels guardes extraordinaris forans a les respectives col·lectes, són presents a les de Camprodon, Vic i Puigcerdà (figura 16)

Altra de les característiques que val la pena assenyalar dels titulars d'aquests oficis inferiors de la Generalitat serà la important rotació dels ocupants. Potser la limitació del nombre d'oficials a la jerarquia administrativa de la institució permetia un millor control. En tot cas, la durada mitjana dels mosquetes bergadans era únicament d'1,20 triennis, lleugerament inferior a la mitjana catalana, però, cal assenyalar-ho només superior a la mitjana dels guardes extraordinaris de la col·lecta de Girona. Ben lluny, en tot cas, dels 2,33 triennis que, com a mitjana, ocupaven l'ofici els mosquetes aranesos.

Figura III-15. Procedència dels mosqueters arribats a Berga des d'altres col·lectes

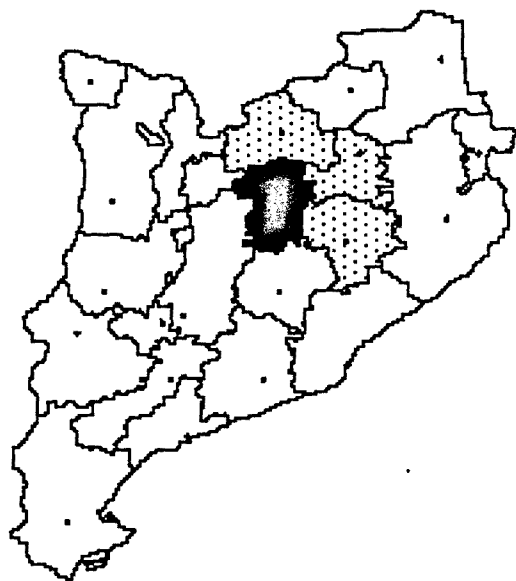
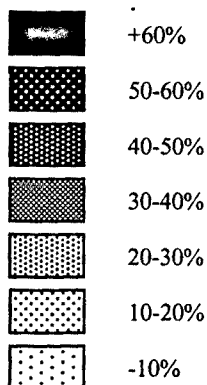
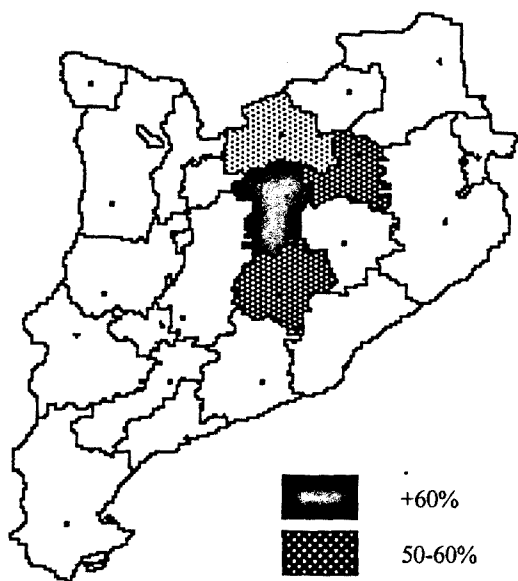
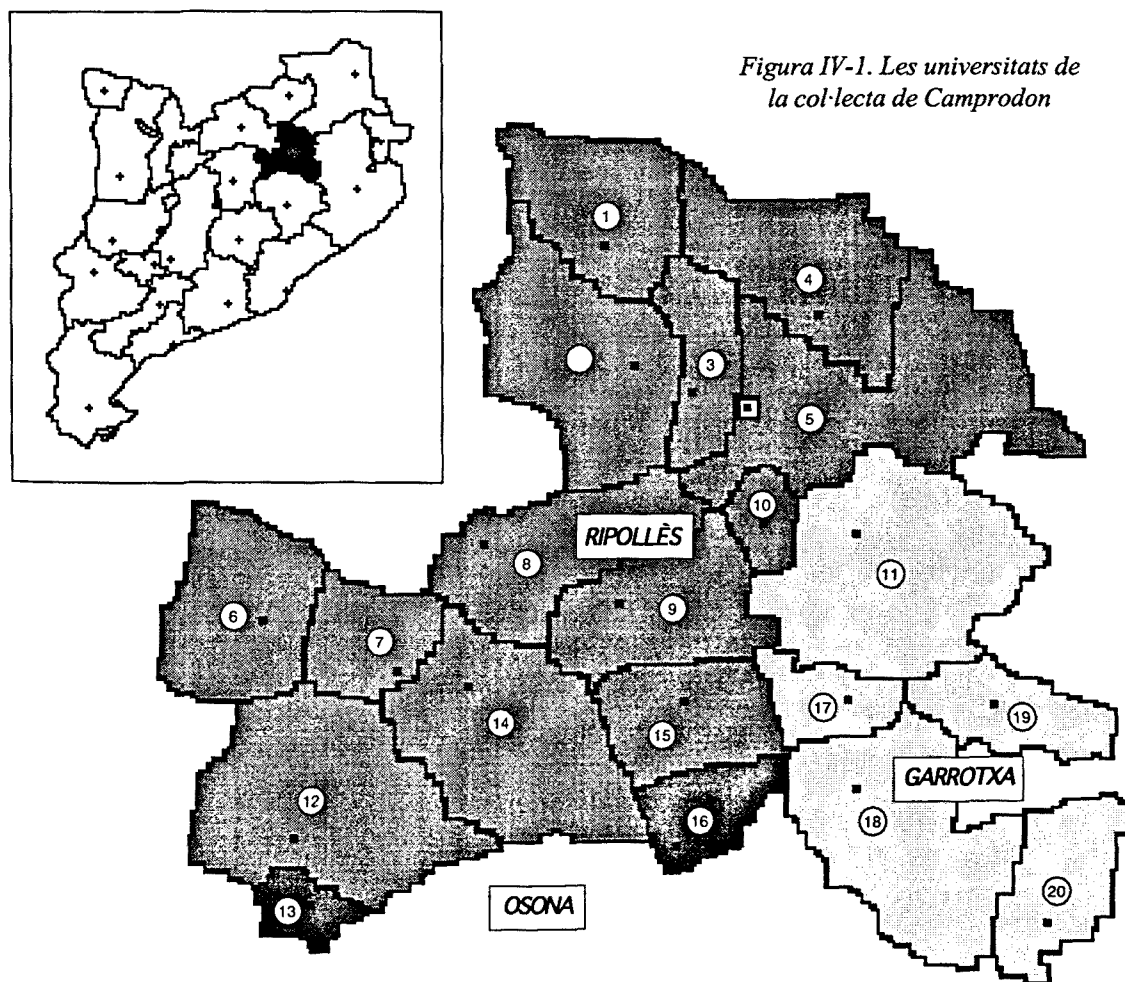

Figura III-16. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de Berga (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

COL·LECTA DE CAMPRDON

En no arribar probablement al miler de quilòmetres quadrats —les nostres estimacions li atorguen una extensió de quelcom més de 977 quilòmetres quadrats— la col·lecta de Camprdon era una de les més petites del país. En aquest aspecte apareix com la divuitena de les vint-i-dos col·lectes en què es distribuïa l'estructura de la Diputació durant la segona meitat del Cinccents.

La col·lecta aplegava el territori corresponent aproximadament a vint dels actuals municipis catalans. El centre venia constituït pels tretze municipis articulats pel pas del riu Ter i els situats més al sud-est dels vint-i-quatre municipis que conformen l'actual comarca del Ripollès. El nord de la comarca actual, des de Ribes de Freser, pertanyia a la més extensa col·lecta de Puigcerdà. A diferència de la vegueria reial de Camprdon, la col·lecta de la Diputació s'estenia cap a l'est pels territoris occidentals de la comarca de la Garrotxa regats pel riu Fluvià, a través de les terres del vescomtat de Bas, fins a la vila d'Olot. En total cinc municipis garrotxins en formaven part: Ridaura, les Valls d'en Bas i Bianya, Sant Feliu de Pallerols i l'esmentada capital dels nostres dies. Finalment, cap al sud, la col·lecta abastava també un municipi de l'actual comarca d'Osona, Alpens.

ALPENS (13)
 CAMPDEVÀNOL (7)
 CAMPRDON (5)
 GOMBRÈN (6)
 LLANARS (3)
 LLOSSES, LES (12)
 MOLLÓ (4)

OGASSA (8)
 OLOT (19)
 RIDAURA (17)
 RIPOLL (14)
 SANT FELIU DE PALLEROLS (20)
 SANT JOAN DE LES ABADESSES (9)
 SANT PAU DE SEGURIES (10)

SETCASES (1)
 VALL D'EN BAS, LA (18)
 VALL DE BIANYA (11)
 VALLFOGONA DE RIPOLLÈS (15)
 VIDRÀ (16)
 VILALLONGA DE TER (2)

Si la col·lecta no destacava per la seva extensió la seva importància era no gaire més gran pel seu poblament. Amb els seus 1.469 focs a mitjans del segle XVI es situava en el setzè lloc de totes les col·lectes. La relació entre territori i demografia la deixava una mica més ben parada, en el tretzè lloc del país, amb els seus 1,5 focs per quilòmetre quadrat, en tot cas, per darrera de la mitjana catalana situada entorn dels 2 focs per quilòmetre quadrat. Es tractava, per tant, d'una col·lecta mitjana en extensió i no gaire poblada. És per això que les seves poblacions principals enregistraren alguns dels processos de creixement demogràfic més espectaculars del segle, com ara Sant Joan de les Abadesses, la qual triplicà gairebé la seva població durant la segona meitat del Cinccents arribant als 240 focs el 1595. Els principals centres de població es trobaven força ben distribuïts per tot el territori. Amb l'excepció de Vilafranca del Penedès, la de Camprodon era la única col·lecta en què la capital no era alhora el principal nucli regional a nivell demogràfic, tot i que el creixement de Camprodon hauria estat igualment espectacular si tenim en compte els 300 focs que li atorga el cens del bisbat de Girona del 1598 (figura 2). En qualsevol cas, el 1553 la vila de Camprodon veia gairebé quadruplicada la seva població per la d'Olot, la vila més important de la col·lecta (un síndic de la població afirmava el 1593 que la capital garrotxina superava les mil cases, el que suposaria un creixement enorme respecte al 1553, derivat de la transformació de la seva economia essencialment local, autàrquica, vers la plena integració en el sistema econòmic general català). Ripoll, la segona, gairebé triplicava la població de la capital. Fins i tot la suma dels petits nuclis que avui formen el municipi de la Vall d'en Bas era superior als cent tres focs de Camprodon.

Figura IV-2. Les deu principals universitats de la col·lecta de Camprodon segons el fogatge del 1553

Olot	392
Ripoll	270
Vall d'en Bas	197
Camprodon	103
Sant Joan de les Abadesses	84
Vall de Bianya	72
Les Llosses	69
Vilallonga de Ter	40
Molló	33
Vallfogona de Ripollès	30

Aquesta pluralitat de centres determinava l'estructura de la recaptació dels drets del General i de la seva organització administrativa local. Hi tornarem. De moment, cal assenyalar que aquest policentrisme responia també a una pluralitat de pols d'atracció senyorials. En aquest sentit, la capitalitat de Camprodon s'explicava pel fet que era la vila més gran de la col·lecta sota l'exclusiu domini jurisdiccional del rei. La legislació de les Corts del 1585 tendí clarament a erigir els grans centres recaptadors regionals a les terres del rei a fi d'evitar les interferències jurisdiccionals provocades pels senyors a les seves terres.

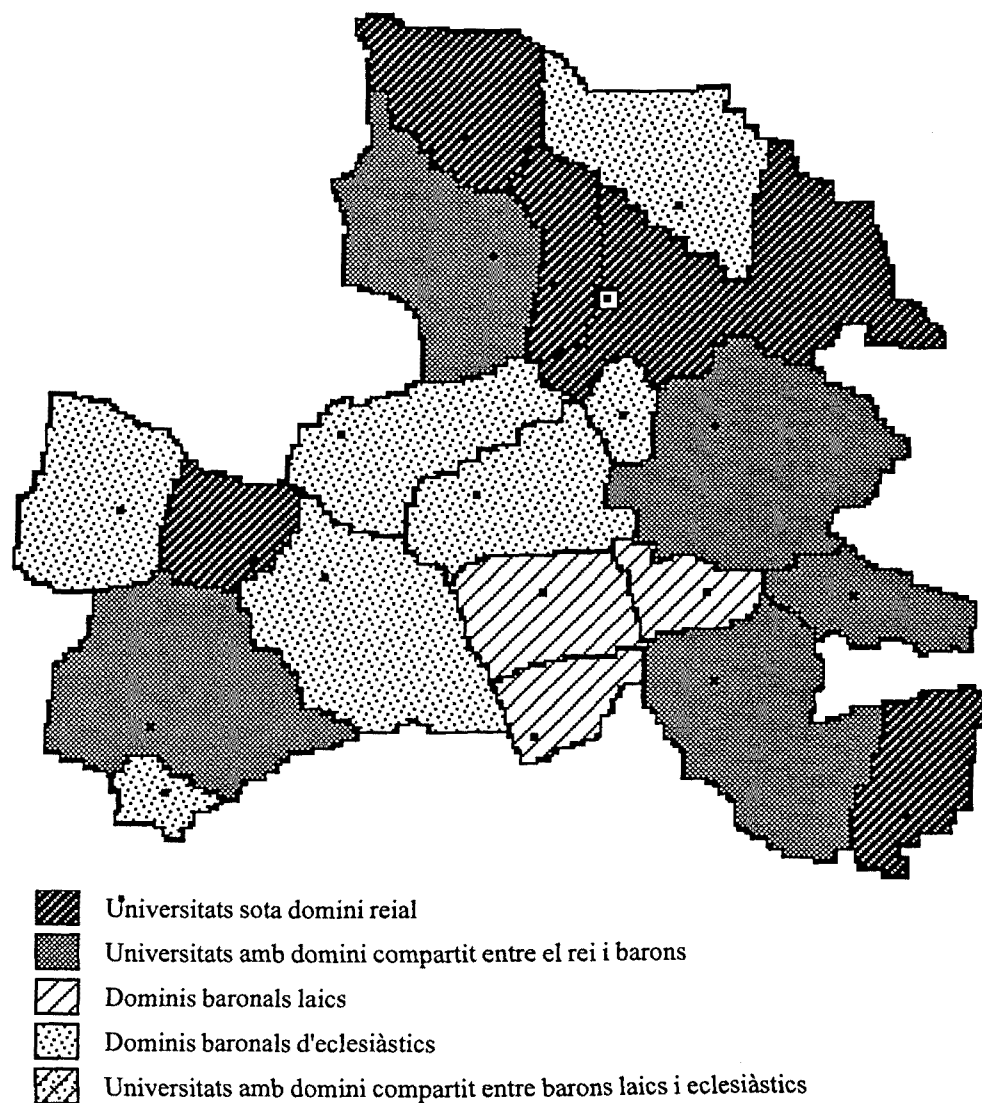
L'abat de Ripoll era el senyor feudal més important de la col·lecta: amb vora de set-cents focs de vassalls, superava amb escreix els prop de tres-cents focs sota domini reial. Dels deu municipis actuals més poblats de la col·lecta a mitjan segle el prelat gaudia del domini senyorial damunt quatre: compartit amb el rei en el cas d'Olot, ple en el cas de Ripoll, les Llosses i Molló. Entre aquests deu nuclis més importants, corresponien al domini reial la capital, Camprodon, així com Vilallonga de Ter i en part Olot i les terres de la Vall de Bianya. L'abadiat de Sant Joan de les Abadesses senyorejaven l'altra meitat de la vall esmentada, així com la mateixa població de Sant Joan; en conjunt, prop de cent seixanta focs de veïns. Prop de dos-cents focs es trobaven també sota la dependència del principal baró laic de la regió a cavall del 1600, el marquès d'Aitona, que dominava gairebé totes les terres de la Vall d'en Bas. Caldria afegir-hi per la mateixa època els més de setanta focs i tres llocs dominats pel comte de Vallfogona.

En el conjunt de la col·lecta, els barons dominaven sense cap mena de servitud un 56% dels llocs i dels focs i gairebé dos tercers parts del territori. El rei havia de conformar-se amb el control de només quelcom més

del 20% dels focs de la col·lecta, un percentatge que es situava per sota de la meitat del corresponent al conjunt del país (41,6%). Aquestes xifres comparatives, però, es capgiren pel que fa al nombre de llocs i al territori en mans del rei, superior en el cas de Camprodon a la mitjana del país. Aquí el monarca dominava un 31,6% del territori i gairebé un 40% dels llocs de la col·lecta, mentre en el conjunt català aquestes xifres restaven situades en un 26%. Els percentatges, per tant, ens dibuixen una realitat ben específica: mentre en el conjunt del país el rei domina els principals nuclis de població i la ruralia es troba a mans baronals, a Camprodon sembla succeir exactament el contrari: el rei domini gairebé un 40% dels llocs, però sembla tractar-se dels nuclis de població petits.

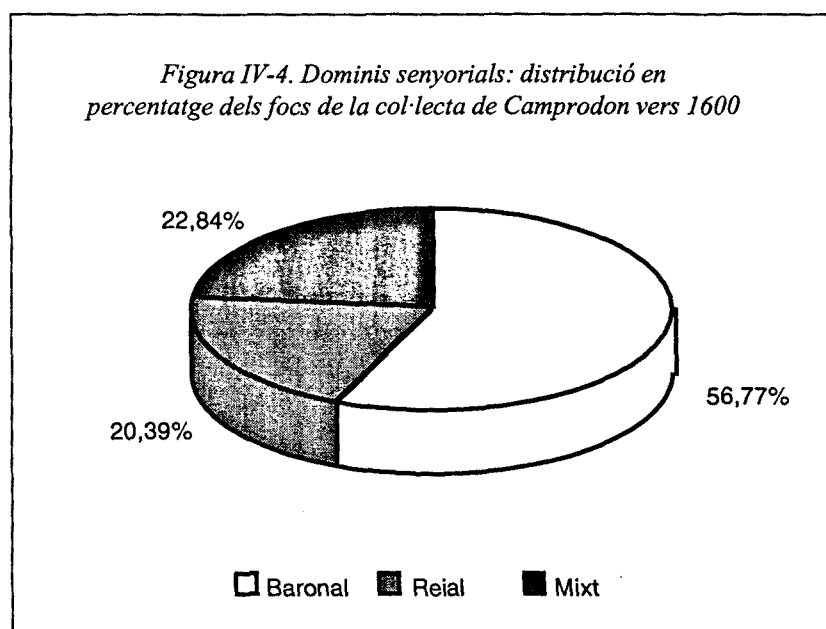
Altra possible explicació rauria en el caràcter mixt entre rei i barons d'una part significativa de la col·lecta. Més de tres-cents focs, el que suposa gairebé un 23% de la població de la col·lecta a mitjan segle, es troben en una situació de divisió de l'alta i la baixa justícia entre rei i senyors. Si repartíssim equitativament aquest percentatge entre les dues parts interessades arribaríem al repartiment clàssic atribuït al conjunt del país de dos tercers parts sota domini baronal i una altra a mans del rei. Ara bé, com les dades que mostrem aquí semblen indicar un repartiment més semblant al 55 a 45% en favor dels barons, la col·lecta de Camprodon es situaria entre les col·lectes que cal connotar amb un caràcter clarament senyorial.

Figura IV-3. Els dominis senyorials al territori de la col·lecta de Camprodon vers 1600

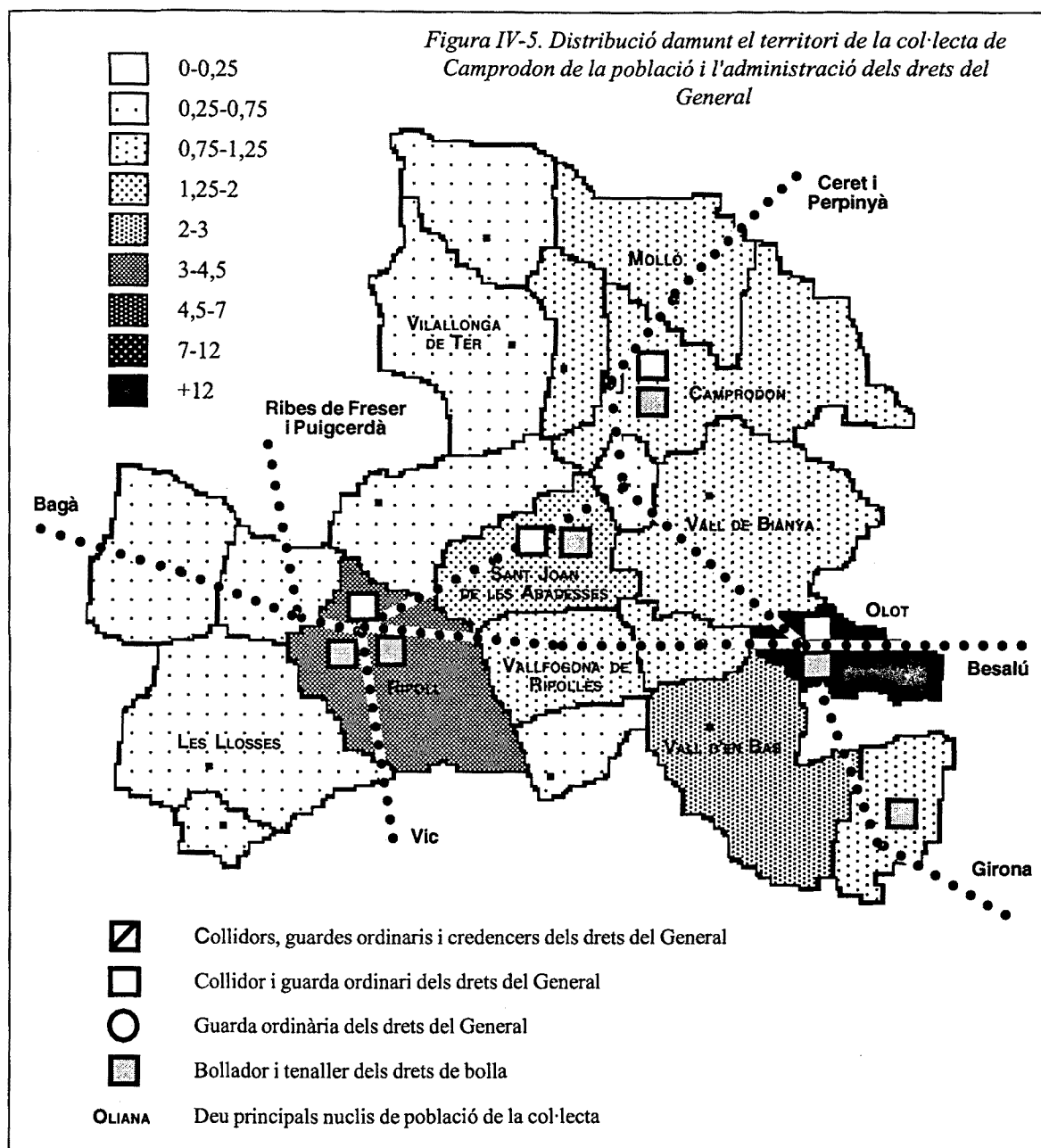
Damunt la petita xarxa vilatana de dominis compartits i fragmentats que hem analitzat abans s'estructurava l'organització administrativa i fiscal de la Diputació del General a Camprodon (figura 5). Olot, Camprodon, Ripoll i Sant Joan de les Abadesses disposaven de taules per a l'exacció dels drets de bolla i entrades i eixides. Les quatre poblacions constituïren temporalment al llarg de la segona meitat del Cinc-cents, col·lectes separades dels drets de bolla, fins a la unificació fini-secular entorn de la capitalitat de Camprodon, com hem dit, l'única de les quatre sota complet domini de la Corona.

A part d'aquests quatre centres, únicament hem detectat l'existència d'un tenaller dels drets de bolla a la vila de Sant Feiu de Pallerols (és possible que calgués atribuir-hi encara dos taules més de situació dubtosa entre les col·lectes de Camprodon i Girona, concretament, les de Montagut i Castellfolit de la Roca). La disposició de les taules permetia el control dels primers centres productors de la regió i dels principals camins que partien de les quatre viles cap a Bagà, Puigcerdà, Vic, Perpinyà, Besalú i Girona. La distribució de les taules del General a la col·lecta sembla respondre, doncs, perfectament, a la realitat social i econòmica regional.

D'altra banda, cal assenyalar el predomini de l'organització de la recaptació dels drets de bolla respecte a la dels drets d'entrades i eixides. Tal disposició respondria a l'espectacular èxit en la recaptació dels drets de bolla per part dels arrendadors al llarg de la segona meitat del Cinccents. Només superada per les col·lectes de Tarragona i Vilafranca del Penedès, al sud del país i per tant en un altre context social i productiu, la de Camprodon serà la tercera col·lecta del país (sumant-hi, quan es recaptin per separat, les de Ripoll, Sant Joan de les Abadesses i Olot) que experimentarà un augment més espectacular de la recaptació durant la segona meitat de segle. El pas d'uns encantaments de bolles per preu anual de 6.561 lliures passaran el 1599 a les 17.511 lliures, deparant per tant un augment del 167% (figura 6). A. Garcia Espuche explica aquest èxit en funció de la bona connexió doble amb la muntanya central proveïdora i el centre barceloní dels acabats i la comercialització, a través de l'eix vertebrador que arribava a la capital passant per Vic.

Les dades dels preus dels encantaments permeten deduir un comportament excel·lent de la recaptació tant pel que fa als nombres absoluts com al pes d'aquesta en el conjunt català (figures 7 i 8). Com succeeix arreu es poden destriar dos períodes ben diferenciats. Durant les dècades dels cinquanta i seixanta, concretament entre el 1554 i el 1572 l'augment serà superior al 130%. A aquesta època daurada seguirà un cert estancament durant les tres dècades següents, però sempre amb una mantinguda tendència a l'alça, fins i tot en els pitjors moments de crisi general. Així, entre 1572 i el 1599 l'ascens es reduirà fins a situar-se al voltant d'un 13%. Convé assenyalar, però, que aquest augment sostingut en tot moment només es produeix a Camprodon i a les col·lectes de Castellbò i Girona. Aquesta prosperitat mantinguda portaria augmentar de forma considerable la importància relativa de la bolla de Camprodon en el global de tot el país. Si el 1554 la

recaptació de la col·lecta suposava un 4,6% del conjunt català, el 1590, en plena crisi general, aquesta arribà a situar-se en el 7,3%, per baixar posteriorment un punt a finals de segle. En concret els augments més significatius d'una trajectòria irregular es produïren durant les dècades de creixement del 1554-1563 (1,36%) i de crisi del 1581-1590 (1,71%).

Davant d'aquesta constatació de creixement sostingut i d'augment de la participació en el conjunt de la bolla catalana, els resultats de l'equació bolla per foc resulten àmpliament espectaculars. Entre el 1554 i 1599 —mantenint com a referent demogràfic permanent, això sí, les dades corresponents al fogatge del 1553— aquesta ràtio passarà de 4,5 lliures per foc a les 11,9. Com en el global de la recaptació, l'augment serà permanent al llarg de tots els triennis analitzats. Aquests valors situaran Camprodon en el tercer lloc del conjunt del país el 1554, el segon —darrera Manresa— el 1581 i 1599, i en primer lloc el 1563, 1572 i 1590. En el conjunt del procés, l'augment de 7,45 lliures per foc només serà superat per la col·lecta de Manresa, superant de bon tros tots els indicadors corresponents a les col·lectes veïnes com ara les de Vic (4,2), Girona (2,4), Perpinyà (1,7), Puigcerdà (0,9) i, per descomptat, Berga (-0,3).

Figura IV-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla i segell de cera i proporció respecte al conjunt de Catalunya (sense Barcelona)

Trienni	Bolla	%
1554	6.561	4,58
1563	10.029	5,94
1572	15.108	6,08
1581	15.504	5,60
1590	16.815	7,31
1599	17.511	6,31
Augment %	166,90	37,87

Aquestes dades permeten albirar un eix de desenvolupament en el consum i la producció tèxtil al llarg de la segona meitat del Cinc-cents, ocupant les terres de Camprodon, Manresa i Vic. A falta de les dades corresponents a Barcelona, Conflent i Aran, les tres col·lectes citades enregistren tant el 1554 com el 1599 les ràtios bolla per foc més altes del país —a excepció de la col·lecta de Perpinyà, que ostentava la primàcia el 1554. Al llarg d'aquests gairebé cinquanta anys, però, la distància entre aquests centres i la resta del país, no farà sinó augmentar de forma notable. Així, la mitjana de les tres primeres serà de 4,4 el 1554 i de 10,9 el 1599, mentre els altres tres centres catalans situats entre els sis primers sumaran de mitjana, respectivament, 3,7 i 6,3. La distància, per tant, haurà augmentat de 0,7 lliures per foc a 4,6. Aquestes dades semblen assenyalar la consolidació d'aquest eix a la Catalunya vella, en paral·lel a un altre reequilibri que hauria tingut lloc pels mateixos anys entre les terres de ponent i algunes col·lectes del sud de Catalunya que experimentaren un creixement menys espectacular però igualment evident.

Com ha estat assenyalat més amunt l'estructura organitzativa de la Diputació a la col·lecta de Camprodon pivotava de forma exclusiva sobre els quatre grans centres productors de la regió, que eren alhora els principals punts de pas de les vies de comunicació entre els quatre punts cardinals del territori. Així, encara que Camprodon hostatjava els oficis propis de la capitalitat, Ripoll comptava amb dos oficis estables

Figura IV-7. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla i segell de cera a les bolles de Camprodon, Olot, Ripoll i Sant Joan de les Abadesses (1554-1599)

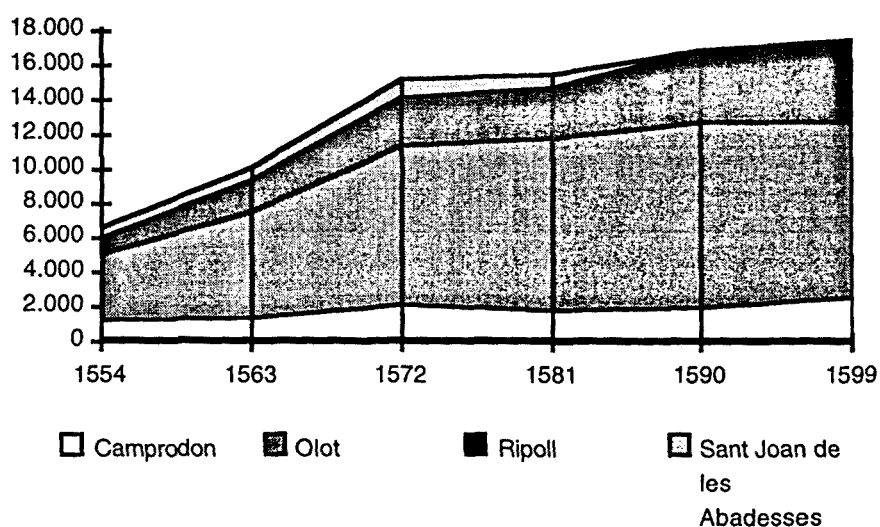
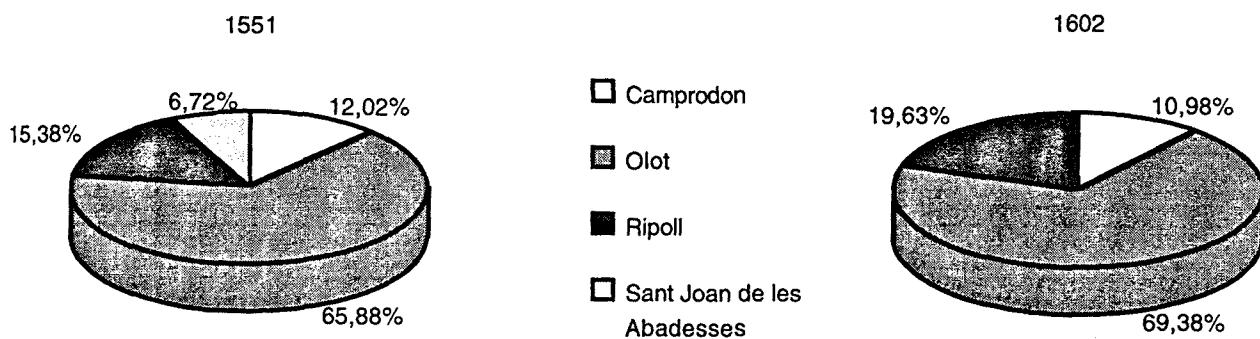

Figura IV-8. Evolució de la proporció de cadascuna de les bolles de la col·lecta de Camprodon en el conjunt de la recaptació (1551 i 1602)

encarregats de la recaptació del dret de bolla, un més que la mateixa Camprodon; també Olot, com la capital, disposava d'un fogatjador propi. En conjunt hem detectat l'existència de quinze oficials estables, als quals caldria afegir circumstancialment els dos encarregats del fogatge; sis desenvolupaven les seves funcions a la capital i els onze restants ho feien als altres centres de la col·lecta. Els auxiliars del diputat local a la col·lecta eren únicament un assessor jurídic i l'escrivà o notari propis de gairebé totes les col·lectes.

No es pot dir que l'organització fos, per tant, especialment desenvolupada. En tot cas, no sembla haver-se extès al mateix ritme del creixement de la recaptació dels drets del General a la col·lecta. El fet que la principal font fiscal fos l'impost de bolla probablement va mantenir bona part de l'expansió en l'organització de la fiscalitat a les mans privades dels arrendadors del dit dret. En tot cas, els problemes d'administració presentats davant el diputat local no semblen haver crescut prou per fer necessària la creació d'altres figures d'assistents a la seva petita cort, figures comunes a les col·lectes més grans del país. Aquest fet ajuda a accentuar encara més el caràcter escassament centralitzat de l'organització de la col·lecta de Camprodon. Ara cal preguntar-se, qui eren els homes que hi accedien?

A una demarcació dotada d'una estructura productiva i de consum en expansió correspon una administració farcida d'homes relacionats directament amb aquest procés de desenvolupament. Entre els diputats

Figura IV-9. Evolució del pes dels encants dels drets de bolla i segell de cera de les diverses bolles de la col·lecta de Camprodon en el conjunt de la Catalunya (1554-1599)

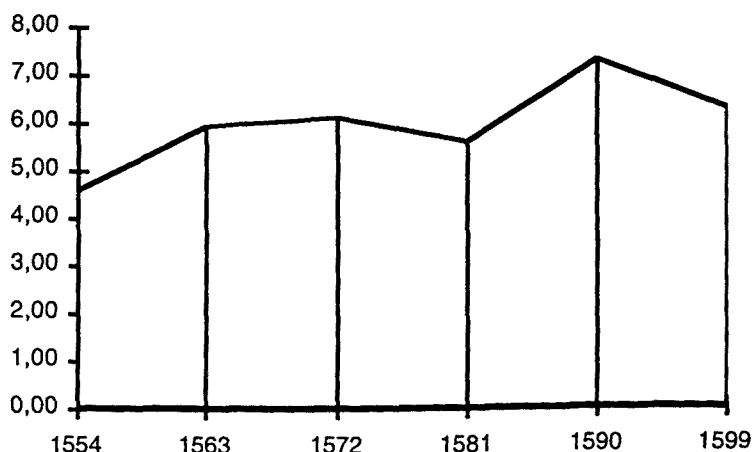
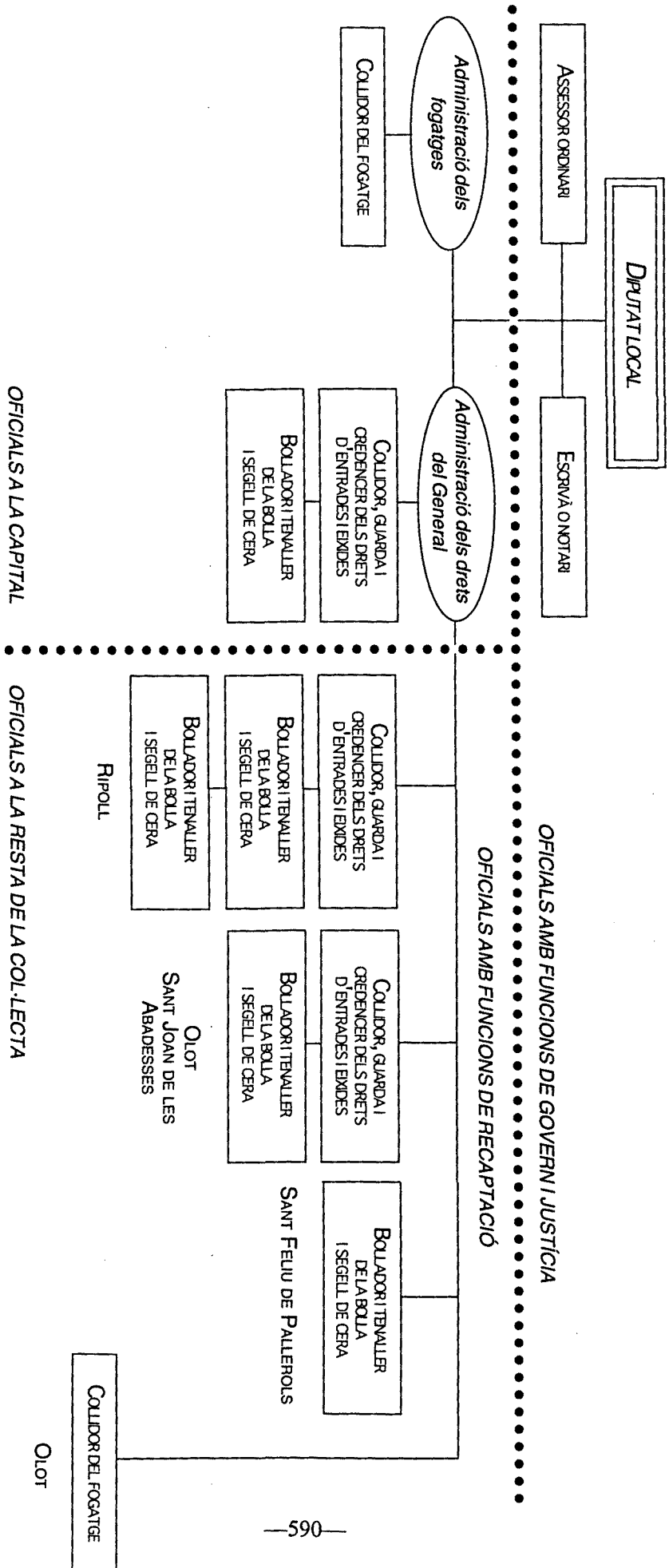

Figura IV-10. Estructura organitzativa de la col·lecta de Camprodon (1564-1598)

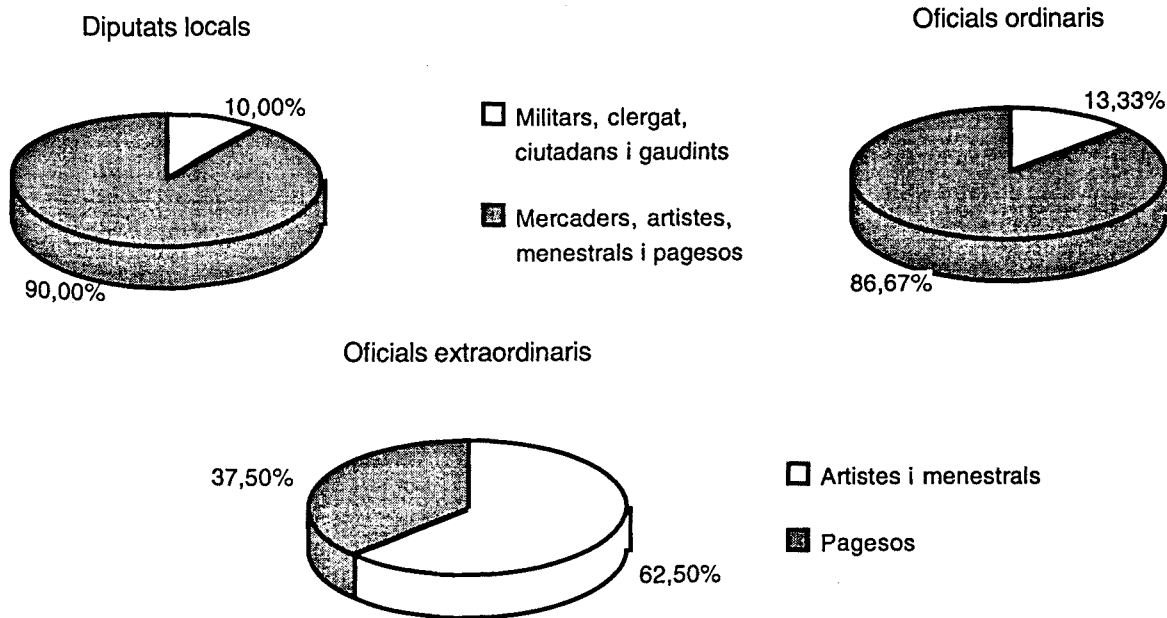

locals, els sectors no privilegiats, sobretot mercaders, però també mercaders i alguns artistes, dominen clarament en número els grups privilegiats, que hi seran representats únicament pel clergat representatiu dels importants cenobis de la col·lecta. Cap militar, ciutadà o gaudint ocuparà l'ofici de diputat local de la col·lecta durant la segona meitat del Cinc-cents. Només la remota col·lecta de la Vall d'Aran mostrarà un grau semblant de domini dels sectors no privilegiats damunt l'ofici de màxima jerarquia local.

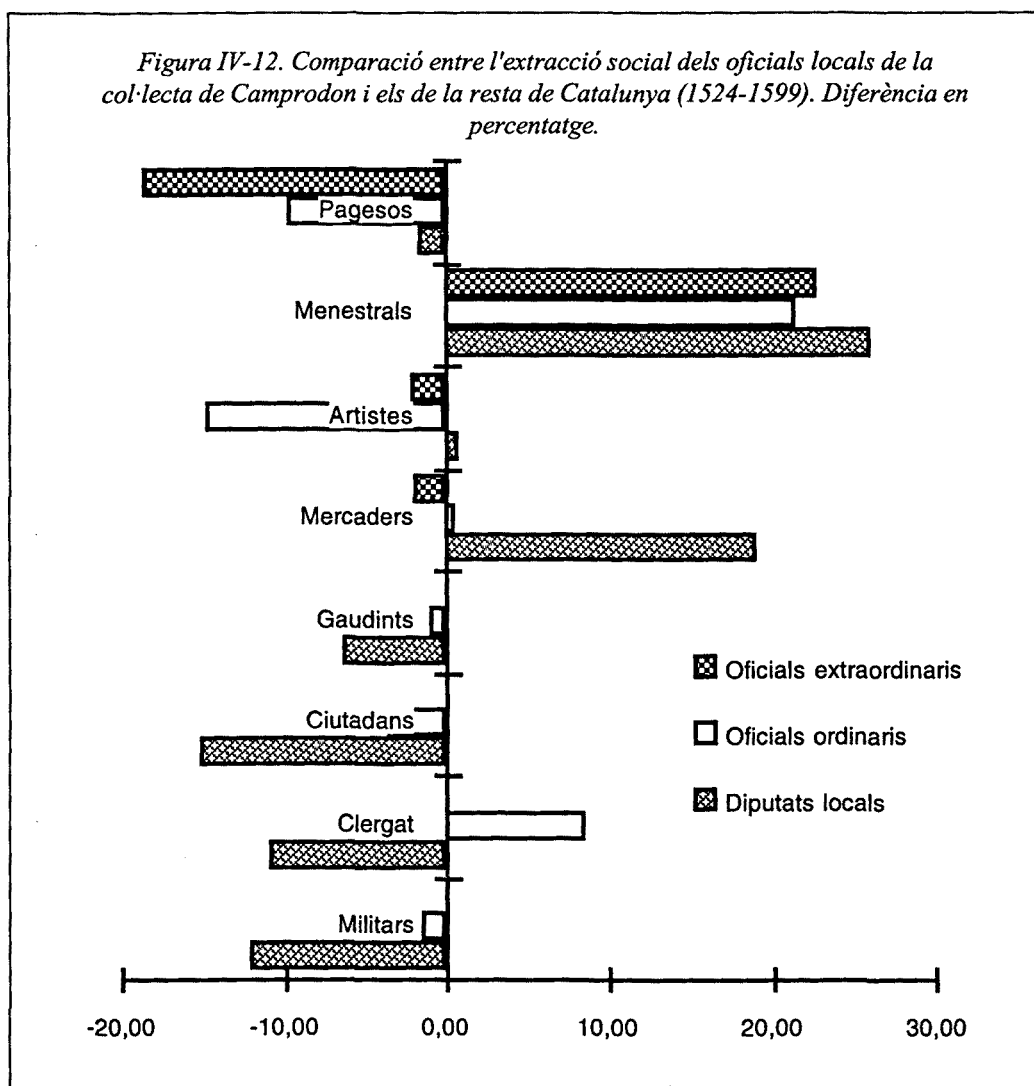
Tot i la importància d'altres centres econòmics i demogràfics a la col·lecta, els homes principals de la capital aconseguiran mantenir els oficis propis en les seves mans: únicament dos dels vint-i-dos diputats locals registrats durant el període 1524-1599 semblen provenir de fora de la vila. En qualsevol cas, tímidament pel que fa a l'ofici de diputat local, però de forma clarament decidida en els oficis inferiors ordinaris i extraordinaris, podem parlar d'una col·lecta dominada pels menestrals. La figura 13 mostra de forma inequívoca com el pes d'aquests protagonistes principals del procés productiu és molt superior al dels seus homòlegs a la resta de Catalunya. La col·lecta de Camprodon és una col·lecta per als menestrals. Si, pel que fa a l'ofici de diputat local, mercaders i menestrals desplacen els grups socialment superiors, en els oficis inferiors de la Diputació local, els menestrals protagonitzen el paper que a altres indrets juguen artistes i pagesos. Entre els oficials ordinaris aquests grups socials es troben absents. Collidors, credencers i guardes ordinaris dels drets de bolla i entrades i eixides són a Camprodon menestrals gairebé en un 47% dels casos —percentatge només superat per la col·lecta de Puigcerdà— per un 40% d'oficials ordinaris mercaders. D'altra banda, de la mateixa manera que hem assenyalat pel que fa a l'ofici de diputat local, els oficis ordinaris de la Diputació a la col·lecta seran ocupats a cada lloc per habitants de la mateixa vila. Només sabem d'un cas en el qual un gironí ocuparà un dels oficis de la col·lecta.

Pel que fa als oficis inferiors en la piràmide organitzativa del General, els de mosquetes o guardes extraordinaris, els menestrals representen gairebé dos terços, per únicament un terç de pagesos. Aquí, doncs, podríem dir que aquests treballadors preferentment urbans tenen major importància que a la resta del país, on representen un 40% just en contrast amb un 55,8 de pagesos. Només les col·lectes fortament centralitzades com ara Lleida i Perpinyà tindran més mosquetes menestrals que pagesos, en una tendència, a més, decreixent. En el cas de Camprodon, el predomini menestral no es conseqüència d'una extracció social dels mosquetes preferentment de la capital, sinó de la pluralitat de centres dotats d'una notable activitat econòmica a la col·lecta.

Figura IV-11. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Camprodon (1524-1599)

A la figura 15 pot comprovar-se com la immensa majoria d'aquests mosquetes resideixen als quatre grans centres demogràfics i econòmics, especialment a Ripoll i Olot, i només en molt petita mesura en altres indrets de la col·lecta com ara la Vall d'en Bas i Sant Miquel de Pallerols. Aquesta realitat referma l'escassa força de capitalitat representada per Camprodon. A excepció de Vilafranca del Penedès, a cap altra capital de col·lecta del país viuran tan pocs mosquetes, un percentatge que no arriba al 14%, però que encara és notable, si tenim en compte que Camprodon acollia només un 5,5% de la població de la col·lecta. Encara que la dècada dels setanta mostrarà un tímid intent de centralització en aquest sentit, el darrer quart de Cinc-cents mostrarà novament una tendència inversa, fins arribar a un percentatge de només un 8,3% de mosquetes residents a la vila de Camprodon durant els triennis 1587-1599. Una altra manifestació clara del policentrisme de la col·lecta. Camprodon és, doncs, una col·lecta en expansió organitzada en una pluralitat de centres de producció i consum.

Com correspon a la dedicació tèxtil que hem assenyalat, un 60% dels menestrals enregistrats es dediquen al sector del vestit —percentatge uns 15,6 punts superior a la mitjana del país—, en una tendència que es manté tant als mosquetes residents a Camprodon com als de la resta de la col·lecta. Destaca a més l'adscripció laboral d'aquests mosquetes dedicats al sector tèxtil a les fases pròpiament de l'elaboració (en un 91,7% dels casos). Encara que no disposem d'una base estadística prou sòlida, aquesta constatació podria mostrar l'existència d'un fort desenvolupament tèxtil local en els primers processos del filat i el teixit, relacionat amb altres centres econòmics propers, potser Girona, encarregats dels acabats del producte. De fet, els lligams de la col·lecta de Camprodon amb les seves veïnes resten de manifest en el nombre dels mosquetes arribats a la col·lecta des de les regions veïnes, gairebé un 35% del total de guardes extraordinaris

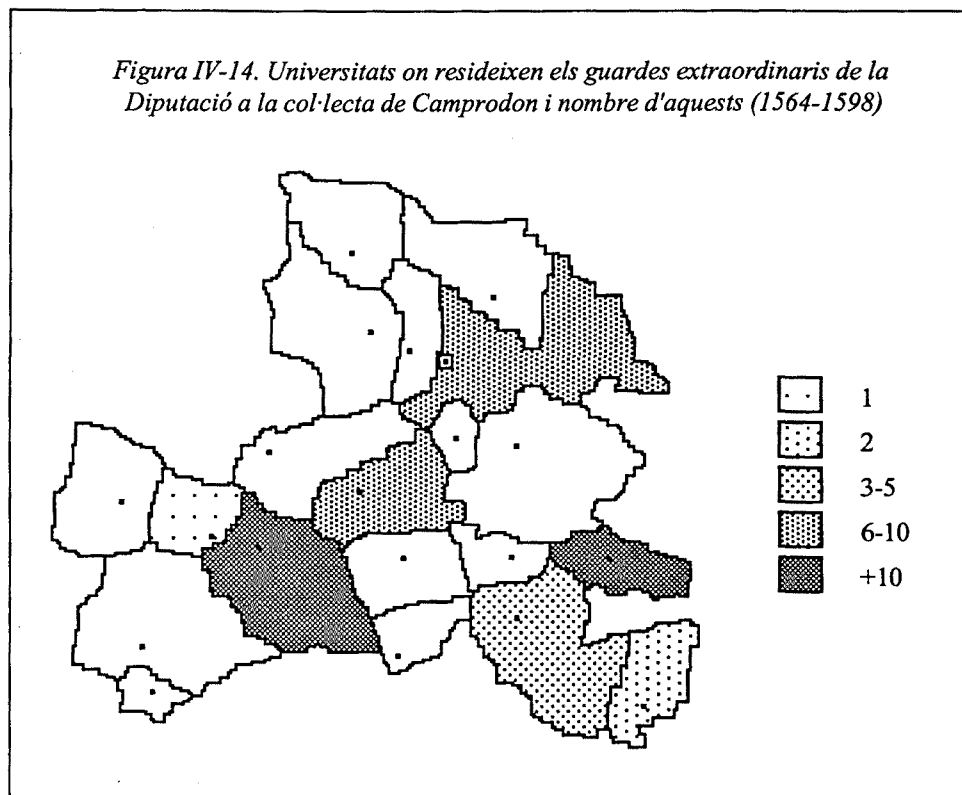
Figura IV-13. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Camprodon (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	-	-	-
Clergat	10,00	13,33	-
Ciutadans	-	-	-
Gaudints	-	-	-
Mercaders	50,00	40,00	-
Artistes	10,00	-	-
Menestrals	30,00	46,67	62,50
Pagesos	-	-	37,50

que hi exerceixen les seves funcions. La figura 16 il·lustra la procedència concreta d'aquests mosquetes arribats a Camprodon. Els gironins tindran un especial pes, amb una 30,4% del total de foranis, superant els mosquetes procedents de Perpinyà (21,7%), Vic (17,4%) i Puigcerdà (13%), com a orígens principals. Probablement, aquests quatre haurien estat els principals nuclis demogràfics i econòmics lligats amb la col·lecta de Camprodon.

L'anàlisi inversa, la dels mosquetes de Camprodon que marxen a desenvolupar la seva activitat fora de la pròpia col·lecta, ens ofereix uns resultats prou semblants (figura 17). En aquest cas, però, Camprodon actua com a centre influent sobretot damunt la veïna col·lecta de Berga, fins al punt que el 40% dels mosquetes arribats a aquella procedeixen de Camprodon. En percentatge notable es troben també els de Camprodon a Cerdanya (25%) i altres col·lectes veïnes com ara la Seu d'Urgell (13,3%), Vic (13%), Castelló d'Empúries (11,5%) i Girona (11,1%).

Figura IV-14. Universitats on resideixen els guardes extraordinaris de la Diputació a la col·lecta de Camprodon i nombre d'aquests (1564-1598)

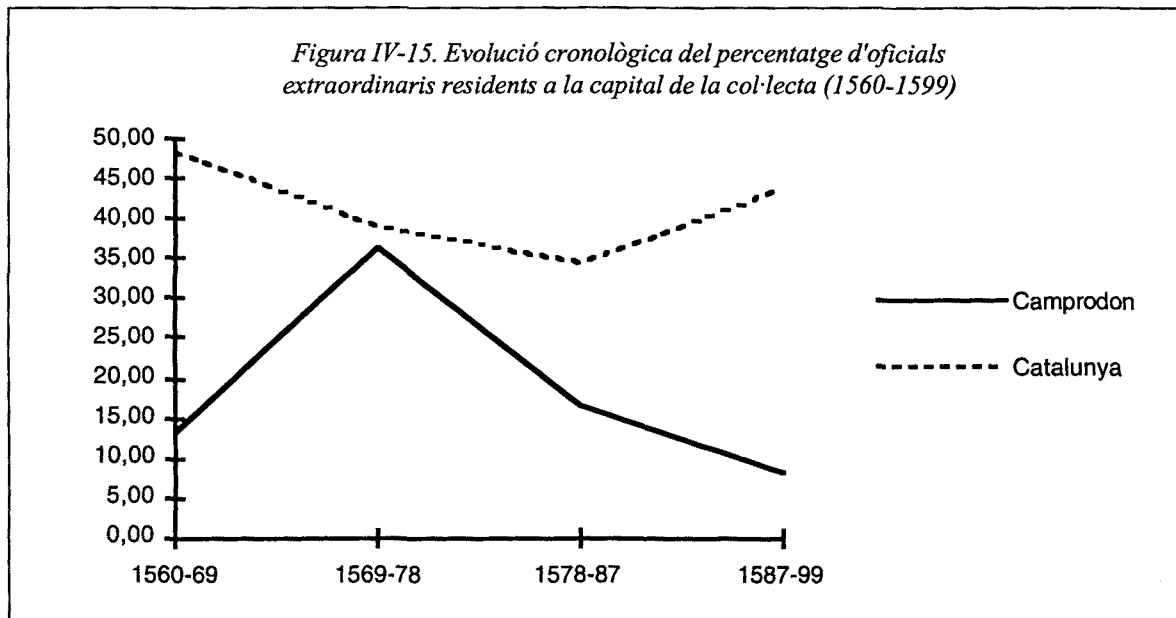

Figura IV-16. Procedència dels mosqueters arribats a Camprodon des d'altres col·lectes

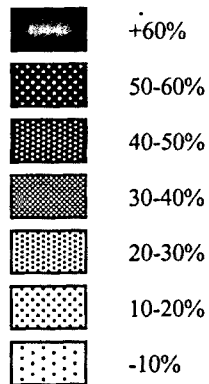
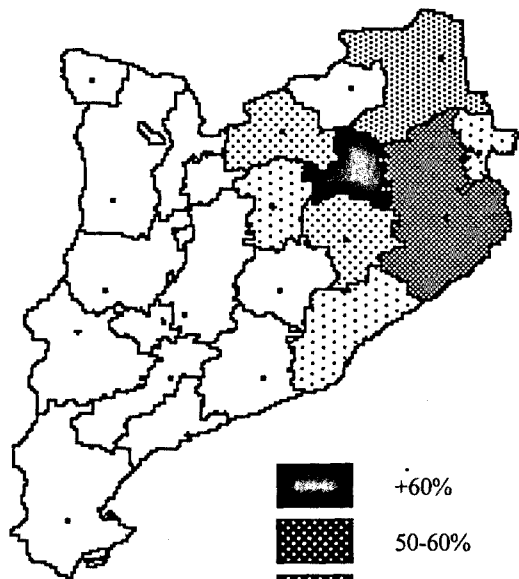
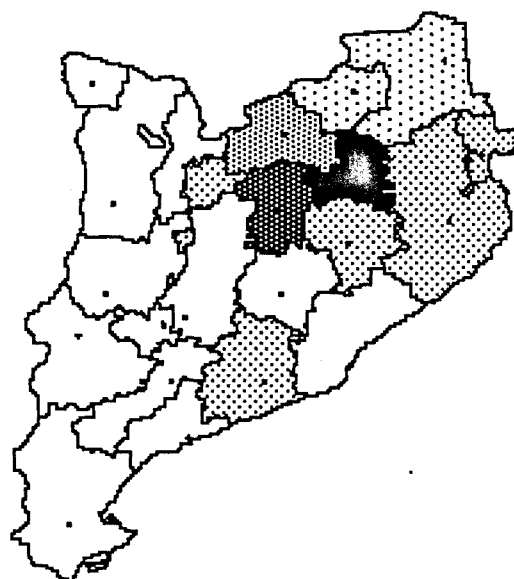

Figura IV-17. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de Camprodon (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

En conjunt, amb els quaranta-tres mosquetes nomenats durant el darrer terç del Cinc-cents, la col·lecta de Camprodon era una de les més ben dotades del país. A falta d'una organització més desenvolupada a la part alta de la piràmide, la base es trobava, en canvi, molt ben nodrida. Aquest seria, potser, un altre dels trets característics de l'organització de la Diputació a la col·lecta de Camprodon. Referint-nos sempre a les dades demogràfiques del fogatge de 1553, la relació entre demografia i oficials inferiors seria de 2,9 mosquetes per cada cent focs, una ràtio únicament superada per les col·lectes de Manresa, la Seu d'Urgell, Castelló d'Empúries, Cervera i Puigcerdà.

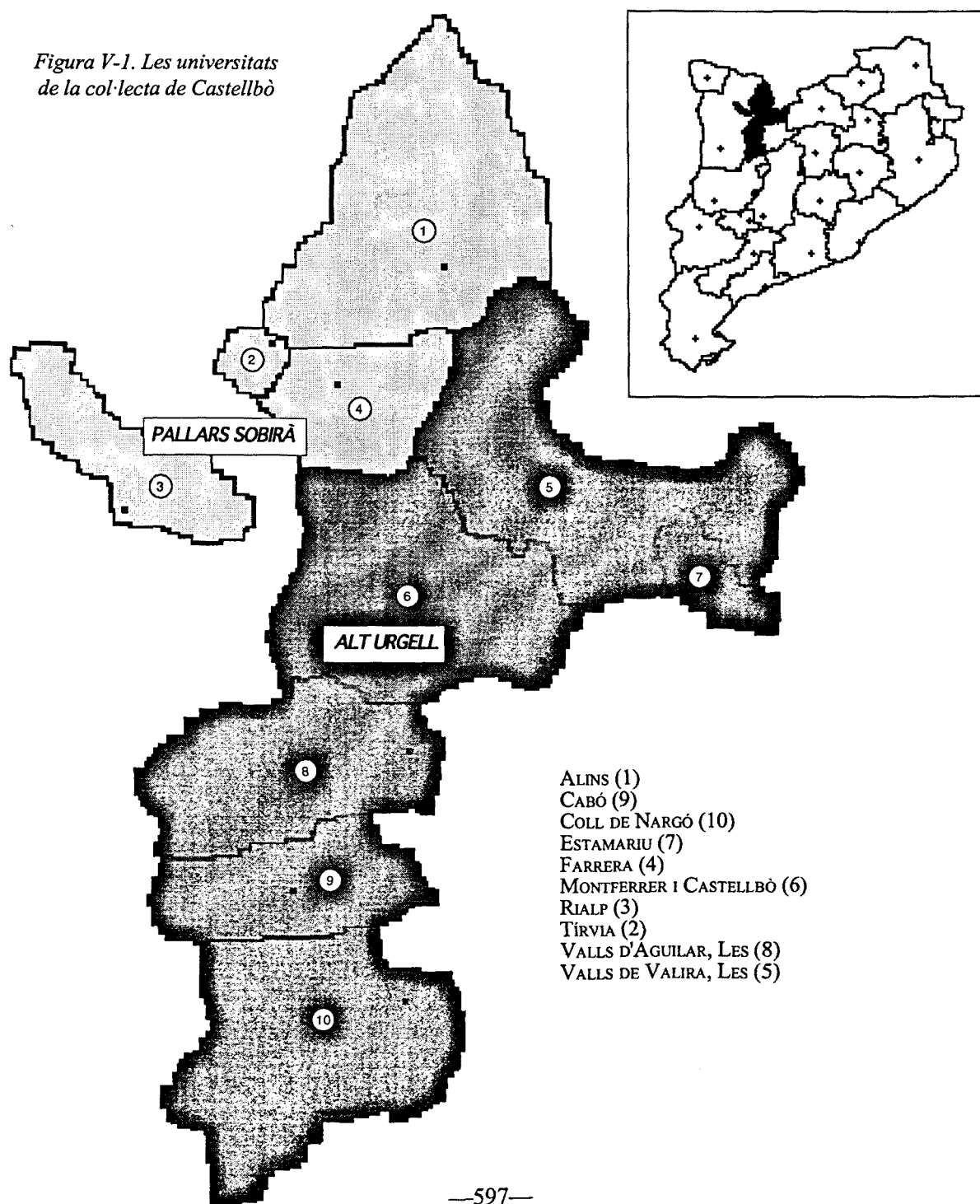
L'expansió quantitativa d'aquests oficials a la col·lecta tindrà, però, nombrosos alts i baixos. Durant la dècada dels seixanta, Camprodon, amb un 2% de la població del país, arribarà a acumular més del 10% del total de mosquetes al servei de la Diputació. Aquest, percentatge, però, evolucionarà a la baixa fins arribar a només l'1,4% durant els triennis 1578-1587, per recuperar-se finalment fins a superar el 5% a finals de segle. Encara podem assenyalar un darrer tret característic d'aquests oficials locals inferiors: els homes que accedeixen a la condició de mosqueta gaudiran a Camprodon d'un notable grau d'estabilitat en l'ofici, producte potser d'un feble grau de control per part dels escassos oficials ordinaris locals. La col·lecta enregistra el tercer índex més alt de durada dels guardes extraordinaris als seus càrrecs, amb 1,6 triennis de mitjana.

COL·LECTA DE CASTELLBÒ

Amb els seus 1.046,7 quilòmetres quadrats d'extensió i 683 focs d'habitants comptabilitzats pels fogatjadors de les Corts el 1553, la col·lecta de Castellbò presentava clarament la densitat de població més baixa del país. Si la mitjana catalana era d'uns dos focs per quilòmetre quadrat, la col·lecta es situava amb 0,65, per sota per tant d'altres col·lectes força despoblades, com ara les de Vilafranca de Conflent, Berga, Vall d'Aran i Tremp i Pallars, totes per sota de la mitjana d'un foc per quilòmetre quadrat. La col·lecta de Castellbò era, per tant, la setzena del país en extensió i la vint-i-unena en volum demogràfic, superant únicament els poc més de cinc-cents focs de la Vall d'Aran.

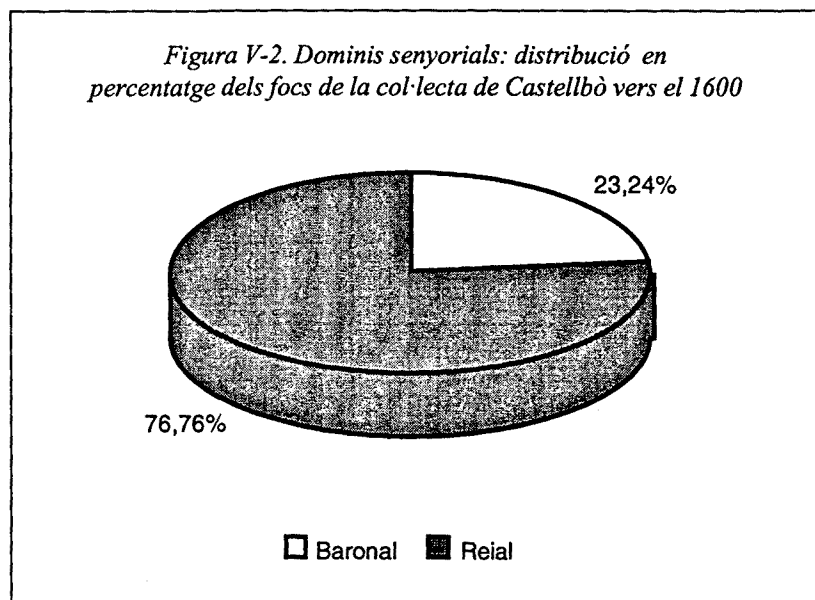
El territori de la col·lecta sembla haver estat conformat per deu dels municipis actuals, concretament els situats a cavall entre dos comarques pirinenques: sis pertanyents a la part nord-occidental de l'Alt Urgell i quatre a les terres nord-orientals del Pallars Sobirà.

Figura V-1. Les universitats de la col·lecta de Castellbò

«naturals»: a l'oest la Noguera de Vallferrera a Alins i, més avall, la Noguera Pallaresa a l'alçada de Rialp; a l'est, el pas del Segre pel Coll de Nargó al sud, baixador des de la Cerdanya, i la vall de la Valira cap a Andorra al nord. Emmig, les valls de Castellbò i Vallferrera, que alternen amb les serres de la Mànega, Sant Joan de l'Erm, Taús i Sant Joan. La col·lecta de Castellbò és, per tant, bàsicament una llenca de terra entre dos rius pirinencs, el Segre i la Noguera Pallaresa.

La col·lecta de Castellbò, però, no venia únicament determinada per la seva formació geogràfica, sinó sobretot per la dependència feudal. S'ajustava gairebé de forma exacta encara als límits de l'antic vescomtat de Castellbò. Aquest, des d'un nucli central constituït el segle XI, visqué una continuada expansió durant les centúries posteriors fins a abastar durant el segle XIII els límits territorials que a grans trets encara coneixia la col·lecta de Castellbò. La unió amb el comtat de Foix durant la baixa edat mitjana el convertí en part integrant d'un domini jurisdiccional reeixit a banda i banda dels Pirineus. La conquesta del Regne navarrès el 1512 per part de Ferran el Catòlic suposà la confiscació dels territoris catalans dels comtes de Foix i el pas al domini reial. Després d'un breu interludi en mans de la família Oliver de Boteller, la Corona recuperà de ple i definitivament el domini sobre el vescomtat el 1548. És damunt l'existència a la segona meitat del Cinccents de l'estructura vescomtal que s'articula l'organització de la Diputació del General a la regió.

Alguns afegits a l'estructura tradicional del vescomtat feien que la col·lecta de Castellbò comptés amb una mica més d'un 23% dels focs d'habitants i quelcom més dels llocs en mans d'alguns barons. Segons el fogatge del 1553, 492 focs pertanyien al rei i 149 als barons laics i eclesiàstics. Després de la de Barcelona, la de Castellbò era la col·lecta de la Diputació amb major població sota domini reial. Només el Capítol i la Mensa episcopal de la veïna Seu d'Urgell havien guanyat una certa influència a la col·lecta, així com el cenobi de Sant Serni de Tavèrnoles fins a la secularització d'aquella abadia benedictina per Climent VIII el 1592. Quan les rendes d'aquesta passaren a mans del nou seminari de la Seu, el conjunt d'institucions catedralícies comptaven amb un centenar de vassalls a les terres de la col·lecta veïna, principalment agrupades en dos petits nuclis: al nord a les ben properes terres de les Valls de la Valira frontereres amb Andorra (Anserall, Arcavell, Asnurri i Bescaran) i, al sud, a la universitat de Coll de Nargó (Gavarra i Valldarques). Pel que fa als barons laics, existia una dispersió absoluta de petites possessions, l'única apreciable de les quals, els dos llocs i onze vassalls que senyorejaven el totpoderós duc de Cardona a les Valls d'Aguilar.

Damunt aquesta realitat demogràfica i social s'estructurava l'organització local de la Diputació del General a les terres del vescomtat. Existien, segons sembla, únicament tres centres de fiscalització, concretament, la capital (que es poblà considerablement durant el nostre període, passant d'uns infims 46 focs a 110 el 1595, segons les dades ofertes per A. Simon) i les viles de Tírvia i Miravall (a l'actual municipi de les Valls d'Aguilar o Noves de Segre), totes tres sota jurisdicció de la Corona. La taula de Tírvia, emplaçada a l'entrada de les Valls de Ferrera i Cardós en el camins d'entrada a Catalunya des de l'Arieja, disposava de collidors tant dels

drets d'entrades i eixides com de la bolla de plom i segell de cera. A través del curs de la Noguera Pallaresa primer i franquejant el port de la Bonaigua després els camins pirinencs portaven des de Tírvia a les valls d'Àneu i Aran, d'on probablement calia fiscalitzar l'arribada de mercaderies.

Castellbò comptava amb una estructura recaptadora igual a la de Tírvia, amb l'auxili afegit d'una guarda ordinària i permanent a la vila. Aquests oficials s'encarregaven de controlar, juntament amb els de la veïna Seu d'Urgell, el trànsit de productes i persones procedents de les Valls d'Andorra i la Cerdanya. Cap al sud, finalment, el bollador o tenaller instal·lat a la taula de Miravall controlava els mercaders i negociants que des

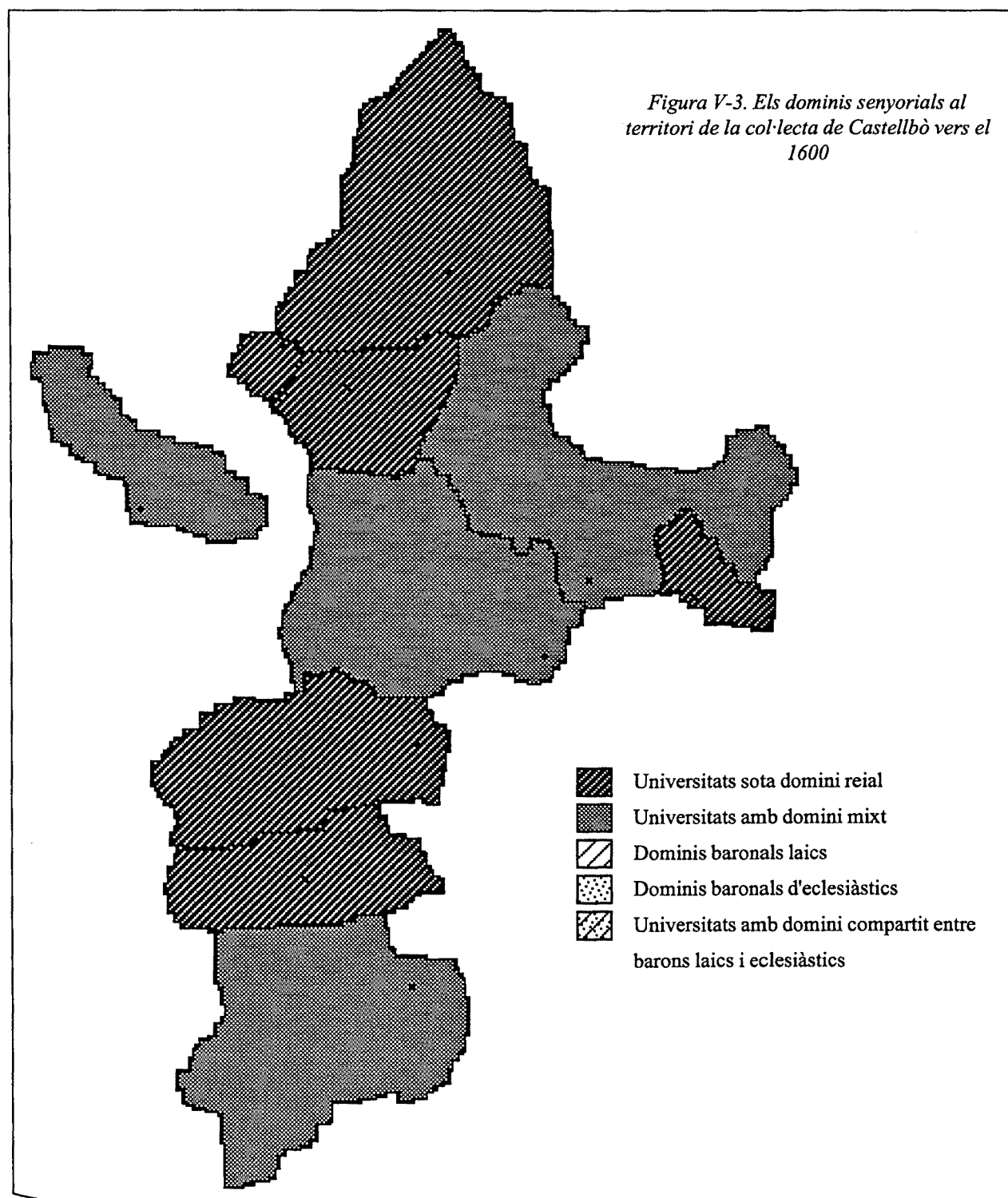

Figura V-4. Població dels deu municipals actuals de la col·lecta de Castellbò segons el fogatge de 1553

Montferrer i Castellbò	189
Les Valls de Valira	135
Rialp	86
Les Valls d'Aguilar	63
Alins	59
Coll de Nargó	58
Tírvia	32
Farrera	24
Estamariu	20
Cabó	17

de l'Urgell es dirigien cap al sud a les viles d'Oliana, Ponts i Balaguer. En conclusió, podem dir que es tractava d'una estructura senzilla, equilibrada en el control dels dos impostos de bolla i entrades i eixides, i encarregada més dels fluxes exteriors que del control del reduït consum interior i la minsa producció tèxtil local.

Aquesta reduïda activitat és dedueix dels resultats de la recaptació dels drets de bolla a la col·lecta. Encara que es tracti únicament d'un element indicatiu el preu dels encants triennals de l'impost, mostra un moderat augment al llarg de la segona meitat del segle, dins una trajectòria força particular. Entre el 1554 i 1590 aquests arrendaments veuen augmentar els preus acordats en un 23%, un percentatge força moderat (figura 6). Només la col·lecta de Tàrrega experimentarà un creixement tan reduït, a part de les col·lectes que retrocedeixen, com ara les properes de la Seu d'Urgell i Berga. En concret, els encants passen de 780 lliures el 1554 a 1.002 el 1590. La trajectòria que dibuixa la figura 62, però, resulta particular, atès que durant els primers triennis, un període d'enorme expansió arreu del país, es produeix un retrocès —repetit únicament a la col·lecta lleidatana—, al qual segueix una important alça durant la dècada dels seixanta i un pràctic estancament durant les dues dècades següents. El procés evolutiu durant aquesta segona meitat del Cinccents presenta una extraordinària similitud amb el desenvolupat a la veïna col·lecta de la Seu d'Urgell, amb la qual cal deduir que Castellbò compartia una mateixa realitat econòmica i social.

Un creixement tan tímid dels preus dels encants es traduí necessàriament en una progressiva pèrdua de pes de la col·lecta en el volum total de la recaptació dels drets de bolla a Catalunya. Una reducció que es traduí finalment en un terç aproximadament cap el 1590, però que nou anys abans, vers el 1581, havia arribat a suposar un descens de més del 40% respecte als nivells de mitjan segle. En qualsevol cas, cal assenyalar l'escassa importància de la bolla de Castellbò. El 1590, representarà només un 0,4% del total català (encara sense comptabilitzar les desconegudes dades corresponents a la col·lecta barcelonina). Aquesta xifra convertia la col·lecta en la més insignificant de les vint-i-dos en les quals es trobava estructurada la recaptació del dret.

Per entendre de forma equilibrada aquesta manca de pes cal tornar a recordar la feblesa demogràfica de la col·lecta. La buidor de les terres de l'antic vescomtat. Així, sempre en relació amb les dades corresponents al fogatge del 1553, la relació entre lliures de recaptació i focs d'habitants, augmentà d'1,1 lliures per foc el 1554 a 1,5 del 1590. Encara rectificat d'aquesta forma les dades anteriors, cal dir que aquesta ràtio només superava la d'1,02 lliures per foc que presentava en aquella mateixa data la veïna col·lecta de Tremp i Pallars. No cal dir, per tant, que les terres de Castellbò no participaren de forma apreciable en el desenvolupament productiu de la segona meitat del Cinc-cents i, alienes a les grans tendències generals del país, tampoc seguiren de forma dramàtica les tendències de crisi de finals del segle.

Sobre aquesta minsa realitat econòmica es basteix l'estructura organitzativa de la Diputació (figura 9). La col·lecta disposa únicament de deu oficials ordinaris estables als quals calia afegir el collidor del fogatge en determinats epílegs fiscals de la celebració de Corts. D'aquests deu oficials, cinc residien a la capital de la

col·lecta i tres fora, concretament, dos a Tírvia i un a Miravall. Altres dos es trobaven en una situació especial que de seguida comentarem. En les funcions de govern i justícia de la Diputació local s'hi podien trobar els oficials habituals de les col·lectes de petit tamany, és a dir, el diputat local auxiliat per un assessor jurídic i un escrivà o notari. La mateixa cúpula apareixia a les col·lectes de Camprodon, Castelló d'Empúries, Manresa, Montblanc, Vic o Tàrraga. Caldria afegir un tercer oficial de la cort del diputat local, el procurador

Figura V-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Castellbò de la població i de l'administració dels drets del General

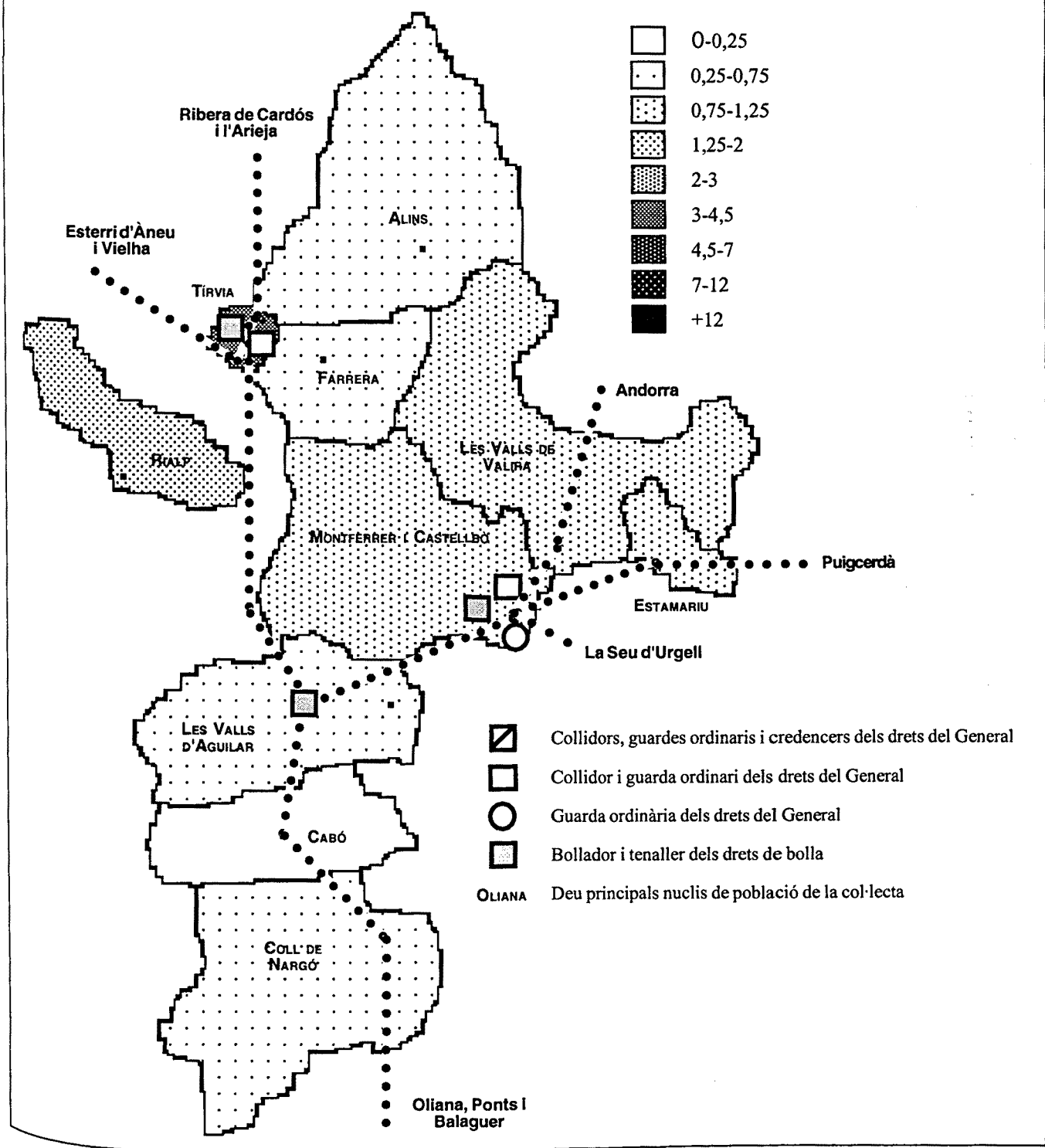

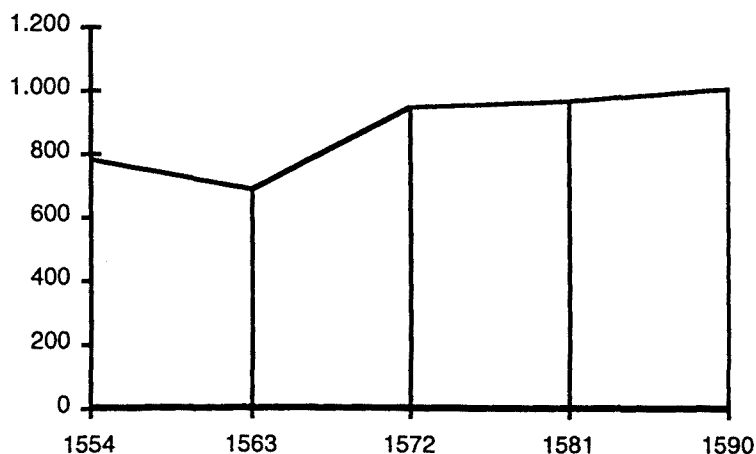
Figura V-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera i proporció respecte al total de Catalunya (sense Barcelona)

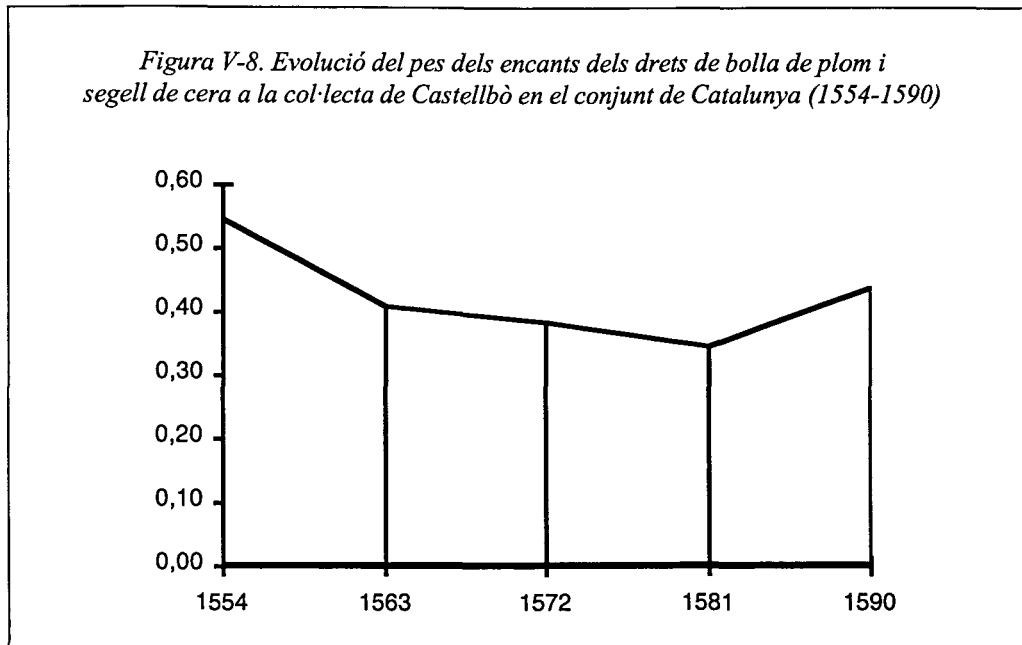
Trienni	Bolla	%
1554	780	0,54
1563	690	0,41
1572	950	0,38
1581	960	0,35
1590	1.002	0,44
Augment %	23,08	-36,33

fiscal. Aquest càrrec era compartit per les col·lectes de Castellbò i la Seu d'Urgell amb residència habitual, però, a la segona col·lecta. La mateixa duplicitat exercia el principal delegat per a la recaptació dels drets, el receptor del General a la ciutat i col·lectes de la Seu d'Urgell i Castellbò, resident també fora de la col·lecta.

Aquests oficis eren ocupats per tots els grups socials residents a la col·lecta. Pel que fa als diputats locals, clergat i mercaders a parts iguals, es reparteixen tres de quatre nomenaments entre 1524 i 1599. Com correspon a nuclis tan petits de població sense un pes baronal apreciable, militars, ciutadans i gaudints es trobaven gairebé del tot allunyats de l'ofici. Menestrals i pagesos, en canvi, obtingueren una participació desconeguda a la majoria de les col·lectes del país. El paper del clergat a la col·lecta només serà superat per les de Montblanc—amb la massiva participació del clergat de l'arxidiòcesi tarragonina— i la Seu d'Urgell, on els canonges del Capítol obtenen més de la meitat dels nomenaments. La presència dels pagesos, a l'altre extrem de la piràmide social, és gairebé del tot desconeguda a altres diputacions locals. Només a Vielha, a part de Castellbò, comandaran la col·lecta diputats locals pagesos. Podríem dir, per tant, que els diputats locals de la col·lecta es distingeixen pel fet de pertànyer a grups socials no privilegiats, amb l'excepció del clergat del Capítol urgellenc, que hi juga un important paper.

Figura V-7. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera a la col·lecta de Castellbò (1554-1590)

Així, tot i aquesta importantíssima aportació del clergat, la de Castellbò serà una de les col·lectes del país amb un percentatge més baix de diputats locals pertanyents als grups privilegiats: només Tàrraga, Conflent, Berga, Camprodon i la Vall d'Aran, per aquest ordre, comptaren menys poderosos entre els seus diputats locals. La participació de mercaders cal situar-la en un a posició mitjana en el conjunt català: és la desena

Figura V-9. Estructura organitzativa de la col·lecta de Castellbò (1564-1598)

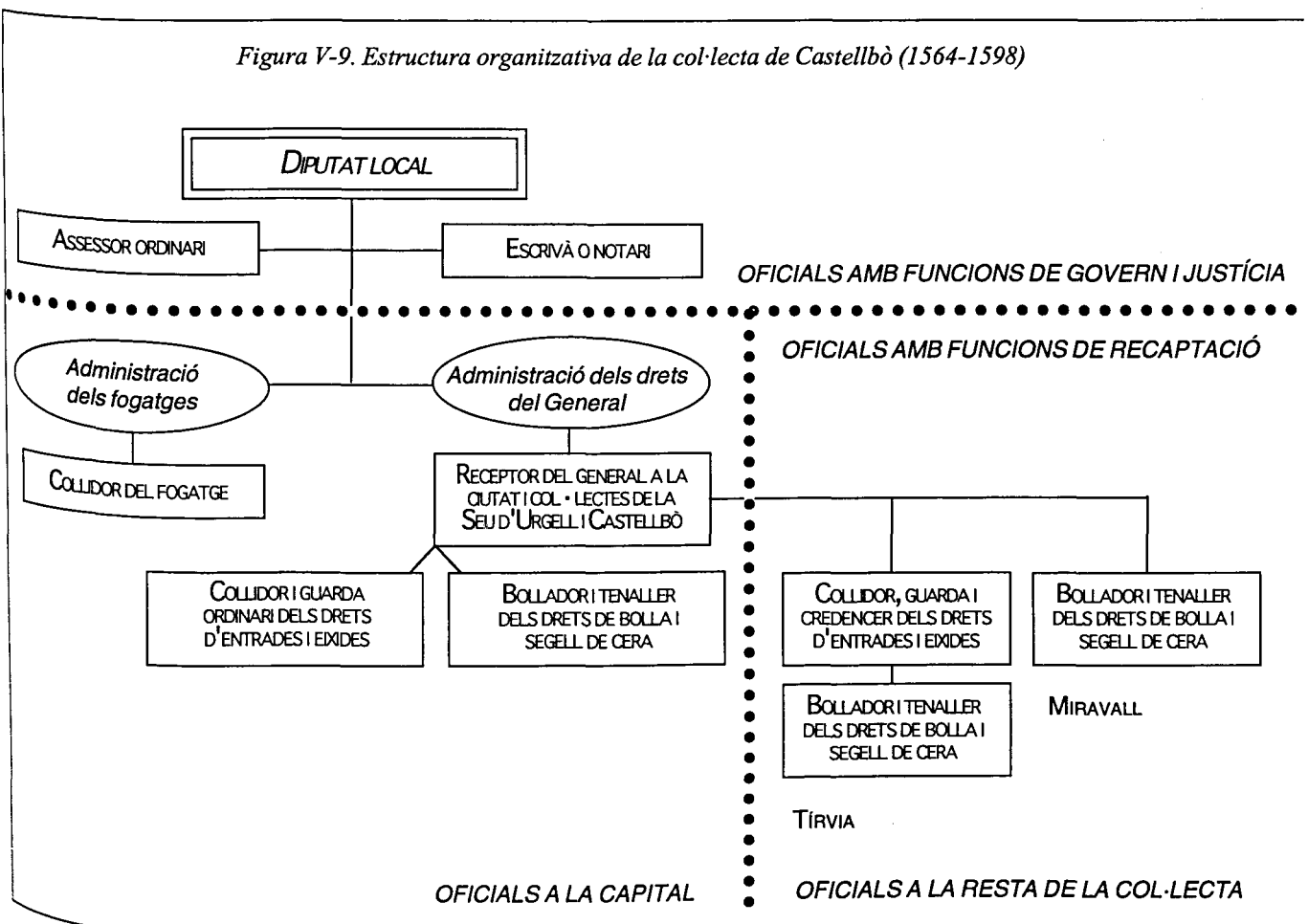

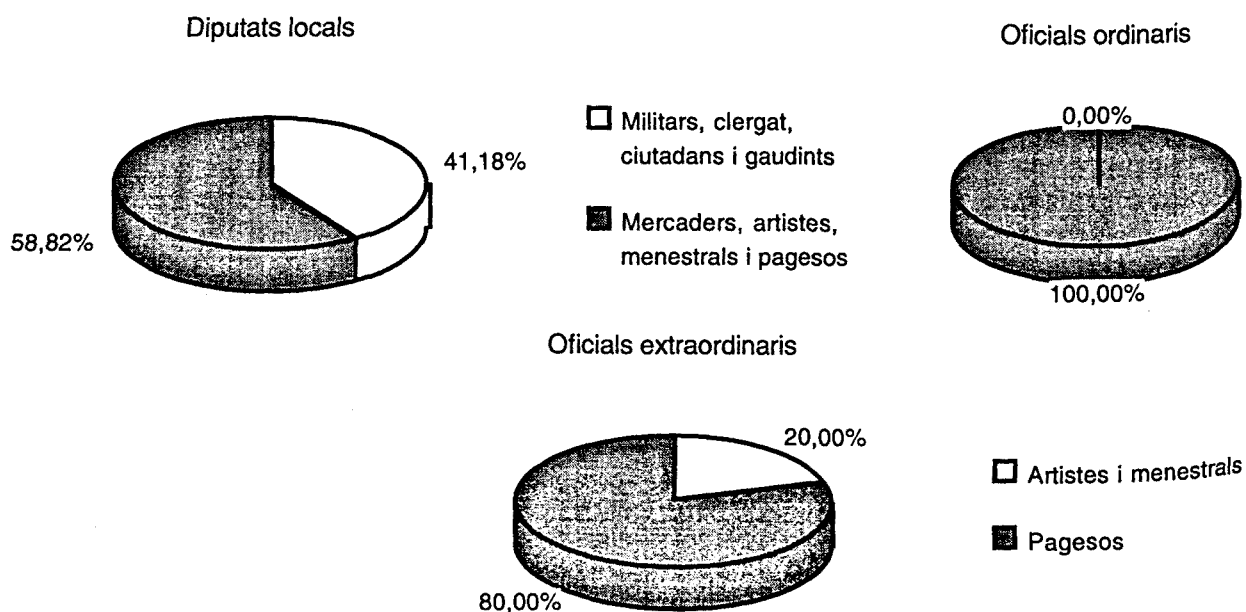
Figura V-10. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Castellbò (1524-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	5,88	-	-
Clergat	35,29	-	-
Ciudadans	-	-	-
Gaudints	-	-	-
Mercaders	35,29	20,00	-
Artistes	11,76	40,00	-
Menestrals	-	-	20,00
Pagesos	11,76	40,00	80,00

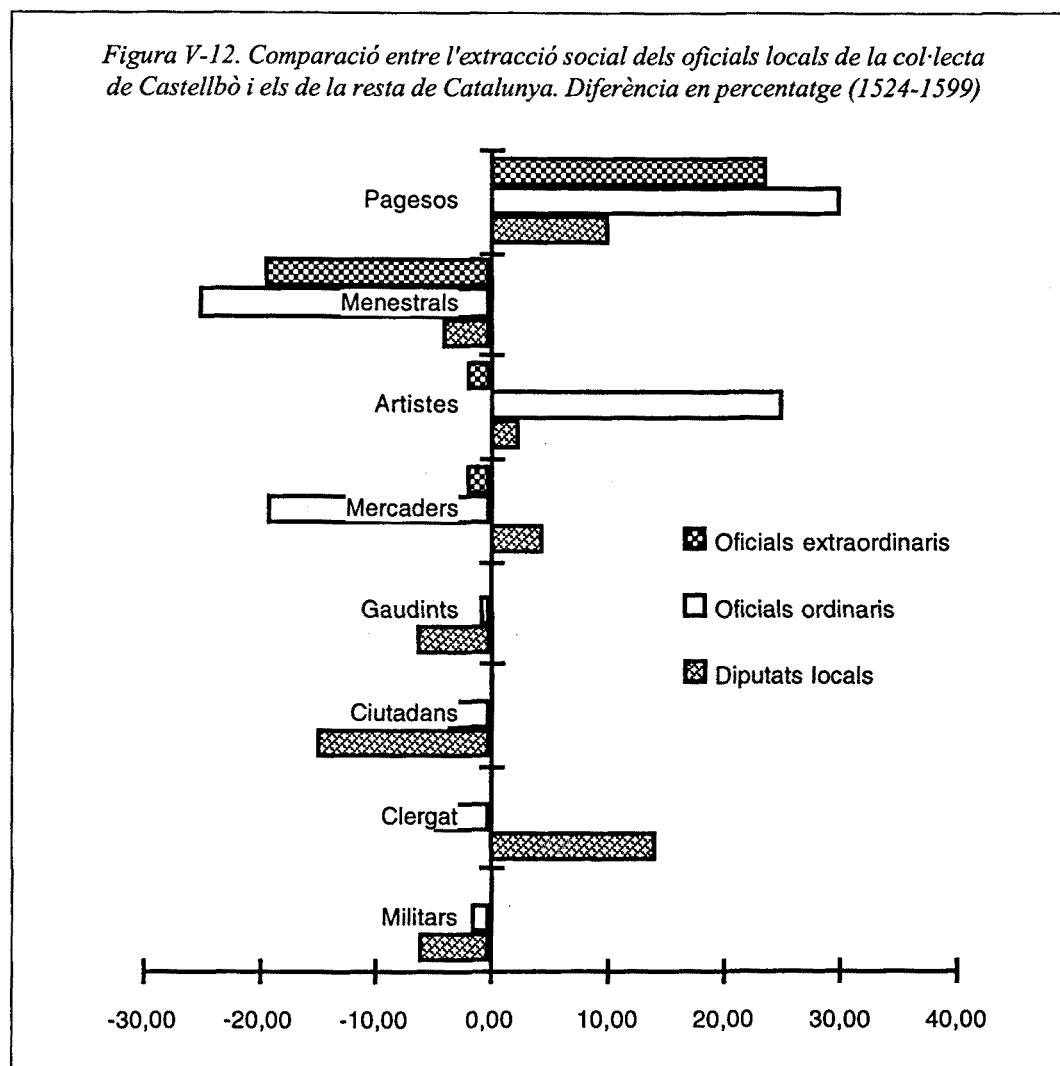
de vint-i-una col·lectes (descomptada la de Barcelona). Finalment, el segment socialment inferior on agrupem artistes, menestrals i pagesos representa el 23,5% dels diputats locals escollits per a la col·lecta, percentatge només superat a les col·lectes de la Vall d'Aran, Camprodon i Montblanc.

Un altre element fortament definidor dels diputats locals de Castellbò serà la freqüència del seu caràcter forà a la col·lecta. Així, més de la meitat dels diputats locals, concretament un 55,6%, procedeixen de fora, especialment de la veïna Seu d'Urgell, de la qual Castellbò en depèn organitzativament de forma clara, com hem vist fins ara. Aquest resulta un tret del tot excepcional si tenim en compte que la segona col·lecta amb més diputats locals forans serà la de Castelló d'Empúries, on hi ocupen el càrrec un 15,3% de forasters. En conjunt, només cinc col·lectes catalanes superen el 10% de diputats locals procedents d'altres demarcacions. Si el domini dels no privilegiats es clar pel que fa a la màxima jerarquia de la Diputació a la col·lectes, el diputat

Figura V-11. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Castellbò (1524-1598)

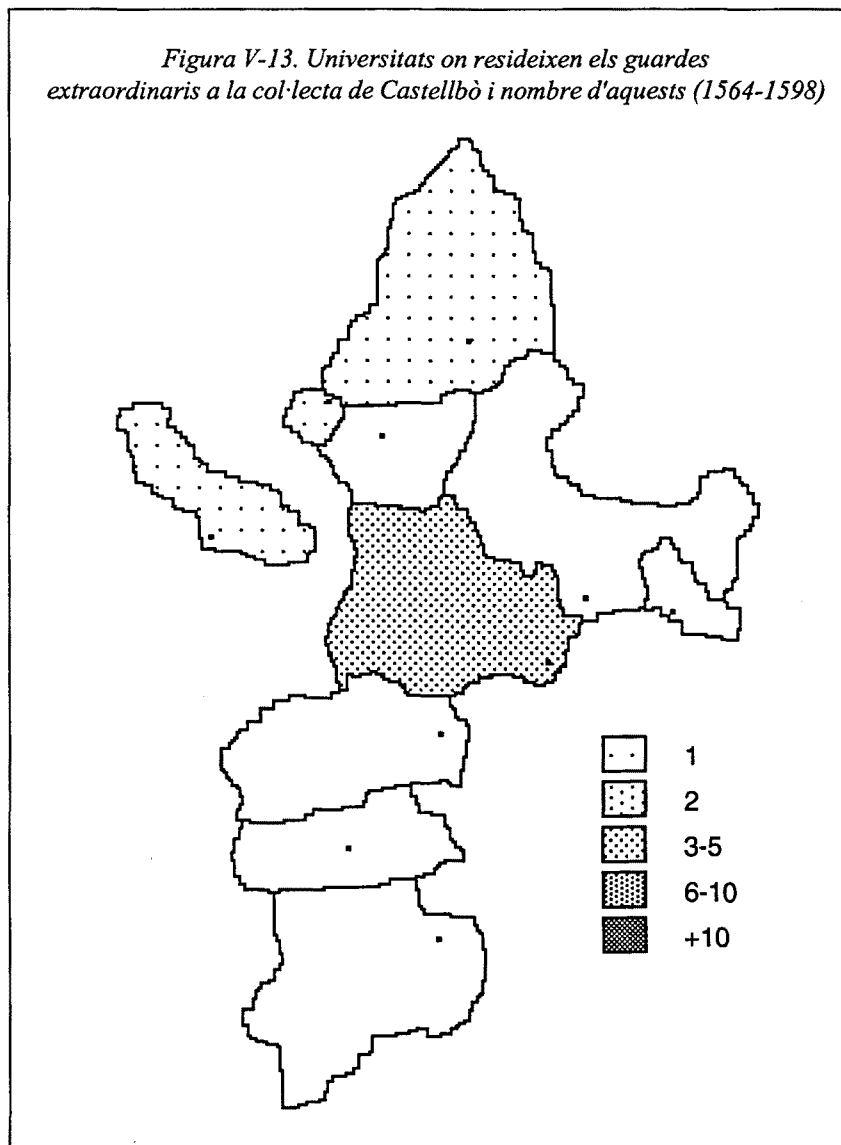

local, la resta dels oficis locals no presenten ni un sol nomenament corresponent als grups privilegiats. Cal dir, però, que en aquest aspecte disposem d'una feble base estadística, atesa l'escassetat de nomenaments coneguts. Aquí, artistes, menestrals i pagesos obtenen la part del lleó, amb un del 80% de les designacions. Únicament Montblanc, la Seu d'Urgell, Tremp i Pallars, i Vic presenten índex comparables de control d'aquesta mena d'oficis per part d'aquests grups socials. També aquí, la influència urgellenca es farà ben present: un de cada cinc oficials ordinaris procedeix de fora de la col·lecta de Castellbò. Novament, trobem la tutela social i organitzativa de la veïna Seu d'Urgell. Pel que fa als guardes extraordinaris el tret social principal és el domini dels pagesos, en un context fortament rural.

La dependència externa de l'administració dels drets del General que hem constatat tant pel que fa als qui detenten el càrrec de diputat local com als oficis ordinaris, es posa de manifest de forma encara més clara en analitzar la procedència geogràfica dels mosquetes que actuen a la col·lecta. Exactament a la inversa de la mitjana catalana, tres de cada quatre guardes extraordinaris de la col·lecta de Castellbò—més exactament un 74,1%— procedeixen d'altres col·lectes. Cap altra Diputació local presenta un grau semblant de penetració social externa fet que, d'altra banda, es correspon ben clarament amb la feblesa demogràfica de l'antic vescomtat, fet que hem constatat en iniciar el nostre apropament a la col·lecta.

Aquest escàs 25,9% de mosquetes residents a la pròpia col·lecta es reparteix de forma força equilibrada entre la capital i la resta del territori tot seguint, aquí sí, la mitjana corresponent al conjunt del país. Mentre la vila de Castellbò representa menys d'un 10% de la població de la col·lecta, el percentatge de mosquetes que hi resideixen es situa en un 42,9%. L'escàs nombre d'exemples fa que aquesta relació de forces entre

mosquetes residents a la capital i fora —que emprem habitualment com a índex il·lustratiu de la penetració de l'administració de la Diputació en les zones rurals— presenti forts alts-i-baixos al llarg de la segona meitat del Cinccents, en un sentit contrari al més comú a la resta de les col·lectes, que acaba amb un 80% dels mosquetes domiciliats a la capital.

La figura 13 mostra com els escassos mosquetes domiciliats a la col·lecta viuen al nord, a les zones més properes a la funció fronterera de recaptació (Alins, Tírvia i Rialp), així com a la capital de la col·lecta. Pel que fa als guardes extraordinaris arribats des d'altres col·lectes cal assenyalar l'absoluta dependència de la veïna col·lecta de la Seu d'Urgell. Pràcticament dos tercers parts d'aquests mosquetes forasters procedeixen de la veïna ciutat episcopal, segurament relacionats amb els oficials ordinaris urgellencs que també desenvolupen les seves activitats al servei de la Diputació a la col·lecta de Castellbò (figura 14). A cap altra col·lecta catalana es produeix una tutela tan exclusiva en aquest aspecte d'una a altra Diputació local del General. Enlloc una col·lecta aporta més de la meitat dels mosquetes arribats de fora a una altra.

La resta de les col·lectes veïnes no hi juguen un paper d'influència remarcable; això sí, trobem a la col·lecta mosquetes procedents de les regions més poblades del país que marxen al Pirineu potser per raons laborals que desconeixem i decideixen servir el General a la col·lecta: els seus orígens es troben a Barcelona, Tarragona, Cervera, Lleida o Vic. Pel que fa al flux de sortida de mosquetes de la col·lecta a les seves més

properes ens trobem també davant d'un cas únic al país. No hem topat amb cap guarda extraordinari fora de Castellbò que procedeixi de les terres de l'antic vescomtat. Cap ni un.

Tot i tractar-se d'una col·lecta fronterera l'escassa activitat econòmica i el despoblament general faran que la proporció entre demografia i nombre de guardes extraordinaris se'n resenteixi. Així, l'índex que podríem anomenar de densitat d'oficials del General, expressat en mosquetes per cada cent focs per als anys 1560-1599 és d'un 1,02 el divuitè del país sense comptabilitzar les dades corresponents a la col·lecta de Barcelona. Únicament Montblanc i les col·lectes veïnes de Tremp i Pallars i la Vall d'Aran ofereixen resultats més baixos. La presència d'oficials del general a la col·lecta serà, doncs, inferior a la que correspondria d'acord amb la seva població. Si els focs comptabilitzats pels fogatjadors el 1553 representaven només el 0,95% dels focs del país, Castellbò només comptava amb el 0,34% dels mosquetes. Aquesta proporció, però, sembla haver anat corregint-se fins a ascendir a l'1,05% dels guardes extraordinaris del país durant els quatre darrers triennis del segle, percentatge que superava ja el de la població de la col·lecta.

Els mosquetes o guardes extraordinaris són escassos a Castellbò i si ens atenem a certs indicis indirectes, probablement es trobaven molt poc controlats per la feble estructura organitzativa de la Diputació local. Així, veiem que Castellbò obté el quart índex més alt pel que fa a la durada dels mosquetes en els seus oficis. Si la mitjana catalana és de l'1,29, indicant una forta renovació del personal, en el cas de Castellbò aquesta relació augmenta a l'1,57, prou semblant a l'índex corresponent a la veïna Seu d'Urgell, amb un 1,74.

Figura V-14. Procedència dels mosqueters arribats a Castellbò des d'altres col·lectes

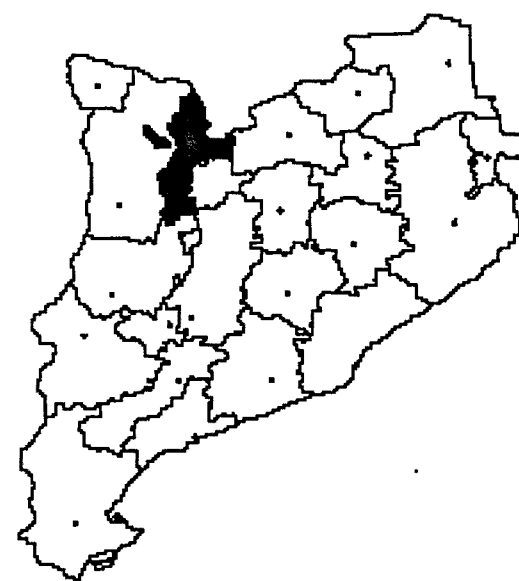
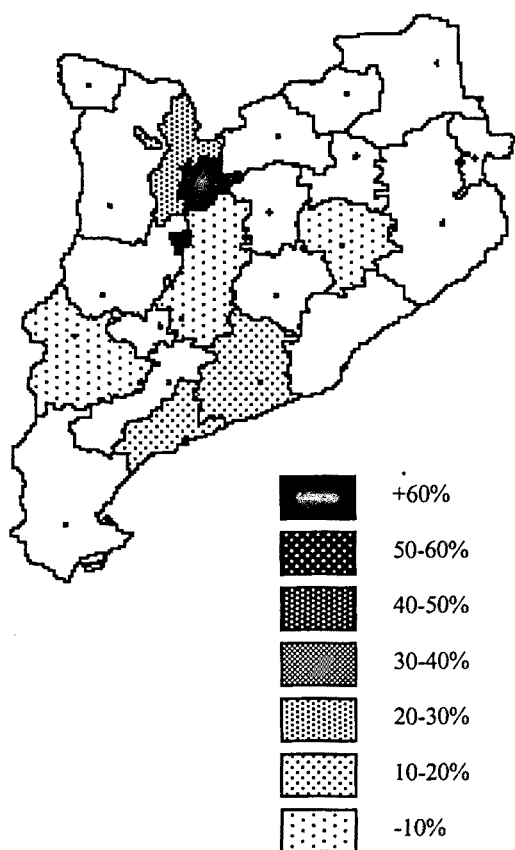

Figura V-15. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de Castellbò (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

COL·LECTA DE CASTELLÓ D'EMPÚRIES

Superant únicament la col·lecta de Tàrraga, la de Castelló d'Empúries era la segona demarcació més reduïda de la Diputació del General. Als seus quelcom més de 605 quilòmetres quadrats s'hi encabien les universitats que avui constitueixen trenta-dos municipis de la comarca de l'Alt Empordà i únicament un, Vilopriu, de la del Baix Empordà. Aquestes terres baixes empordaneses de les ribes de la Muga i el Fluvià es trobaven densament poblades. Segons el fogatge del 1553, a la col·lecta de Castelló d'Empúries s'hi podien comptar 1.794 focs. La relació entre espai i poblament ens situa la col·lecta com la quarta més densament habitada del país, només per darrera de les de Barcelona, Girona i Tàrraga.

L'origen d'una demarcació com aquella gairebé del tot (tret del nord, on feia frontera amb la de Perpinyà), envoltada per les terres de la col·lecta de Girona, tenia una explicació en termes clarament feudals. Els límits fixats per la Diputació del General, amb només petites erosions cap al sud de la col·lecta, es corresponien força exactament amb els de l'històric comtat d'Empúries, entre l'Albera i el Ter. A finals del Cinc-cents el títol havia estat annexat al gran patrimoni dels Cardona i els marquesos de Comares. Aquests eren, sens dubte, el primers senyors del territori de la col·lecta. El duc gaudia de l'exercici de la baixa justícia —que havia cedit a altres senyors a alguns dels seus territoris patrimonials—, davant 981 focs d'habitants, un 55% del total. Pel que fa a l'alta justícia criminal el seu poder era encara més omnipresent: senyorejava 1.250 focs, és a dir, un 70% dels de la col·lecta. La resta dels senyors feien sentir el seu poder a la perifèria de la col·lecta (figura 2).

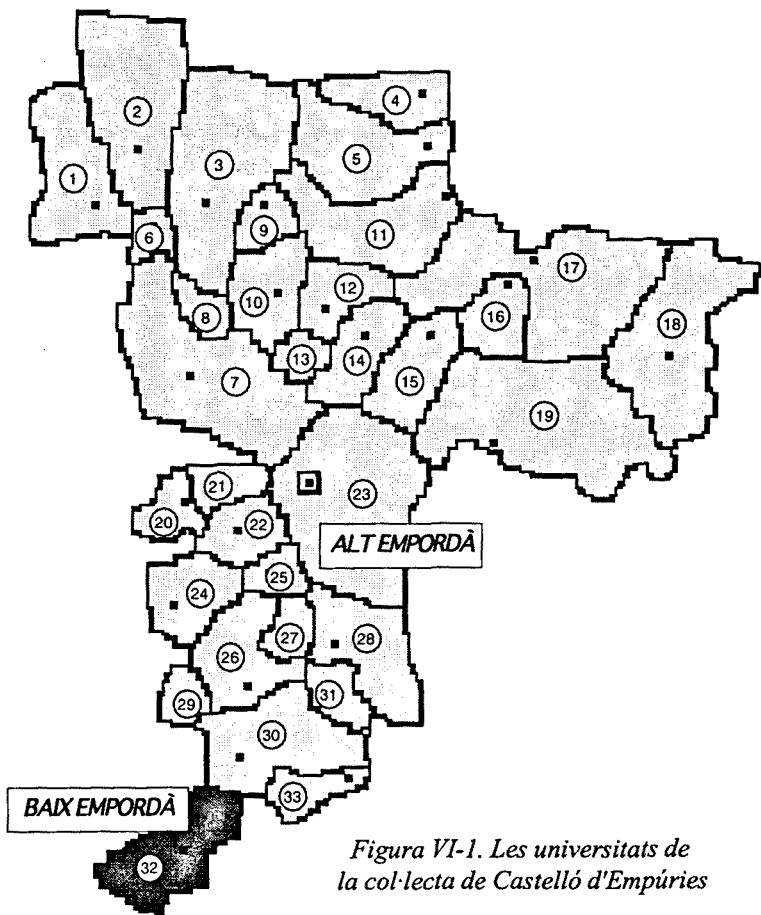
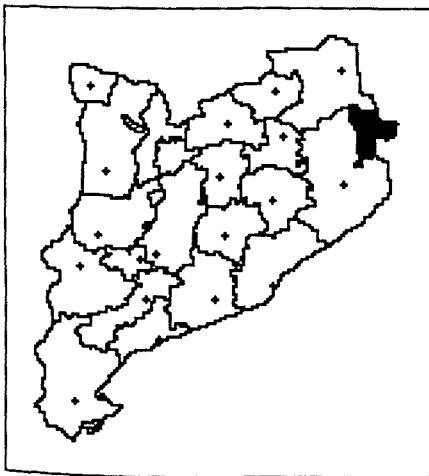

Figura VI-1. Les universitats de la col·lecta de Castelló d'Empúries

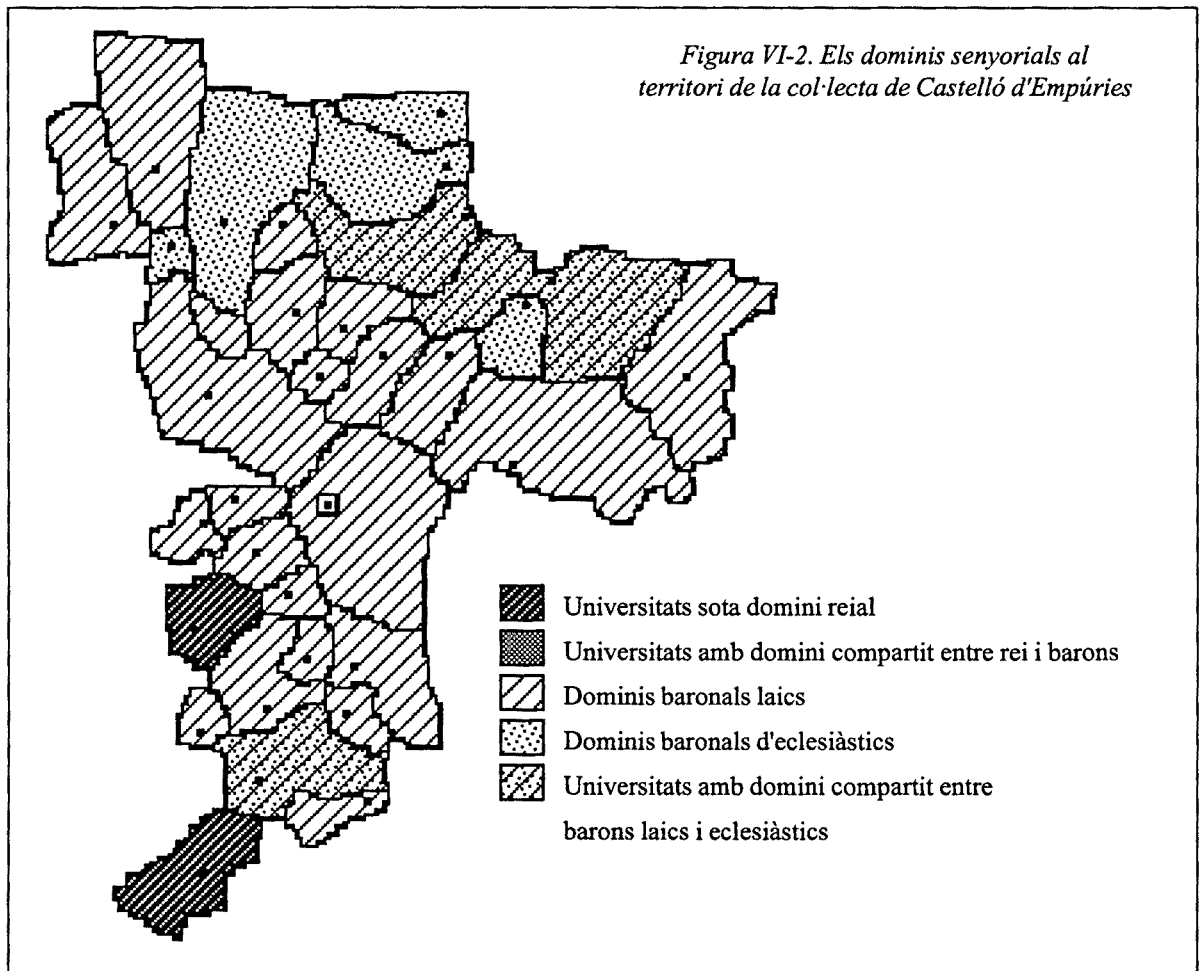
- ARMENTERA, L' (31)
- CADAQUÉS (18)
- CASTELLÓ D'EMPÚRIES (23)
- COLERA (5)
- ESPOLLA (2)
- FAR D'EMPORDÀ, EL (20)
- FORTIÀ (22)
- GARRIGUELLA (10)
- LLANÇÀ (11)
- MOLLET DE PERALADA (6)
- PALAU-SAVERDERA (15)
- PAU (14)
- PEDRET I MARZÀ (13)
- PERALADA (7 i 8)
- PORT DE LA SELVA, EL (17)
- PORTBOU (4)
- RABÓS (3)
- RIUMORS (25)
- ROSES (19)
- SANT CLIMENT SESCEBES (1)
- SANT MIQUEL DE FLUVIÀ (29)
- SANT PERE PESCADOR (28)

- SELVA DE MAR, LA (16)
- SIURANA (24)
- TORROELLA DE FLUVIÀ (26)
- VENTALLÓ (30)
- VILADAMAT (33)

- VILAJUÏGA (12)
- VILAMACOLUM (27)
- VILAMANISCLE (9)
- VILA-SACRA (21)
- VILOPRIU (32)

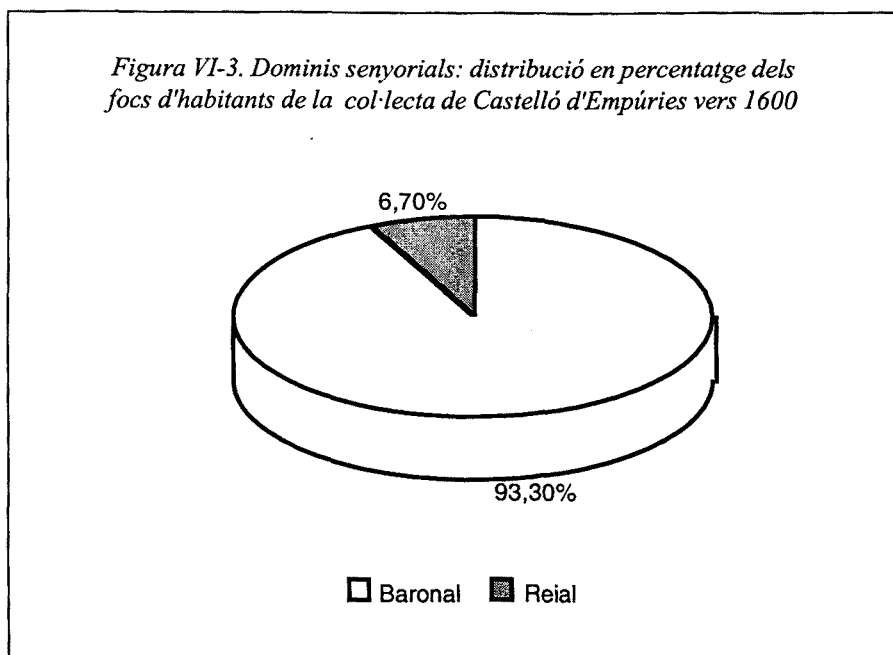
El rei dominava únicament cinc llocs a la col·lecta amb una extensió que no arribava als quaranta quilòmetres quadrats, principalment les universitats perifèriques de Vilopriu i Siurana. Era només el quart senyor de la col·lecta pel que feia al nombre de focs sota el seu poder. El superaven l'abat de Sant Pere de Roda, senyor de 121 focs i sobretot el vescomte de Rocabertí, titular de Peralada, la segona població de la col·lecta, que controlava cinc llocs, 382 focs i prop de vuitanta-sis quilòmetres quadrats del territori de la col·lecta.

Cal assenyalar, doncs, que les possessions dels barons laïcs, sobretot els Cardona i el Rocabertí, i els eclesiàstics, corresponents a l'abat de Sant Pere de Roda, Sant Pere de Besalú i l'Arxiprestrat de Vilabertran, conformaven un nucli feudal que senyorejava més del 93% dels focs i del territori de la col·lecta (figura 3). Aquest percentatge representava el més alt del país, per davant de les terres pirinenques de la col·lecta de Tremp i Pallars. La proporció de llocs sota domini baronal descendia, en canvi, fins al 88%. Per tant, el rei dominava únicament alguns dels nuclis de població més insignificants de la col·lecta.

Tot i les peticions sis-centistes de reducció a la Corona real, les terres de l'antic comtat es mantingueren en poder dels Cardona i passaren més tard als Medinaceli, en mans dels quals roman avui el títol comtal. L'origen fortament feudal de la circumscripció determinà, d'altra banda, que la de Castelló d'Empúries fos l'única col·lecta de tot el Principat amb una capital en terra de barons, fet que —com resulta prou palès en el cas de Camprodon— l'administració del General mirava d'evitar en la mesura del possible. Dels deu principals municipis actuals agrupats a la col·lecta, el rei només controlava el desè, Siurana. La meitat, és a dir, Castelló d'Empúries, Roses, Ventalló, Torroella de Fluvià i Palau-saverdera es trobaven a mans del duc de Cardona. Els Rocabertí controlaven la segona i la quarta universitat de la col·lecta, Peralada i Cadaqués. Finalment, pertanyien a la jurisdicció de l'abat de dos poblacions de la marina al nord de la col·lecta, Llançà i el Port de la Selva.

La figura 5 mostra de quina forma l'administració dels drets del General s'articulà a partir de sis dels set nuclis principals de població, als quals només caldria afegir, al sud, el port de Sant Pere Pescador. El nord de la

col·lecta lligat a la serralada a l'Albera presenta els nivells de poblament més baixos de la col·lecta. Sembla haver estat, per tant, una estructura força adaptada a la realitat social i econòmica del territori. L'objectiu hauria estat en primer lloc el control de l'entrada i sortida de mercaderies a través dels ports, principalment de Cadaqués i Roses, que comptaven amb un equip d'oficials recaptadors més complet que la mateixa capital de col·lecta. Al nord i al sud d'aquest eix central, les taules de Llançà, el Port de la Selva i Sant Pere Pescador complirien la mateixa funció. Segonament, l'administració del General disposà taulers als dos principals nuclis de població, Castelló d'Empúries i Peralada, amb la finalitat de controlar la producció i mercats locals i la ruta cap a les viles més properes, començant per Figueres. Girona al sud i Perpinyà al nord són els dos pols amb els quals connecten les vies que travessen la col·lecta.

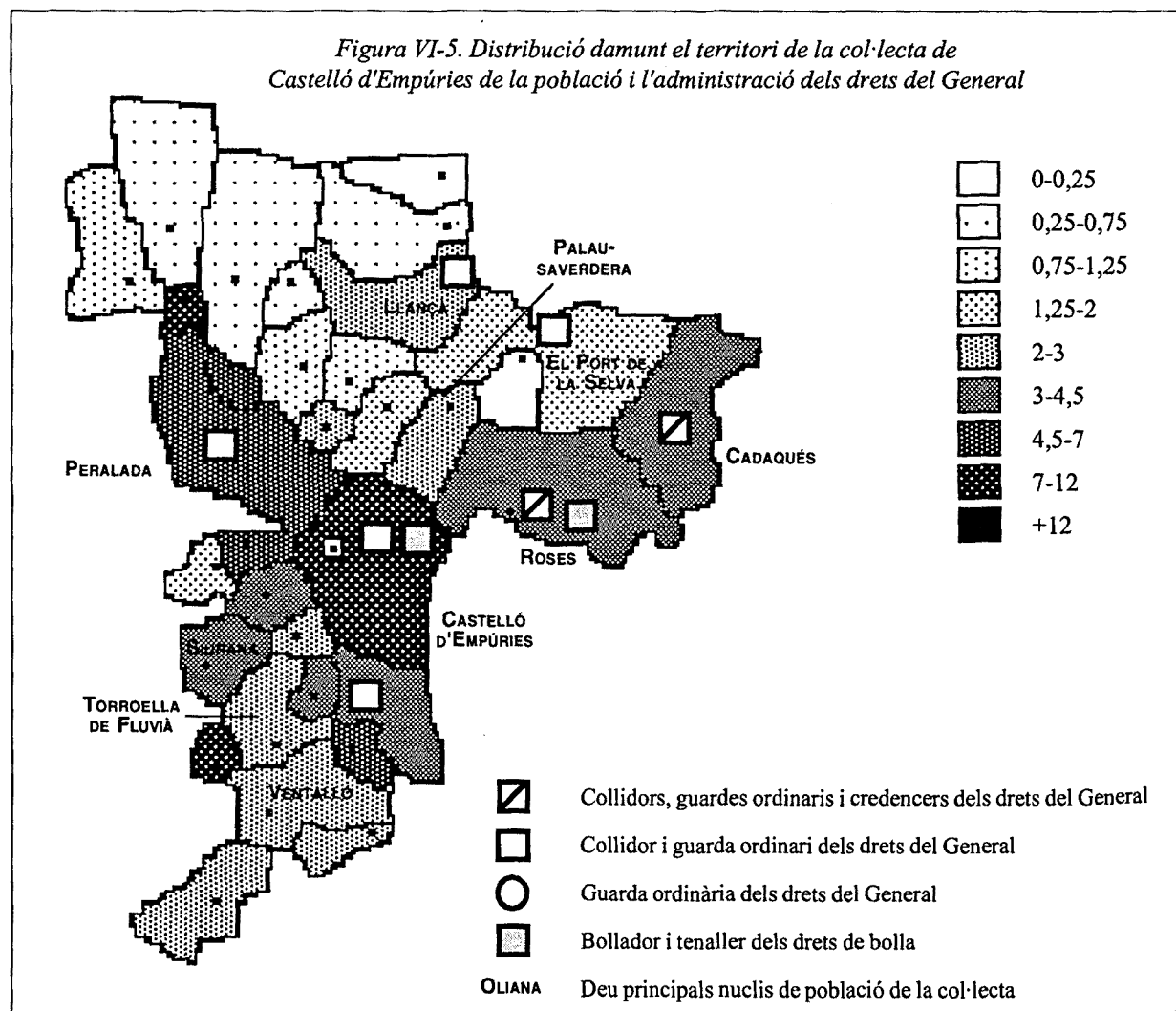
L'estructura de l'administració del General a la col·lecta, fortament abocada a la condició de territori de frontera marítima, no resta ben dibuixat a través de l'anàlisi dels arrendaments dels drets de bolla. Desgraciadament no comptem amb l'evolució dels ingressos a través dels drets d'entrades i eixides, els quals ens resultarien molt més aclaridors. Pel que fa a aquells cal dir que l'evolució del preu dels arrendaments ens mostra una col·lecta a la cua del progrés català de la segona meitat del Cinccents. Concretament, el creixement de la bolla de Castelló, amb un 20,7% entre 1554 i 1599 fou el quart més modest, superant únicament els percentatges positius de Tàrrrega i negatius de Berga i la Seu d'Urgell. Com a la majoria del territori català, però, aquesta trajectòria de mig segle dibuixa dos fases ben diferents. Entre 1554 i 1572, el

Figura VI-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Castelló d'Empúries segons el fogatge del 1553

Castelló d'Empúries	399
Peralada	296
Roses	184
Cadaqués	87
Llançà	69
Ventalló	65
El Port de la Selva	62
Torroella de Fluvià	45
Palau-saverdera	42
Siurana	41

creixement del preu dels encants resulta modest però d'acord amb l'evolució del conjunt del país. Si en el conjunt del període analitzat supera únicament tres col·lectes, durant aquest tercer quart del segle en supera el creixement de vuit col·lectes i s'apropa a la mitjana del país. Les dècades dels cinquanta i els seixanta són, per tant, bones per a Castelló d'Empúries. Precisament per això la crisi posterior resulta també força més notable. Entre 1572 i 1599 el volum dels encants es reduí en quelcom més d'una quarta part, un 27%. Només les col·lectes de Berga i Tàrraga patiren un col·lapse més important. El camí del redreç, a més, sembla allunyat, atès que la bolla de Castelló d'Empúries és una de les úniques tres de tot el país que no experimenta una evolució positiva entre 1590 i 1599. Crisi, per tant, de llarga durada.

Com en altres aspectes, el perfil de la figura 8 es pràcticament idèntic al de la mateixa gràfica corresponent a la col·lecta de Berga. I és que el tímid augment del preu dels encants dels drets de bolla durant la segona meitat del segle XVI desemboca irremissiblement també en una pèrdua de pes força important de paper de

la bolla de Castelló d'Empúries en el conjunt del país. Si el 1554 la bolla empordanesa suposa el 3,14% dels preus totals corresponents a Catalunya (sense comptar les bolles de Barcelona i del Conflent), el 1599 aquesta proporció havia caigut fins a situar-se per sota del 2%, concretament un 1,96. En termes absoluts, per tant, el valor de la bolla de Castelló d'Empúries va caure prop d'un 38%, percentatge només superada per les tres bolles més deficitàries esmentades més amunt.

Si establim una relació entre aquests preus dels encants i els recomptes demogràfics que es deriven del fogatge del 1553 —mantinguts de forma estable per a tot el període— el resultat torna a situar la col·lecta en el mateix context de decadència que encarnen altres espais del Principat, com ara Berga, Castellbò i la Seu

Figura VI-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera a la col·lecta de Castelló d'Empúries i proporció respecte al total de Catalunya (sense Barcelona)

Trienni	Bolla	%
1554	4.500	3,14
1563	5.493	3,26
1572	7.437	2,99
1581	6.153	2,22
1590	6.075	2,64
1599	5.430	1,96
Augment %	20,67	-37,67

d'Urgell al nord, i Tàrraga a ponent. El creixement d'aquesta variable que hem denominat bolla per habitant és de només un 0,53 entre el 1554 i el 1599. Aquest augment, a més, en el cas de comptar amb dades demogràfiques corresponents a cada dècada resultarien, sens cap gènere de dubte, del tot negatives. Així, Castelló d'Empúries que arriba a mitjans de segle com la setena col·lecta pel que fa a la ràtio lliura d'encant de bolla per habitant (2,57), veurà baixar dècada a dècada la seva posició a l'escalafó: vuitena el 1572, novena el 1581, onzena el 1599 (3,10).

Com hem dit abans, però, ens caldria conèixer l'evolució seguida pels ingressos derivats de l'administració dels drets d'entrades i eixides. L'administració que se n'ocupava bàsicament era formada per quinze oficials permanents (figura 9). En una proporció adequada al repartiment demogràfic damunt del territori, cinc d'aquests oficials hi residien a Castelló, mentre els altres nou ho feien a altres poblacions, principalment Roses (tres) i Cadaqués (dos). L'expansió del teixit estable de la Diputació local es focalitzà al llarg de la segona meitat del segle en el reforçament d'aquests dos centres. El 1566 al solitari oficial encarregat de la recaptació dels drets del General a Roses s'afegí un segon collidor, guarda i credencier dels drets d'entrades i eixides. Encara així potser no debien donar a l'abast i el fet és que cinc anys després el consistori aprovà

Figura VI-7. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera a la col·lecta de Castelló d'Empúries (1554-1599)

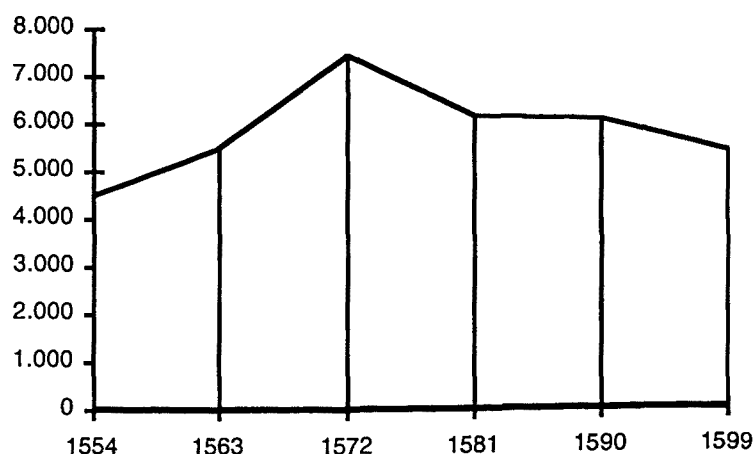
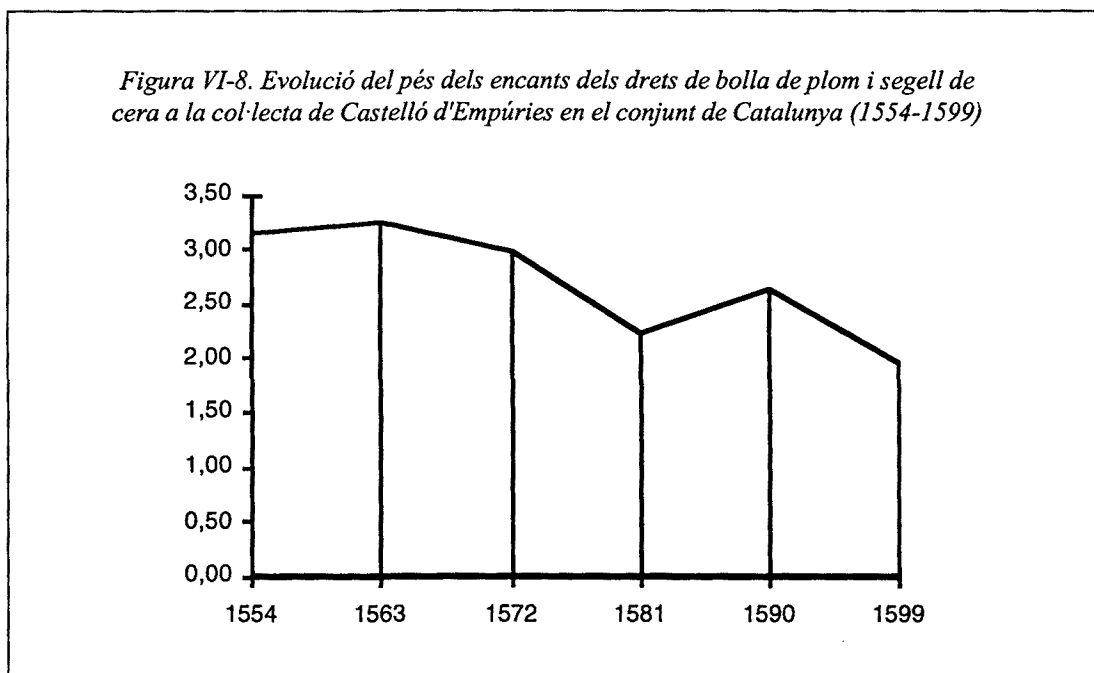

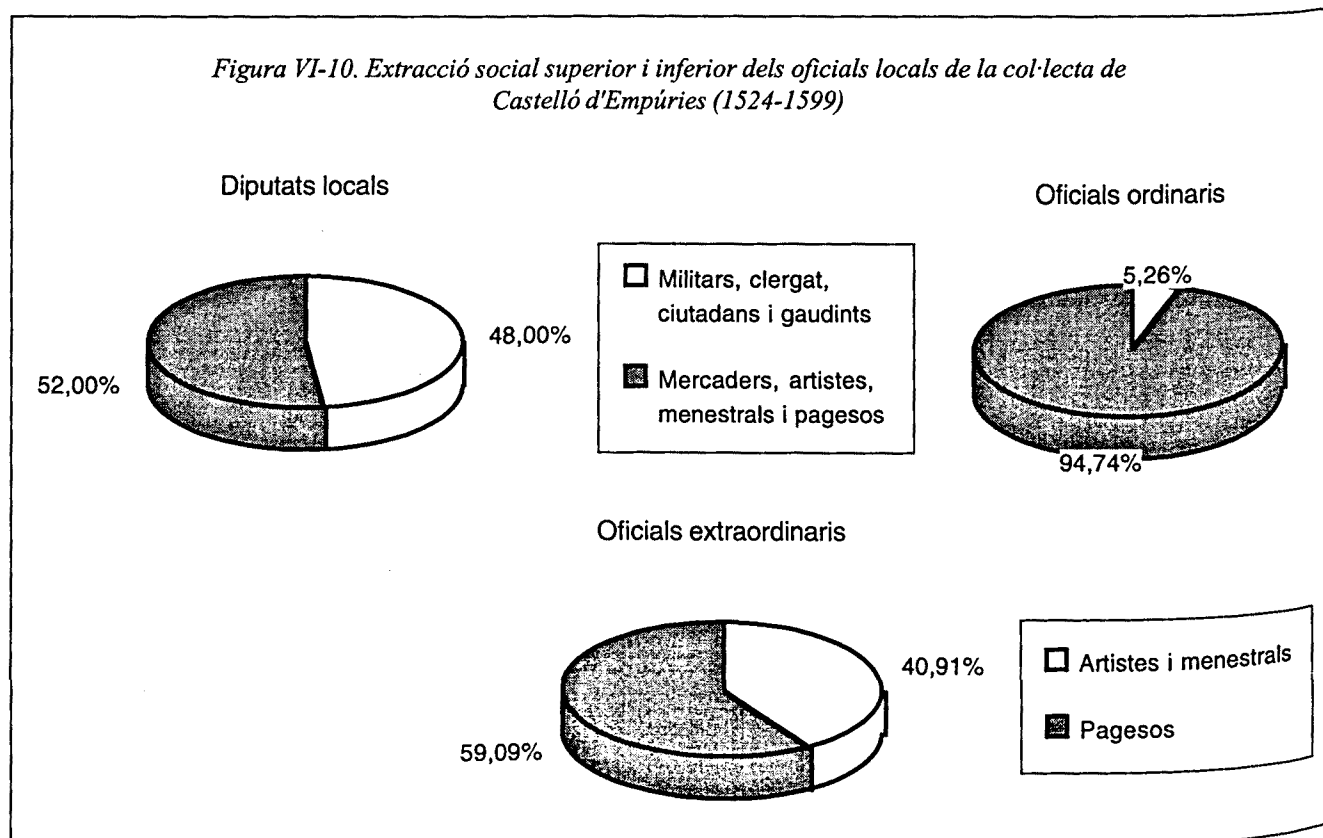
Figura VI-8. Evolució del pes dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera a la col·lecta de Castelló d'Empúries en el conjunt de Catalunya (1554-1599)

la creació d'un tercer oficial estable encarregat de les mateixes funcions. De semblant forma, el 1586 es creà un collidor, guarda ordinari i credencer a la vila de Cadaqués. Si hem d'atendre a aquest desenvolupament dels oficis als ports centrals de la col·lecta cal creure que l'evolució de la recaptació dels drets d'entrades i eixides seguia un ritme més positiu que els ingressos generats per la bolla local.

La cort del diputat local era reduïda a Castelló d'Empúries. Comptava només amb l'escrivà o notari i l'assessor ordinari, que, això sí, no compartia amb altres col·lectes veïnes. L'estructura de les funcions de govern i

Figura VI-10. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Castelló d'Empúries (1524-1599)

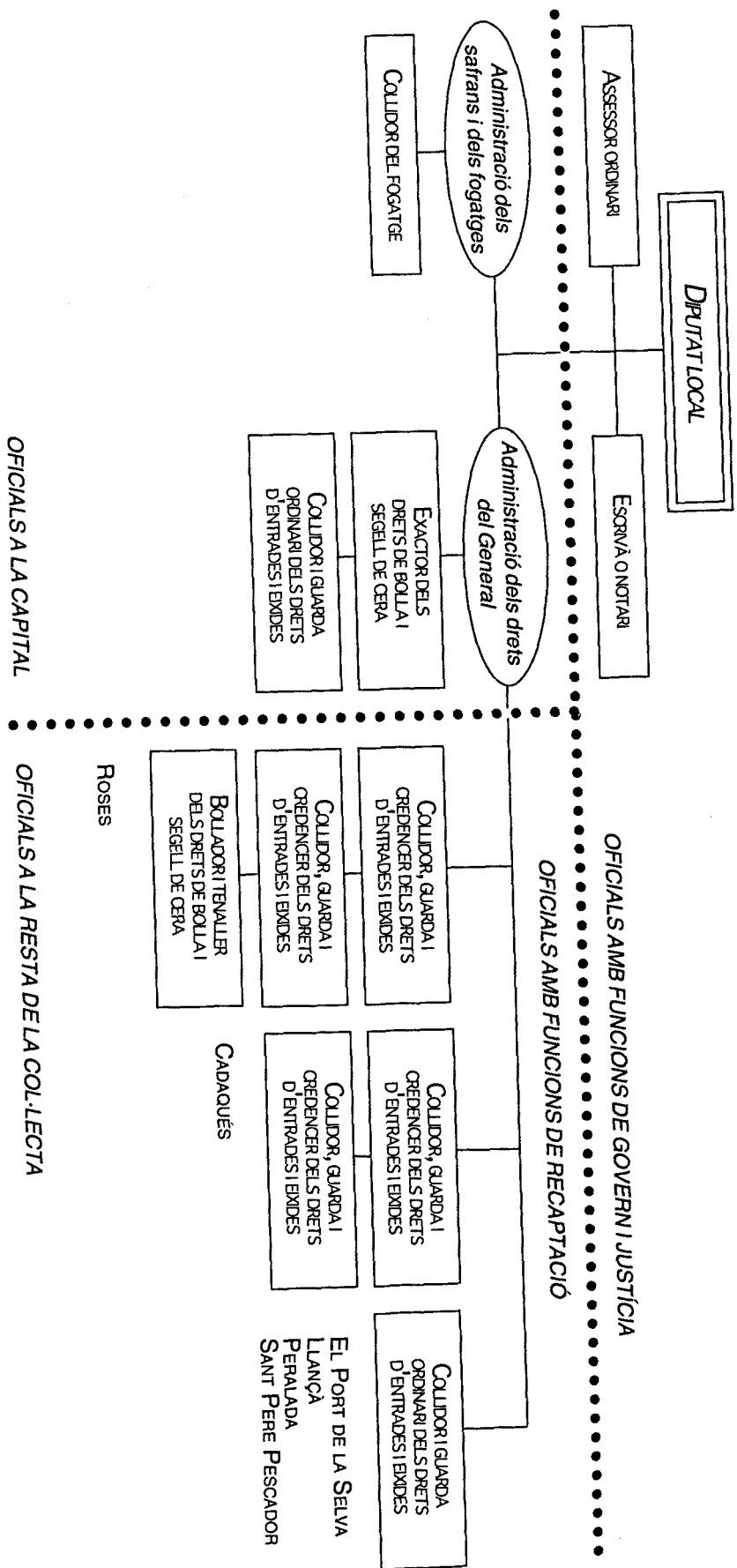

Figura VI.9. Estructura organitzativa de la col·lecta de Castelló d'Empúries (1564-1598)

justícia a la capital, per tant, seria prou semblant a la d'un grup de col·lectes de tamany mitjà com ara Vilafranca de Conflent, Vilafranca del Penedès, Tàrrrega, Camprodon o Manresa, per a les quals no es crearen els oficis auxiliars de procurador o advocat fiscal ni el de corredor o trompeta com a les grans col·lectes. Qui eren els oficials al comandament d'aquesta estructura fiscal? De primer cal dir que els diputats locals de Castelló d'Empúries eren sobretot clergues i mercaders. Durant les dècades del cinquanta i seixanta els preveres locals ocuparen un paper preponderant, juntament amb membres dels cenobis il·lustres de la col·lecta, com ara els diputats locals fra Antoni Roca, monjo de Sant Pere de Roda (nomenat el 1562) o Jaume Martra, prior de Vilabertran (1578). Les darreries del segle seran plenament dominades pels mercaders.

En conjunt, militars, clergat, ciutadans i gaudints reben un 48% dels nomenaments, mentre els mercaders, artistes i menestrals arriben a un 52%. Els sectors no privilegiats ocupen, per tant, a Castelló d'Empúries un paper lleugerament més important que el de la mitjana catalana (és la sisena col·lecta del país en aquest aspecte). Quatre dels vint-i-dos diputats locals que coneixem residien en altres poblacions de la col·lecta en el moment del seu nomenament, fet relativament inusual. El rellevant paper desenvolupat pels grups socials no privilegiats a la col·lecta resulta aclaparador pel que fa als oficis de collidors, guardes ordinaris i credencers dels drets del General i bolla, on ocupaven prop d'un 95% dels oficis, xifra que els situa novament clarament per damunt de la mitjana del país.

Dins aquests grups socials, l'existència dels actius ports empordanesos farà que la immensa majoria dels oficials ordinaris del General procedeixin del medi mercantil. Els mercaders, que ocupen en un 40% dels casos l'ofici de diputat local, es faran amb els oficis ordinaris de l'administració local del General en un 68%

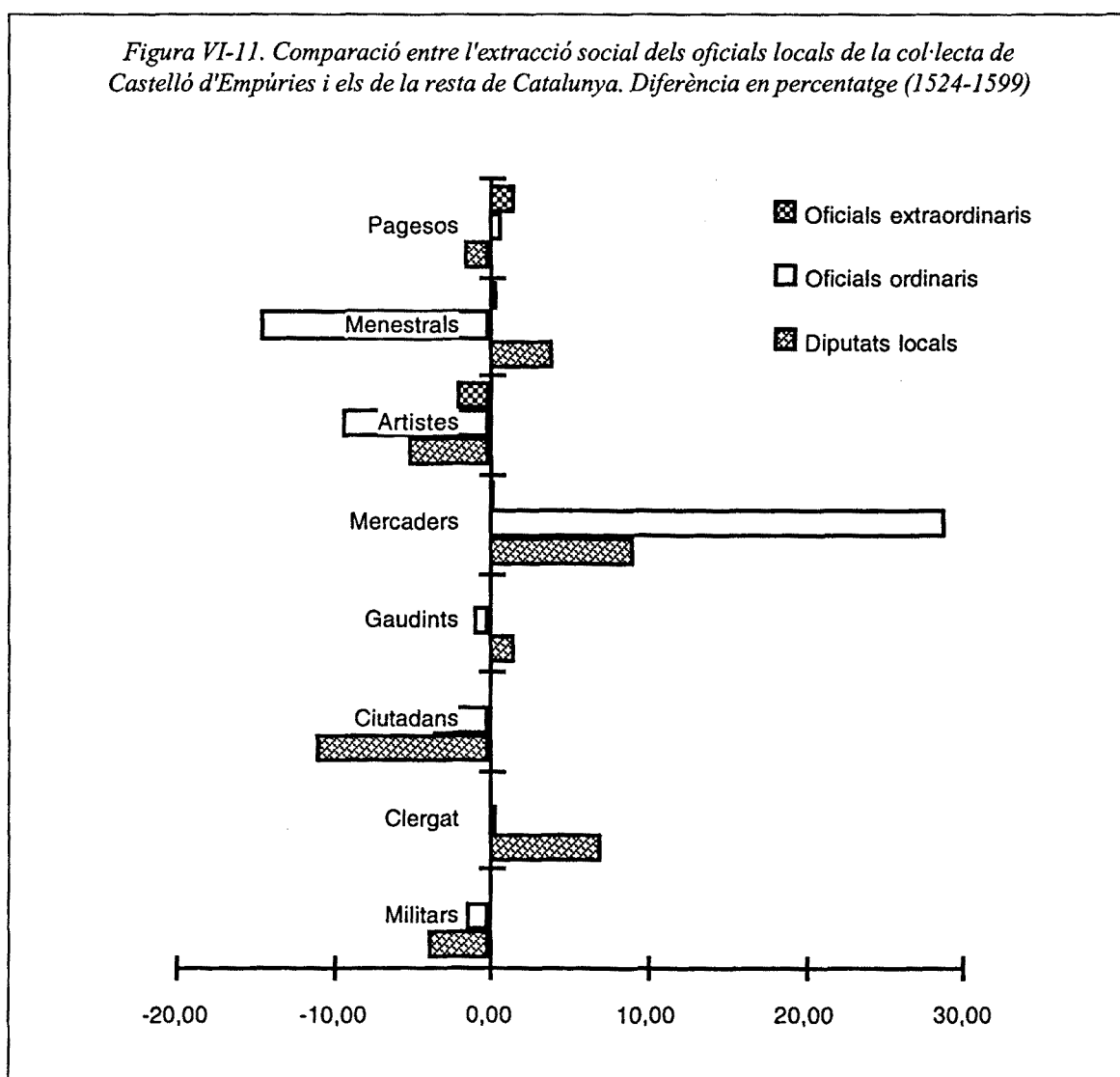
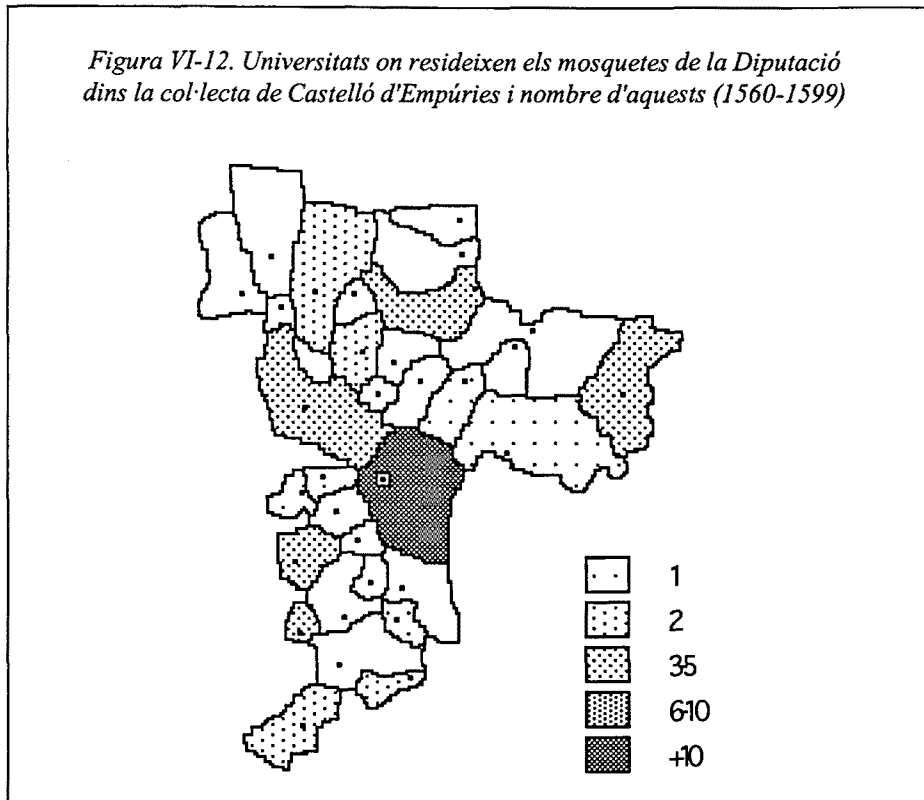

Figura VI-12. Universitats on resideixen els mosquetes de la Diputació dins la col·lecta de Castelló d'Empúries i nombre d'aquests (1560-1599)

dels casos, prenent en bona mesura el protagonisme que els menestrals fan seu a altres col·lectes. Tret de la Vall d'Aran —per a la qual disposem d'una mostra amb un major marge d'error— cap altra col·lecta mostrarà un domini social tan ampli per part dels mercaders. En aquesta realitat potser tenim un element que ens mostra el paper important de la col·lecta en el control dels intercanvis, més que no pas de la producció, el que explicaria la pèrdua de pes de la recaptació dels drets de bolla. Com en el cas dels diputats locals, també pel que als oficis ordinaris cal assenyalar la importància del nombre de titulars que no resideixen a la localitat per a la qual són nomenats. Sumen un 25% dels casos, xifra únicament superada a les col·lectes de Perpinyà i Vilafranca de Conflent, àrees de màxima mobilitat pel que fa a aquesta mena d'oficis.

El darrer estrat dins la jerarquia de l'administració local del General, el format pels mosquetes o guardes extraordinaris, presenta a Castelló d'Empúries una extracció social pràcticament idèntica a la de la mitjana catalana, amb un 58% de pagesos i un 40% de menestrals (amb únicament un mercader dels quaranta-cinc mosquetes coneguts per a aquest període). Com correspon a una zona de clar domini mercantil entre els menestrals mosquetes abunden els dedicats als processos d'acabat del vestit i el calçat més que no pas els que s'ocupen de la primera elaboració. Segurament és aquesta una mostra semblant a la del conjunt dels treballadors artesans de la col·lecta. Entre els menestrals destaquen també els dedicats a la fabricació d'elements del parament de la llar i a l'alimentació. Hi trobem igualment pescadors i mariners, encara que en menor nombre del que podria esperar-se en el context que hem dibuixat fins ara.

L'estimació fictícia que hem denominat densitat d'oficials del General expressada en mosqueters per cada cent focs ens situa la col·lecta de Castelló d'Empúries com la tercera del país, només superada per les de Manresa i la Seu d'Urgell. És per tant, una col·lecta on la Diputació és omnipresent a través dels seus homes. El domini de la condició pagesa entre els mosquetes —que hem constatat més amunt— ens parla de la seva procedència rural. Prop d'un 54% dels guardes extraordinaris a la col·lecta de Castelló d'Empúries resideixen fora de la capital (figura 12). Aquesta proporció, però, mostra una evolució que descriu ben clarament el progressiu impacte de la Diputació a tot el territori de la col·lecta seguint la tendència general a tot el país. Si durant la dècada dels seixanta prop d'un 64% dels mosquetes resideixen a la capital, aquesta xifra es redueix progressivament fins a la dècada del 1578-1587, en que s'ha reduït fins al 42%. Amb la dràstica limitació del nombre de mosquetes de finals de segle, el percentatge de residents a la capital tornarà a ascendir fins a situar-se al voltant del 50%. La corva que ens mostra la figura 14 resulta en aquest sentit força

Figura VI-13. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Castelló d'Empúries (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	8,00	-	-
Clergat	28,00	5,26	-
Ciudadans	4,00	-	-
Gaudints	8,00	-	-
Mercaders	40,00	68,42	2,22
Artistes	4,00	5,26	-
Menestrals	8,00	10,53	40,00
Pagesos	-	10,53	57,78

eloqüent d'aquest gir posterior a la legislació de les Corts de Montsó del 1585. En un marc de fàcil connexió i control per part de l'administració local, els mosquetes del General de fora de la capital procedeixen de tots els espais de la col·lecta, fins i tot, en algun cas, de les despoblades universitats de l'Albera. Els trobem a Peralada, Cadaqués i Llançà, universitats amb oficials estables del General, però també, gairebé en igual mesura, a Sant Miquel de Fluvià i Siurana, on la Diputació no hi sembla present.

Al voltant d'un 29% dels mosquetes que actuen a la col·lecta, a més, procedeixen d'altres veïnes, una proporció normal en el conjunt català. La procedència d'aquests mosquetes d'altres col·lectes ens pot servir per a analitzar els principals lligams de veïnatge de la col·lecta castellanenca. En més de la meitat dels casos, els mosquetes arribaran del sud i l'oest procedents de les veïnes universitats de la col·lecta de Girona. En un 23% dels casos ho faran des de Perpinyà. La resta, arribaran sobretot des de la col·lecta de Camprodon amb la qual no es té un contacte directe. En sentit invers, els empordanesos marxaran també sovint a servir el General a altres col·lectes. Es mantenen les mateixes vies de relació que hem assenyalat en la recepció de mosquetes: representen un de cada tres guardes extraordinaris forans arribats a la col·lecta de Perpinyà i un 22% dels arribats a la de Girona. Pel que fa a la durada dels guardes extraordinaris en el seus oficis, les dades corresponents a la col·lecta de Castelló d'Empúries ens mostren una igualtat gairebé total amb la tendència general catalana, per sota dels quatre anys i mig de durada en l'ofici.

Figura VI-14. Evolució cronològica dels percentatges d'oficials extraordinaris residents a la capital de la col·lecta (1560-1599)

Figura VI-15. Procedència dels mosqueters arribats a Castelló d'Empúries des d'altres col·lectes

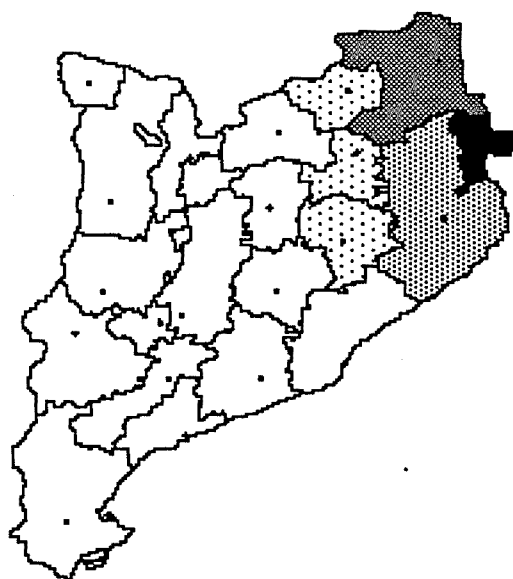
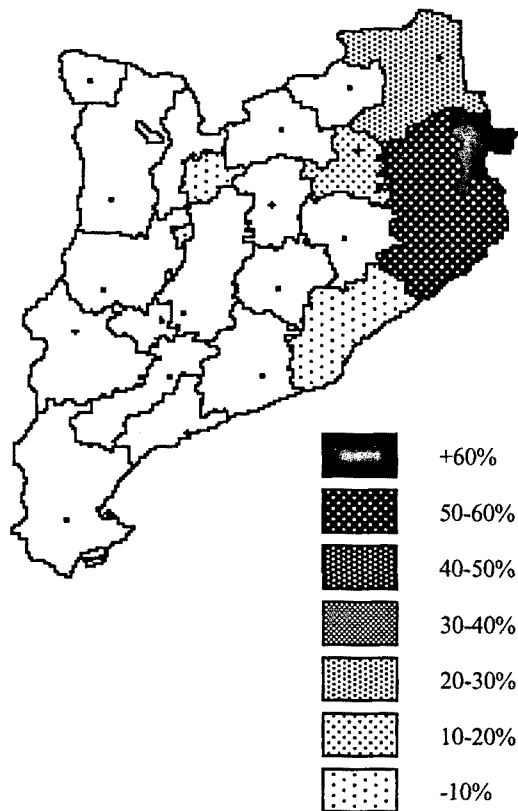
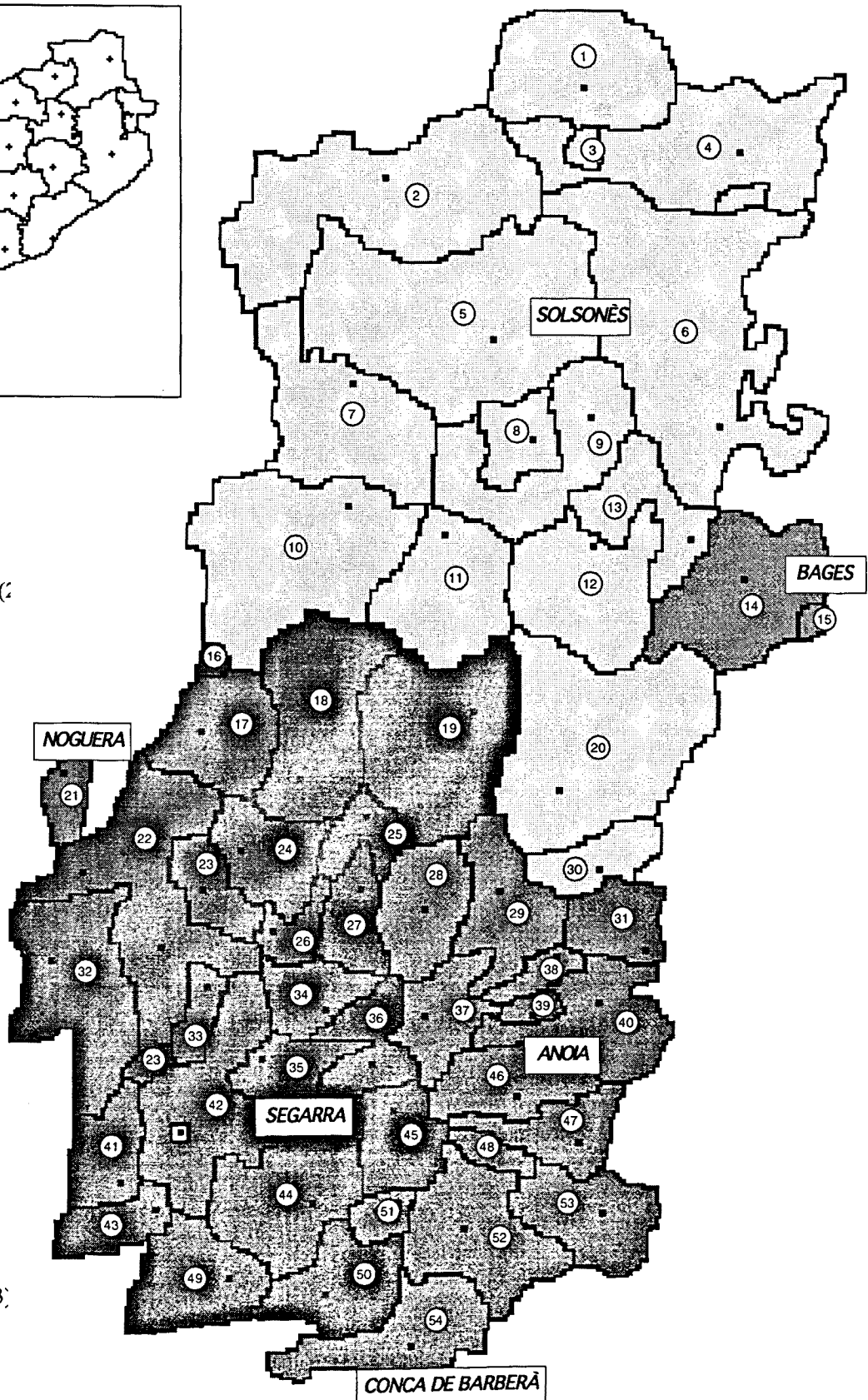
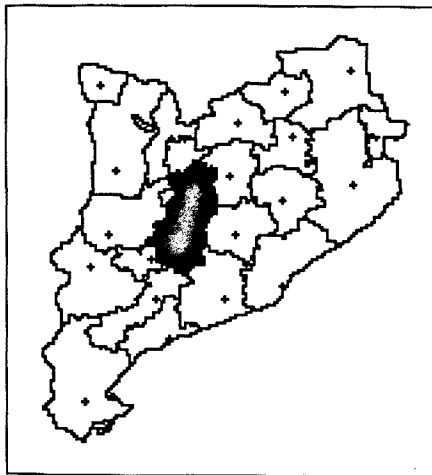

Figura VI-16. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de Castelló d'Empúries (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

COL·LECTA DE CERVERA

L'extens territori de la col·lecta de Cervera incloïa 175 llocs i universitats agrupades avui en 49 municipis. Com a nucli constitutiu principal gaudia de l'administració de gairebé la totalitat de les comarques del Solsonès al nord i la Segarra al sud (d'aquesta, únicament Montornès de Segarra formava part del territori de la veïna col·lecta de Tàrraga). Vers l'est de

Figura VII-1. Les universitats de la col·lecta de Cervera

- ARGENÇOLA (52)
- BIOSCA (18)
- CABANABONA (21)
- CALAF (38)
- CALONGE DE SEGARRA (29)
- CARDONA (14 i 15)
- CASTELLAR DE LA RIBERA (7)
- CASTELLFOLLIT DE RIUBREGÓS (2)
- CERVERA (42)
- CLARIANA DE CARDENER (13)
- COMA I LA PEDRA, LA (1)
- COPONS (47)
- ESTARÀS (36)
- GRANYANELLA (41)
- GRANYENA DE SEGARRA (43)
- GUISSONA (23)
- GUIXERS (4)
- IVORRA (27)
- JORBA (53)
- LLADURS (5)
- LLOBERA (11)
- MASSOTERES (24)
- MOLSOSA, LA (30)
- MONTOLIU DE SEGARRA (49)
- MONTMANEU (51)
- NAVÈS (6)
- ODÈN (2)
- OLUS (9)
- OLUGES, LES (35)
- PINELL DE SOLSONÈS (10)
- PINÓS (20)
- PLANS DE SIÓ, ELS (32)
- PRATS DE REI (40)
- PUJALT (37)
- RIBERA D'ONDARA (44)
- RINER (12)
- SANAÜJA (17)
- SANT GUIM DE FREIXENET (45)
- SANT GUIM DE LA PLANA (26)
- SANT LLORENÇ DE MORUNYS (3)
- SANT MARTÍ SESGUEIOLES (39)

SANT PERE SALLAVINERA (31)	SOLSONA (8)	TORÀ (19 i 25)
SANT RAMON (34)	TALavera (50)	TORREFLOR (16 i 22)
SANTA COLOMA DE QUERALT (54)	TARROJA DE SEGARRA (33)	VECIANA (46 i 48)

la col·lecta, abraçava un terç del territori de l'actual comarca de l'Anoia. Finalment, als extrems meridional i oriental, formaven part de la col·lecta dos importants universitats amb bolla pròpia durant bona part del període del nostre estudi: Cardona al Bages i Santa Coloma de Queralt a la Conca de Barberà. Geogràficament, els límits físics al nord i l'est de la col·lecta venien fixats per un sistema més o menys continu de petites serralades: Port del Comte, Tossals, Pinós, Castelltallat, Rubió i Queralt. Al nord-est, el Segre exerceix com a límit amb la veïna col·lecta de Balaguer fins arribar a la gran plana urgellenca. Al sudoest, mancat d'obstacles físics aïllants, les connexions amb les veïnes col·lectes de Tàrraga i Montblanc resultaven força fluides.

Amb els seus més de dos mil quilòmetres quadrats (2.062 concretament), la de Cervera era la cinquena col·lecta en extensió del país, sumant gairebé idèntica extensió que la veïna demarcació de Balaguer. Només era superada per les col·lectes agrupades en torn d'algunes de les grans ciutats catalanes, com ara Girona, Lleida i Tortosa, o bé de les inhòspites terres del Pallars. El cas cerverí podem dir que constituïa una mena de transició entre un i altre esquema: densament poblada a l'entorn de la capital i al sud de la col·lecta (la Segarra), comptava també amb un territori molt més buit per controlar al nord (el Solsonès). Un simple cop d'ull a la densitat dels municipis actuals al sud i al nord de la col·lecta (figura 1) ens deixa entreveure clarament aquesta dicotomia. Pel que fa al poblament, la col·lecta cerverina era la setena entre les vint-i-dos col·lectes del General; amb 4.046 focs segons el fogatge del 1553 es situava, però, molt a prop de les col·lectes que li anaven just al davant: Tortosa (4.128), Lleida (4.175) i Perpinyà (4.380). La relació entre territori i habitants, és a dir, la densitat de població ens situa la col·lecta pràcticament en la mitjana del país: 1,96 focs per quilòmetre quadrat pels 2,02 del conjunt del país.

Quines eren les dependències feudals d'aquest territori i els seus habitants? La col·lecta de Cervera era un de les col·lectes catalanes amb major grau de control senyorial (figura 2). Eren de baró el 74,5% dels llocs de la col·lecta, el 77,1% dels habitants i el 88,2% del territori, una proporció força semblant a la de les veïnes col·lectes de Tàrraga, Balaguer i Montblanc, on el domini baronal es situava al voltant del 75% dels habitants. En relació amb les altres col·lectes del país aquestes dades situaven la de Cervera com la setena col·lecta catalana pel que feia habitants sota domini senyorial, en sisè lloc segons l'extensió territorial d'aquest domini i, en dotzè pel que feia al nombre de llocs de baró. Aquest desequilibri entre nombre d'habitants i nombre de llocs ens apunta una altra de les característiques dels dominis senyorials a la col·lecta: els barons dominen la majoria dels nuclis i, a més, els més poblats, deixant a mans del rei els llocs de menor importància demogràfica.

La figura VII-3 mostra com la major part dels municipis actuals més poblats del sud de la col·lecta vivien una situació de coexistència de jurisdiccions entre el rei i els barons (el monarca només disposava plenament dels

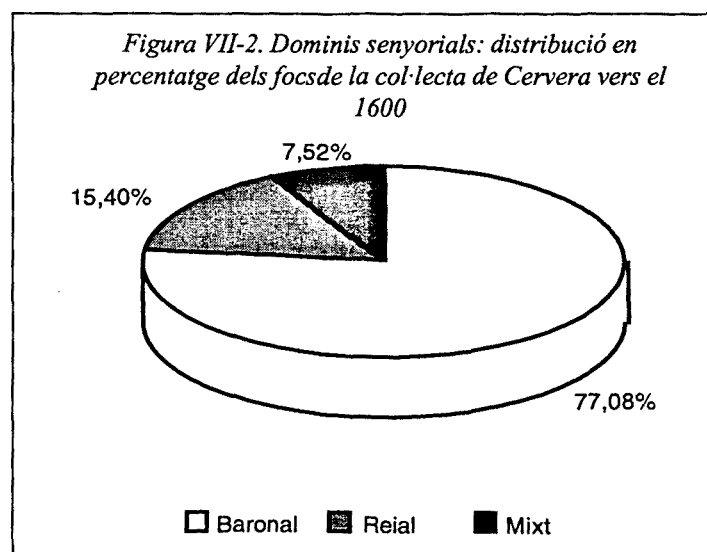

Figura VII-3. Els dominis senyorials al territori de la col·lecta de Cervera

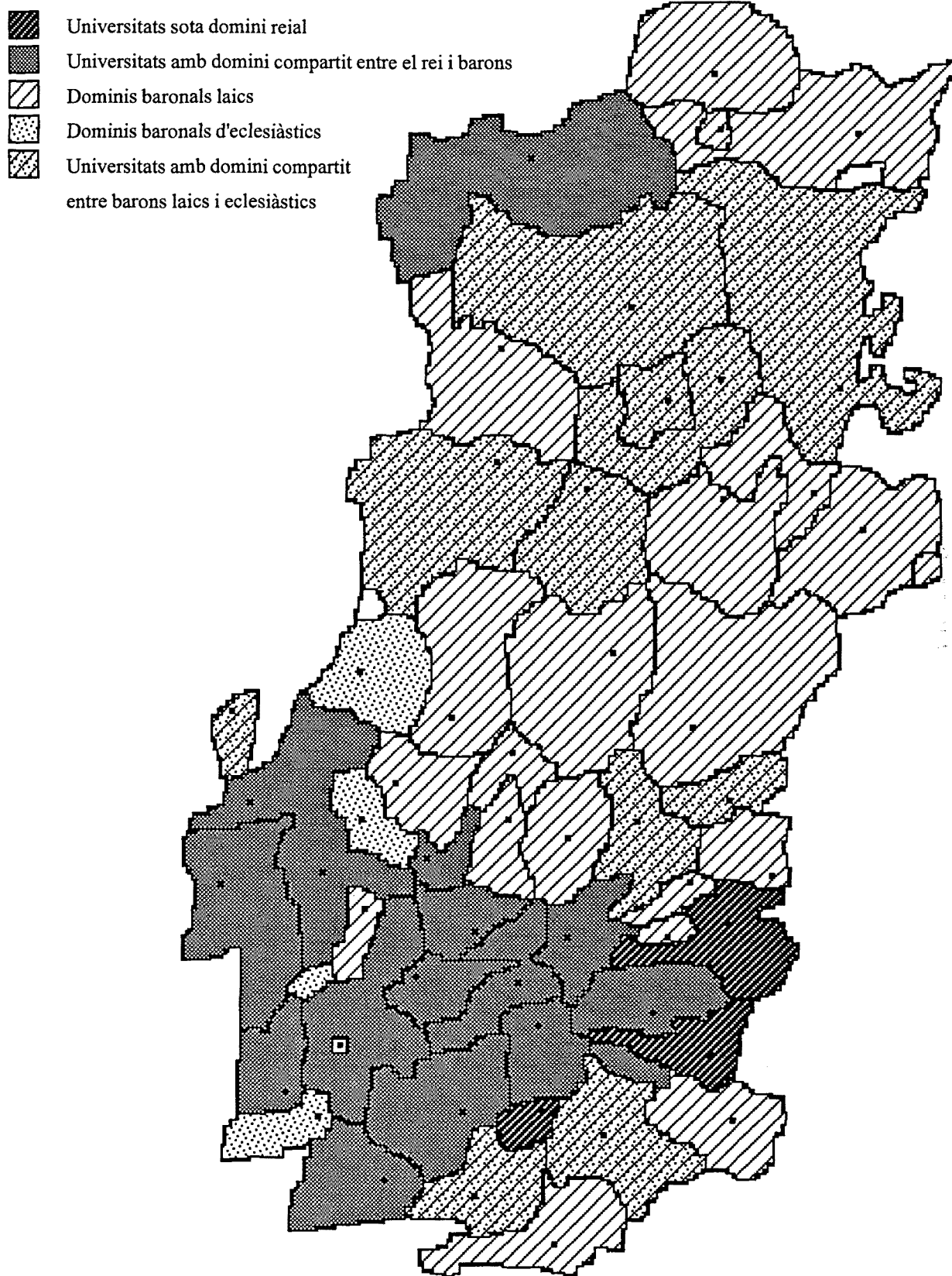

Figura VII-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Cervera segons el fogatge del 1553

Cervera	528
Solsona	345
Cardona	244
Santa Coloma de Queralt	205
Guissona	196
Sanaüja	176
Sant Llorenç de Morunys	139
Calaf	128
Els Plans de Sió	115
Torà	111

actuals termes de Prats de Rei, vila representada a les Corts, Copons i Montmaneu). Un nucli entorn de la capital format per catorze municipis de la Segarra es trobaven o bé parcel·lats internament en diverses senyories pertanyents unes al rei i altres a barons o bé, tot formant una única senyoria, presentaven un repartiment de la jurisdicció en alta i baixa justícia entre rei i barons. Més al nord, als territoris de l'actual comarca del Solsonès, els barons laïcs i eclesiàstics dominaven el territori a plaer, tret del terme de la universitat d'Odèn, de domini mixt. Era en aquesta terra disputada entre rei i barons on s'agrupava la major part de la població, les principals vies de comunicació —sobretot el camí reial— i l'estructura recaptadora dels drets del General.

El principal senyor jurisdiccional i territorial de la col·lecta era sens dubte el duc de Cardona. Dominava gairebé la meitat del territori, més de vuit-cents quilòmetres quadrats, i 1.157 focs, d'acord amb el fogatge del 1553. En un context de forta fragmentació de les senyories aquesta xifra resulta especialment notable i, de fet, doblava la d'habitants sota domini reial. El monarca dominava en solitari únicament nou llocs a tota la col·lecta, amb 606 focs. En el tombant entre els segles XVI i XVII els seguien dos jurisdiccions baronals eclesiàstiques: la mensa episcopal de la nova Seu de Solsona amb 427 focs —amb dades del 1553— i el bisbe de la Seu d'Urgell, amb 400 llars de vassalls. Per sobre del centenar de focs trobem a més el comte de Santa Coloma, amb 205 focs, i l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, amb 100. Així, dels grans nuclis de població de la col·lecta el rei dominava exclusivament la capital, Cervera. Segons Henrique Cock, la capital de col·lecta comptava el 1585 amb una població de 2.000 ciutadans "muy aparejados a las armas". El duc de Cardona senyorejava quatre dels deu principals nuclis: la mateixa Cardona —tercera vila de la col·lecta—, juntament amb Sant Llorenç de Morunys, Calaf i Torà. L'esmentat bisbe de la Seu d'Urgell era senyor de Guissona i Sanaüja, mentre Santa Coloma de Queralt restava a mans del comte de Santa Coloma i Solsona —la segona ciutat en població— de la mensa episcopal acabada de crear el 1596.

L'administració dels drets del General s'adequava correctament a l'existència d'aquests grans nuclis de població. Dels nou centres de recaptació de la col·lecta, vuit es trobaven dins aquest grup capavanter de ciutats i viles que hem repassat. La única excepció vindria constituïda per Prats del Rei. L'explicació l'hem donat abans: es tractava de la segona vila de la col·lecta en importància a mans del rei (figura 5). La concentració de la major part de la població al sud de la col·lecta es fa evident d'acord amb les dades del fogatge del 1553. S'hi poden trobar vuit dels deu principals nuclis de població. Aquesta part de la col·lecta, d'altra banda, es trobava travessada per les principals vies de comunicació que cal fiscalitzar. Al nord, la taula de Solsona fiscalitzava les mercaderies arribades a través de la ruta entre Berga i Oliana. Més al sud, el camí que des de Manresa portava a Ponts primer i Balaguer o Tremp més tard, travessava les taules de Calaf, Torà i Sanaüja. Les mercaderies procedents de Manresa que eren portades cap a Tàrraga i Lleida podien ésser fiscalitzades a les taules de Calaf i Cervera. Finalment, al sud, el camí reial, des d'Igualada a Tàrraga i Lleida, era controlat des de la taula de la capital de col·lecta. Aquesta densa xarxa de camins, per tant, aglutinava els principals centres de població i gairebé totes les taules de la Diputació local de Cervera.

Els resultats de la fiscalitat del General a la col·lecta del General ens són coneguts a través dels encants dels arrendaments dels drets de bolla de plom i segell de cera de Cervera i Santa Coloma de Queralt. La bolla de Cardona va ser fusionada a finals de segle amb la de Manresa i per aquest motiu ha estat comptabilitzada

Figura VII-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Cervera de la població i l'administració dels drets del General

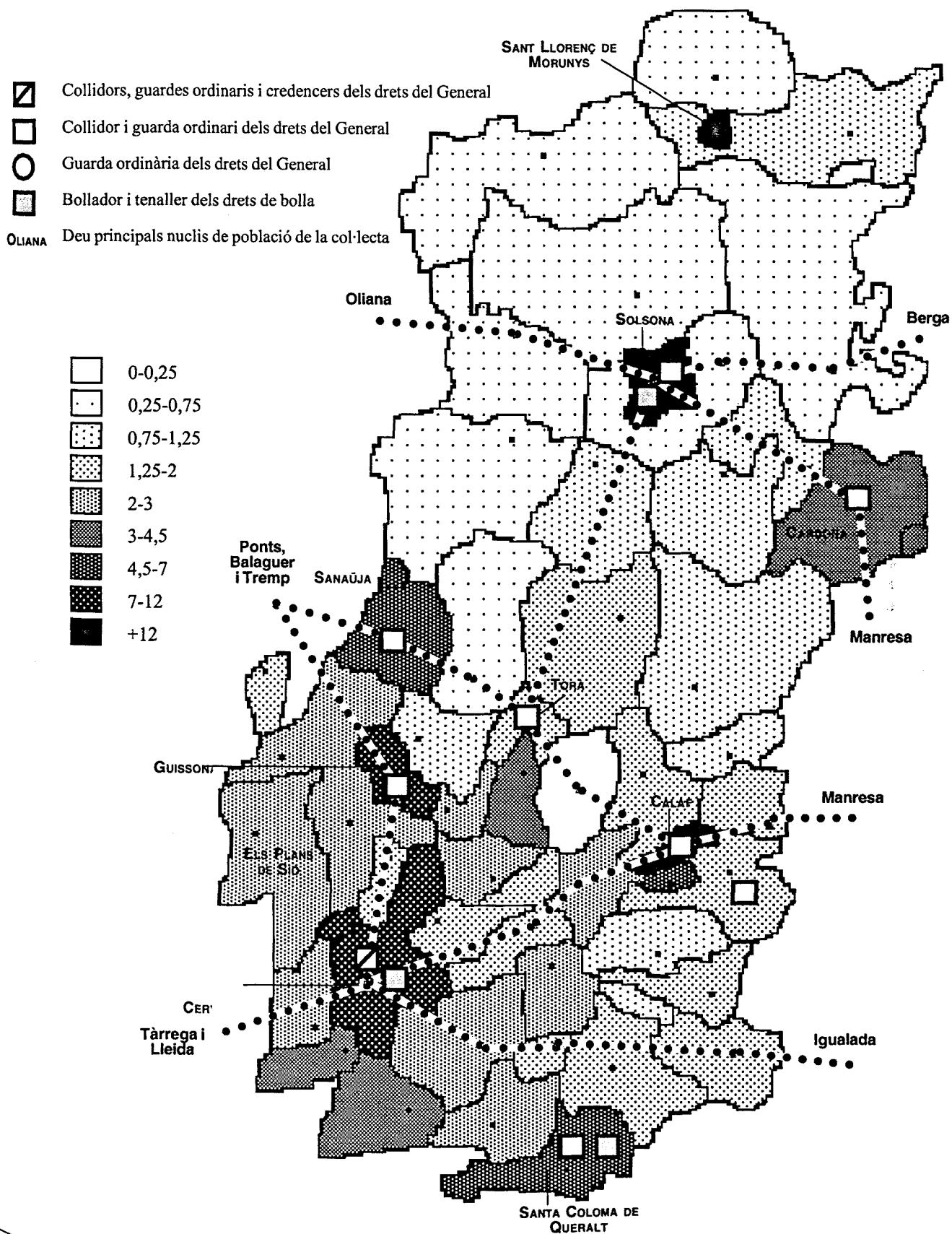

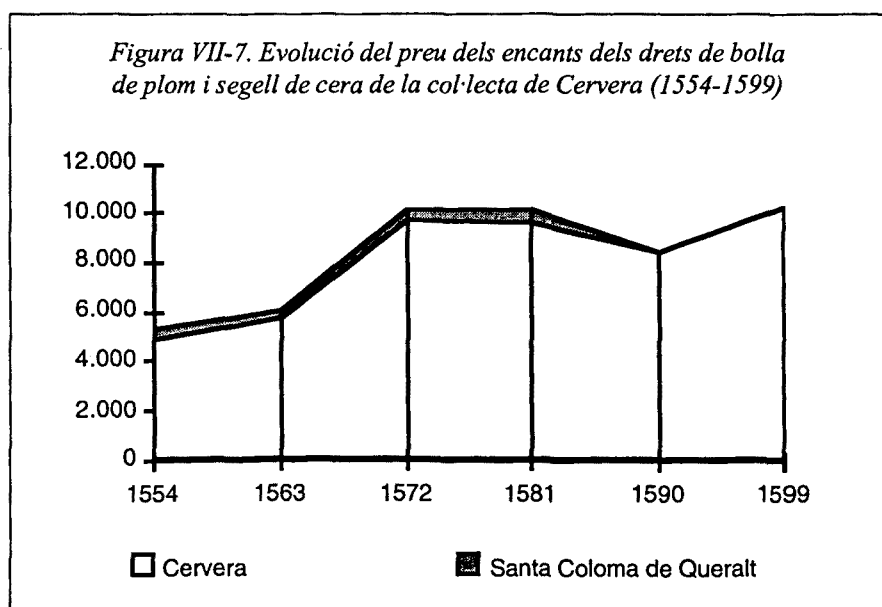
Figura VII-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera de la col·lecta de Cervera i proporció respecte al total de Catalunya (sense Barcelona)

Trienni	Bolla	%
1554	5.298	3,70
1563	6.123	3,63
1572	10.134	4,08
1581	10.104	3,65
1590	8.424	3,66
1599	10.218	3,68
Augment %	92,87	-0,37

amb aquella durant la resta de la segona meitat del Cinc-cents, encara que la universitat, pel que fa a la divisió en col·lectes segons els drets d'entrades i eixides pertanyia a la col·lecta cerverina. Aquesta divisió en l'encant entre les bolles de Cervera i Santa Coloma resultava força desproporcionada. Entre 1554 i 1581, període en que foren encantades de forma separada, el volum de la bolla cerverina en el total dels dos encants es va moure, en una proporció sempre creixent, entre el 93,4 i el 95,3%. Davant aquest desequilibri no resulta estrany que a partir del 1590 les dues bolles fossin encantades conjuntament.

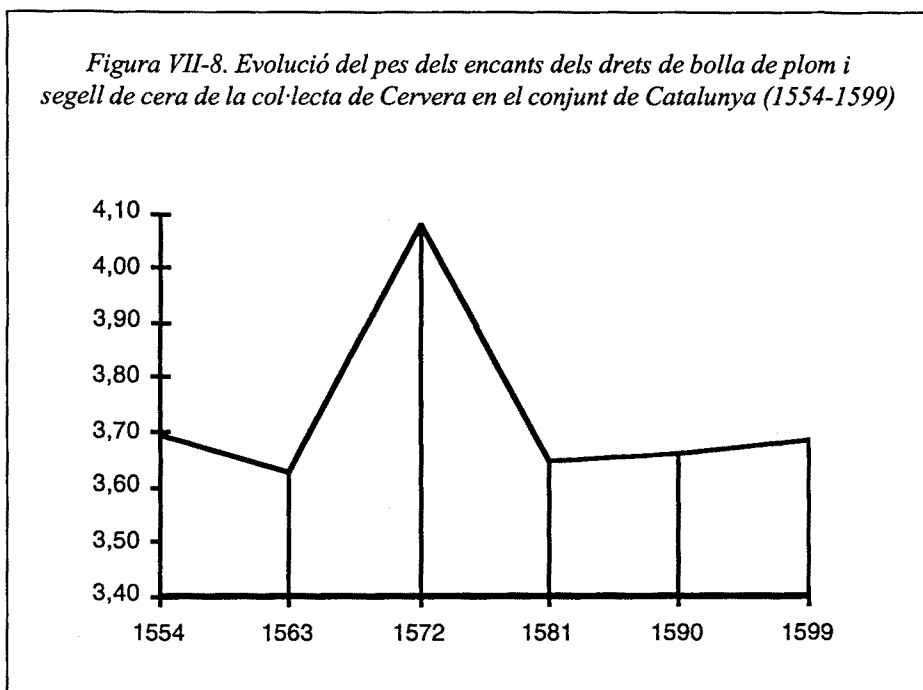
Analitzarem, per tant, conjuntament l'evolució de les bolles de Cervera i Santa Coloma (figura VII-6). La primera constatació és el fet que es multiplicaren per dos entre 1554 i 1599, amb un creixement del 93%. En aquest aspecte, la de Cervera fou la novena col·lecta del país, ben per darrera, però, de les més expansives, com ara les de Tarragona o Vilafranca del Penedès, que amb creixements del 184,2 i el 183,8% respectivament, encapçalaren el redreçament impositiu de la segona meitat del Cinc-cents, amb augments que multiplicaven per dos els enregistrats a Cervera. Podem dir que la pràctica totalitat del creixement cerverí de la segona meitat del Cinc-cents es produí entre 1554 i 1572. Si entre aquestes dues dates l'augment del preu dels encants dels drets de bolla fou del 91,3%, entre 1572 i 1599 aquest es reduí a un 0,8%. L'evolució a Cervera presenta, doncs, un fort creixement durant el tercer quart del segle seguit de l'estagnament, en contrast amb el retrocès que hem detectat, si més no, a vuit col·lectes catalanes.

Figura VII-7. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera de la col·lecta de Cervera (1554-1599)

La figura 8 mostra el manteniment gairebé exacte del pes de la bolla a la col·lecta de Cervera en el conjunt del país. Si el 1554 representava un 3,70%, quaranta-cinc anys després, era d'un 3,68%, és a dir, el descens era d'un mínim 0,37%. En la crisi de redistribució de la segona meitat del Cinc-cents, per tant, Cervera, territori fortament senyorial, hauria sabut mantenir la seva posició econòmica de forma gairebé incòlume, encara que sense guanyar nous espais de protagonisme. Com en el cas de l'anàlisi de l'evolució dels arrendaments, aquí, però, es dibuixen dues etapes netament diferenciades que dibuixen una gràfica amb fortes commocions. Una dècada dels seixanta que portarà la recaptació del 3,63% del con junt català al 4,08 en un augment espectacular i una caiguda igualment impressionant durant la dècada següent que farà perdre tot el terreny guanyat i situar el percentatge en un 3,65%, proporció en el conjunt del país que es mantindrà pràcticament estable durant les dues dècades següents.

La relació entre volum de recaptació i nombre d'habitants de la col·lecta, necessària per entendre el seu abast econòmic real, ens situa Cervera com una terra amb uns baixos rendiments fiscals per a la Generalitat. La ràtio bolla per càpita el 1554 la situava en el lloc número 16 entre 19 col·lectes analitzades, superant únicament els resultats fiscals produïts a Tortosa i les col·lectes pirinenques del Pallars i Castellbò. Cal

suposar que la producció tèxtil a la col·lecta no tenia cap mena de desenvolupament destacable. El 1563, Cervera es situà encara en el lloc 17, per remontar el 1571 al 14 i baixar novament fins al 15è lloc el 1581 i 1590. Finalment, el 1599, restaria com la tretzena col·lecta del país pel que feia a aquesta relació entre recaptació i demografia. L'evolució d'aquesta ràtio al llarg de tot el període 1554-1599, amb un augment d'un 1,22 lliures per foc situà la col·lecta en la desena posició en el conjunt del país. Totes aquestes dades, per tant, redonden en el sentit d'estabilitat al llarg del període i assenyalen, alhora, l'escassa importància relativa de la bolla certerina en el conjunt del país.

D'aquesta manera no pot extranyar el molt moderat desenvolupament de l'organització administrativa de la Diputació del General al llarg de la segona meitat del Cinccents (figura 9). Únicament es detecta la creació de dos nous oficials en tot el període, tots dos domiciliats a la capital: el 1566, un collidor guarda i credencer amb funcions annexes de duaner de la nova casa del General construïda a la ciutat, i el 1576 un nou procurador fiscal encarregat d'auxiliar les tasques de govern i justícia del diputat local. A nivell general l'estructura certerina mostra un repartiment gairebé exacte d'oficials dins i fora de la capital, només desequilibrat per aquests nous oficials: dels vint-i-dos oficials ordinaris estables, dotze exerceixen les seves funcions a Cervera i deu fora. Aquesta igualtat es fonamentava en el fet de la recaptació dels drets dels safrans a la taula de la capital. Quatre oficials específics, un receptor, un credencer i dos veedors s'encarregaven de l'anomenada

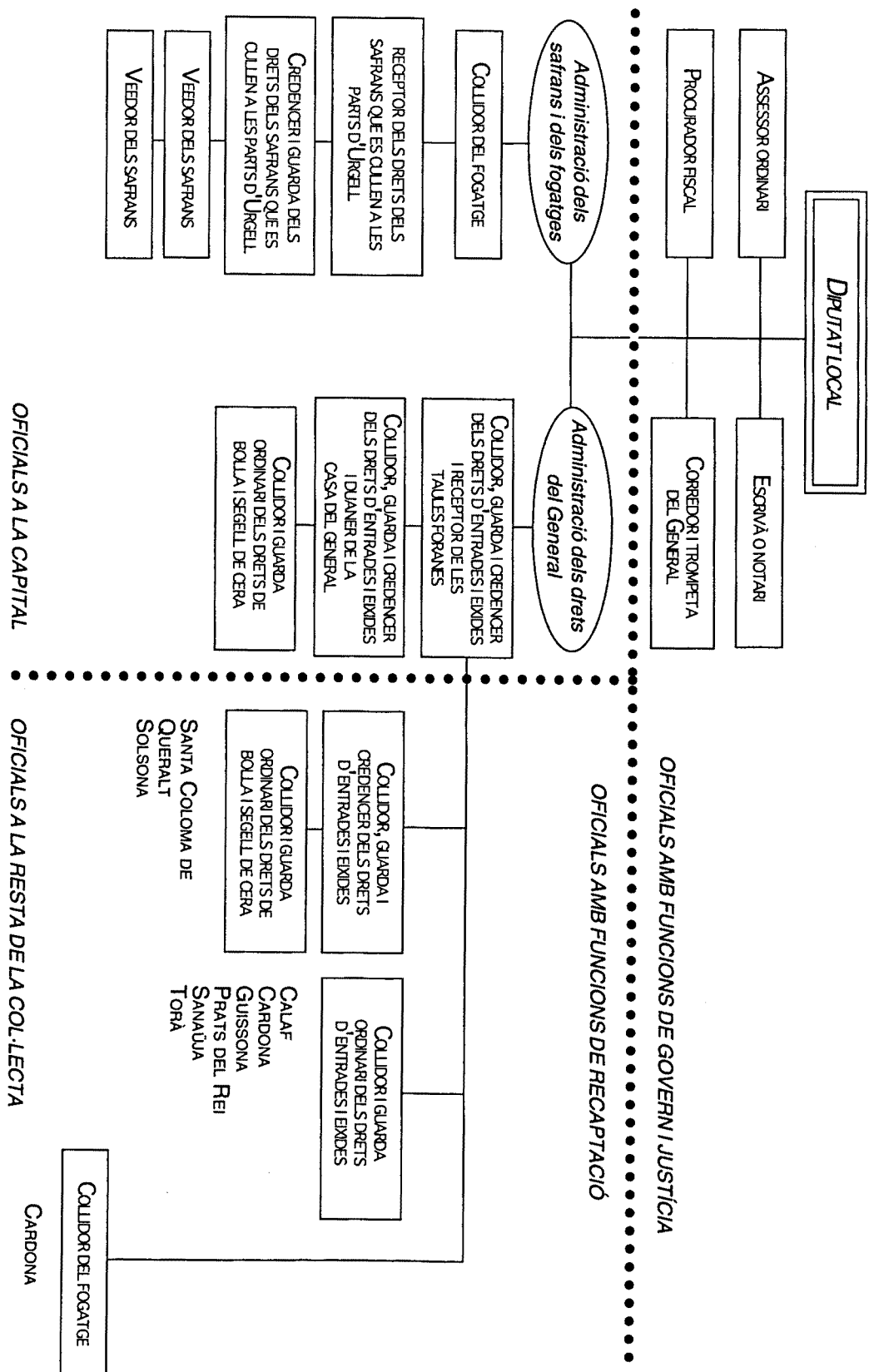

Figura VII-9. Estructura organitzativa de la col·lecta de Cervera (1564-1598)

administració dels safrans de les parts d'Urgell. Únicament les col·lectes de ponent, és a dir, Tortosa, Montblanc, Lleida, Balaguer i Tremp i Pallars, disposaven de taules de fiscalització d'aquest dret, però Cervera sembla haver-se constituït en el principal centre recaptador.

Fora de la capital les taules de la bolla semblen haver-se constituït únicament a Santa Coloma de Queralt, Cardona i Solsona, encara que en tractar-se de drets arrendats, aquest extrem resulta difícil de verificar a partir de la documentació de la Diputació del General. Resulta ben possible que existissin tenallers escampats per altres parts del territori i no del tot controlats de Barcelona. Pel que fa als drets d'entrades i eixides, les sis taules foranes, com correspon a una col·lecta no fronterera, no van ésser desdoblades durant la segona meitat del Cinc-cents i es mantingué un sol oficial estable per a cadascuna d'elles.

Pel que fa al part més alta de la piràmide administrativa, la cort del diputat local, a Cervera existia un equip de quatre oficials assistents, que situava la col·lecta en els termes normals de les altres del seu tamany i importància recaptadora en el conjunt del país. En un marc social fortament dominat pels senyors, calia suposar que els diputats locals de la col·lecta procedirien majoritàriament de l'estament militar. El seguiment dels nomenaments durant tres quarts de segle, però, dona uns altres resultats. La principal peculiaritat de la composició social cerverina pel que fa a l'ofici de diputat local és el nul pes dels simples ciutadans i el domini aclaparador dels mercaders. Aquests, amb un 46% dels nomenaments, presenten un percentatge que és un 15% superior a la de la mitjana del país (figura 11).

La de Cervera és la tercera col·lecta del país amb major representació dels mercaders entre els diputats locals, només superada per les de Berga i Camprodon. Pel que fa a la resta de les categories socials analitzades, destaca entre els privilegiats el pes dels gaudints, gairebé el doble respecte a la mitjana de tot el país. En conjunt, entre 1524 i 1599, militars, clergat, ciutadans i gaudints obtenen el 46% dels nomenaments, per un 54% per als mercaders, artistes i menestrals. Una proporció que resulta inversa a l'assenyalada per a tot Catalunya. Els no privilegiats tenen, per tant un pes superior a l'esperat en la més alta representació local de la Diputació. Durant el llarg període analitzat només en una oportunitat l'ofici de diputat local recaurà en una dignitat eclesiàstica no domiciliada a la ciutat. Tots els altres diputats locals seran cerverins, amb domini d'algunes famílies que obtenen l'ofici per a dos o tres membres diferents. A principis de segle trobem preveres i mercaders amb el cognom Vilaplana, a mitjans de la dècada dels setanta es succeeixen els Oriol, durant els noranta, hi apareix ben sovint el llinatge de juristes dels Montaner.

Figura VII-10. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Cervera (1524-1599)

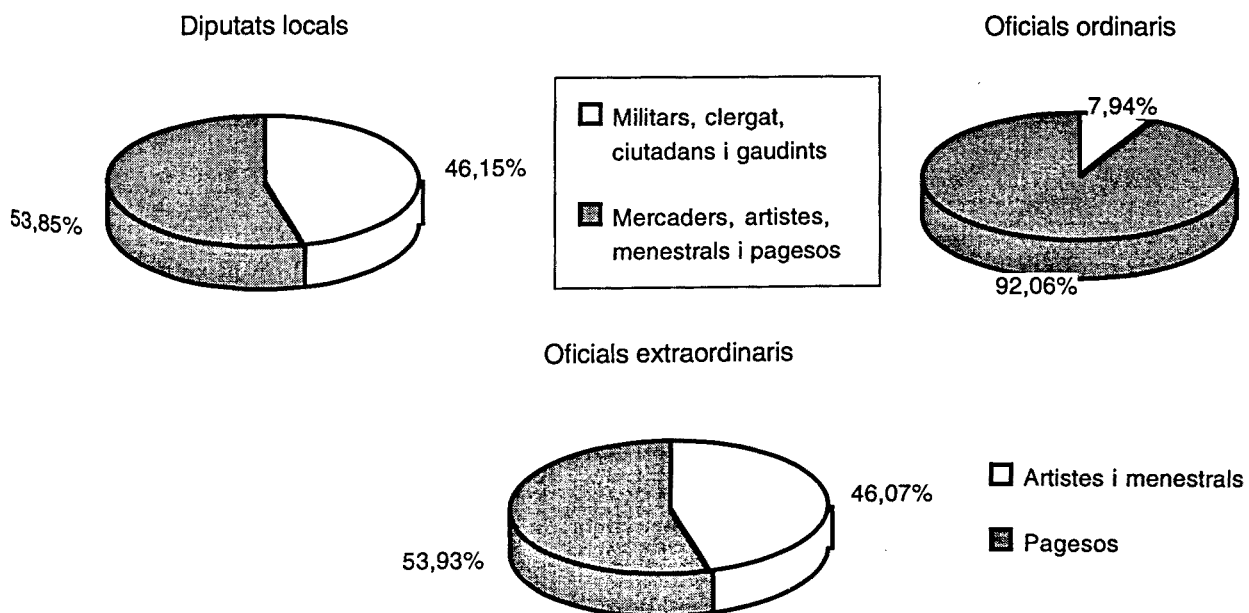
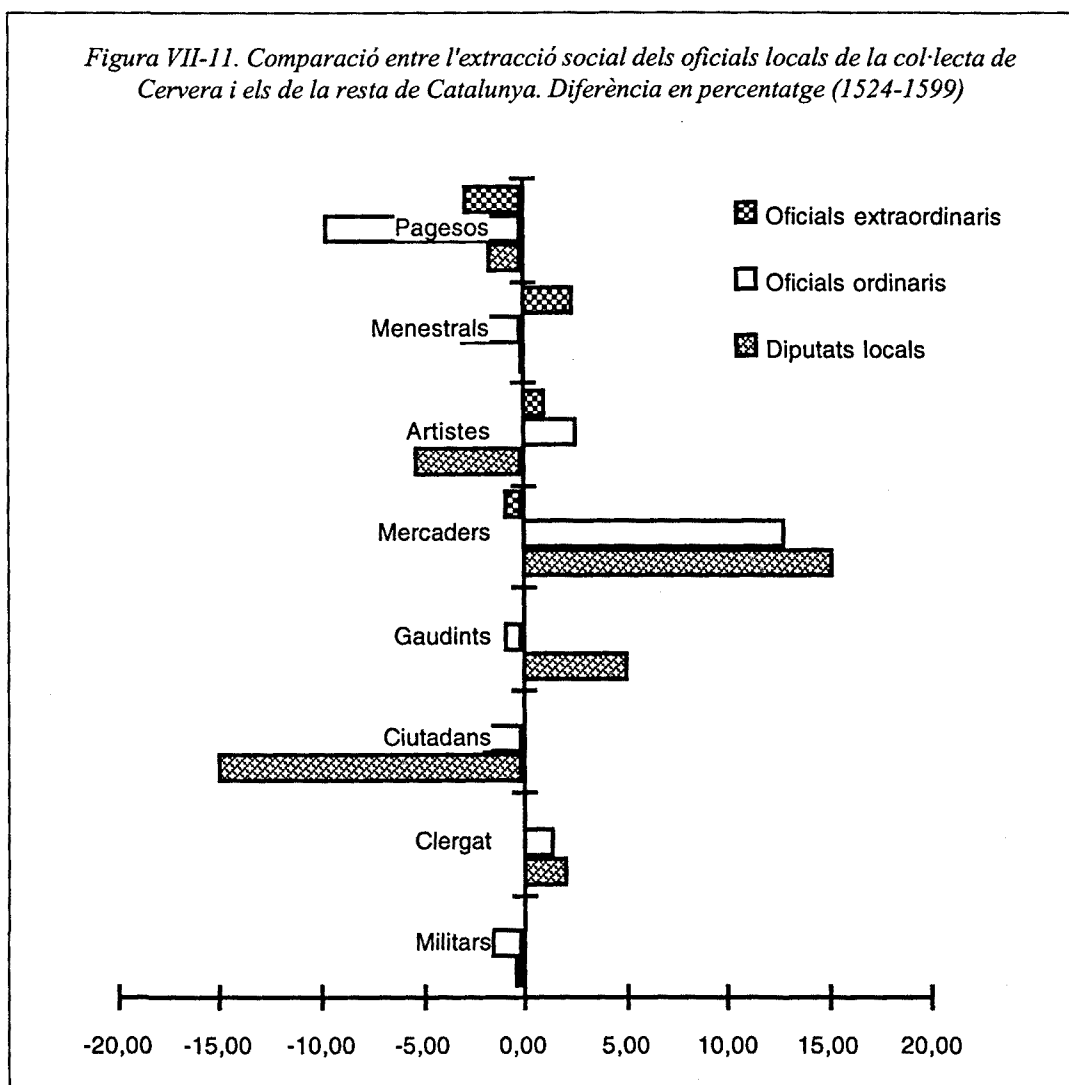

Figura VII-11. Comparació entre l'extracció social dels oficials locals de la col·lecta de Cervera i els de la resta de Catalunya. Diferència en percentatge (1524-1599)

El mateix domini dels mercaders cerverins es repeteix pel que fa a la resta dels oficis ordinaris de la col·lecta. Aquí els trets dominants són novament el domini mercantívol (amb un 52,4% dels nomenaments, un 13% superior a la mitjana de totes les col·lectes), acompanyat d'una nula proporció de pagesos entre els oficials. La resta dels grups socials tenen una participació d'acord amb les tendències generals del país, destacant l'absolut desinterès dels militars i els gaudints per aquesta mena d'oficis. En xifres absolutes els estaments no privilegiats es fan amb un 92% dels nomenaments analitzats. La mobilitat geogràfica d'aquests oficials és elevada. Gairebé un 20% dels oficials ordinaris de la col·lecta no resideixen a la localitat on hauran d'exercir-hi en el moment del seu nomenament. Aquesta xifra s'explica principalment pel fet que molts dels oficials de l'administració dels safrans procedeixen d'altres poblacions de la col·lecta.

Els mosquetes o guardes extraordinaris eren en la seva majoria pagesos (53,3%) i menestrals (42,2%), en una proporció gairebé idèntica a la del conjunt del país. Com és lògic la majoria dels mosquetes pagesos procedien de fora de la capital, encara que un 24,1% dels mosquetes domiciliats a Cervera es dedicaven també preferentment a les feines del camp. Els menestrals, en canvi representaven el 69% dels mosquetes residents a la capital i un 29,5% dels foranis. Dels 38 mosquetes menestrals identificats, gairebé la meitat (47,4%) es dedicaven a activitats relacionades amb el vestit i el calçat. La majoria d'aquests menestrals (a diferència de la mitjana catalana que hem obtingut) s'ocupava dels processos d'acabat (55,6%) més que no pas dels de l'elaboració (44,4%).

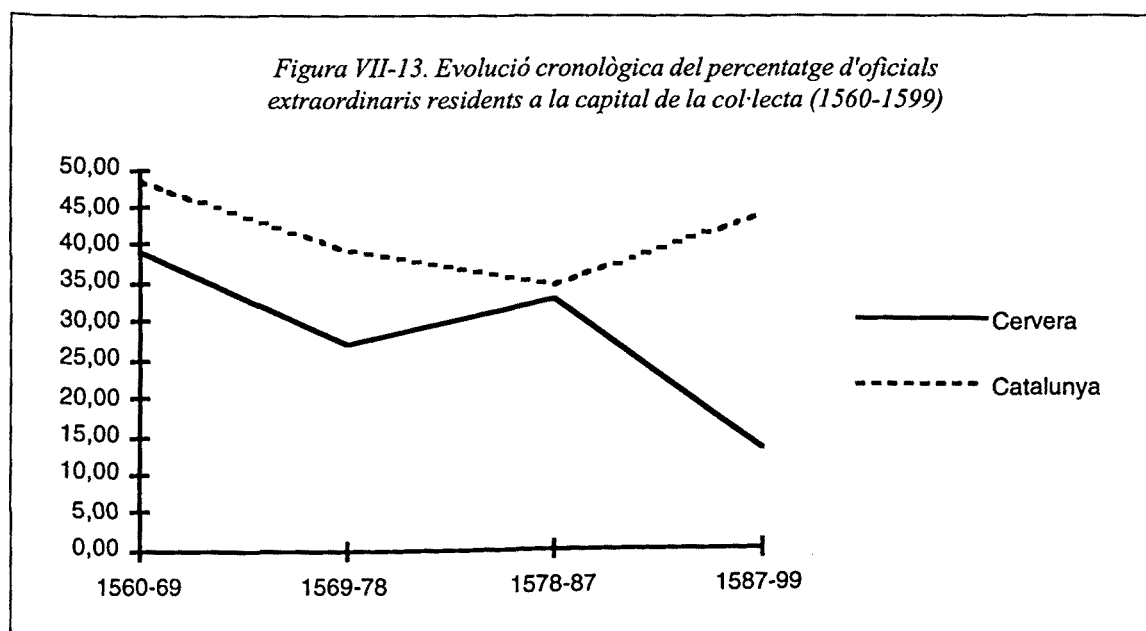
Entre la resta dels menestrals, destacaven principalment els sectors de la construcció (13,2%) i la metal·lúrgia i l'armament (13,2%), encara que amb uns percentatges no gaire superiors als de la majoria de les col·lectes.

Figura VII-12. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Cervera (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	11,54	-	-
Clergat	23,08	6,35	-
Ciudadans	-	1,59	-
Gaudints	11,54	-	-
Mercaders	46,15	52,38	1,11
Artistes	3,85	17,46	3,33
Menestrals	3,85	22,22	42,22
Pagesos	-	-	53,33

Com a terra de pas solcada pel camí reial, els mosquetes dedicats a la restauració dels viatgers eren més del doble dels habituals (7,9%). Aquesta mostra, feta a partir dels oficis dels menestrals al servei de la Diputació, potser pot ajudar a conèixer una mica més la composició ocupacional de la col·lecta. Els guardes extraordinaris cerverins s'ajusten també considerablement als marges habituals a tot el país pel que fa a la durada en l'ofici. Amb un 1,35 triennis resten a només 0,06 de la mitjana catalana. Les possibilitats de renovació dels oficials en el mercat cerverí eren les habituals per al diputat local i el seu equip o altres oficials ordinaris que poguessin influir en aquests nomenaments. D'altra banda, cal dir que la col·lecta de Cervera disposava d'un percentatge de mosquetes superior al que li corresponia d'acord amb els seus nivells demogràfics: si comptava amb un 5,6% del total de la població catalana, un 6,5% dels mosquetes del país servien a Cervera. Cal matitzar, però aquesta mitjana, obtinguda per al període 1560-1599. Així entre 1560 i 1587 Cervera compta amb més del 10% de tots els guardes extraordinaris del país (arribant fins a l'11,4% durant el període 1569-78). La limitació del nombre de mosquetes decretada per les Corts de Montsó el 1585 afectarà especialment, però, aquesta proporció que caurà fins al 4,8% durant els darrers anys del segle. En conjunt cal dir, no obstant, que la Diputació havia aconseguit fer-se present a gairebé tots els indrets de la col·lecta a través d'aquesta massiva presència de mosquetes. Així, darrera Manresa, la Seu d'Urgell i Castelló d'Empúries —atenent a les dades del fogatge del 1553—, Cervera era la quarta col·lecta del país pel que feia a nombre de mosquetes per cada cent focs.

Figura VII-13. Evolució cronològica del percentatge d'oficials extraordinaris residents a la capital de la col·lecta (1560-1599)

Aquests mosquetes es repartien, però, de forma desigual. Si bé gairebé nou de cada deu habitants de la col·lecta vivien fora de la capital, aquesta retenia aproximadament un de cada tres guardes extraordinaris. Aquesta proporció, però, es va reduir del 39,1% del període 1560-1569 al 13% dels anys 1587-1599, un percentatge només més alt que els de Camprodon, Tremp i Pallars i Vilafranca de Conflent, tres col·lectes amb capitals de poc pes econòmic i demogràfic. Es tractava d'una lenta però molt efectiva penetració de la Diputació a nivell local, insuficientment dificultada pel control senyorial del territori i les jurisdiccions (figura 13). Així, els mosquetes identificats durant el darrer terç del Cinc-cents procedien de llocs i universitats d'una vintena de municipis actuals dispersos per tota la col·lecta, encara que l'influx de la Diputació damunt el territori de l'actual comarca del Solsonès era encara força deficient fora de la mateixa Solsona i Sant Llorenç de Morunys.

La immensa majoria dels guardes extraordinaris que actuaven a la col·lecta de Cervera residien al seu propi territori (figura 15). Concretament, un 86,4%, percentatge únicament superat per les col·lectes de Manresa, Vilafranca del Penedès i Girona, i catorze punts superior al de la mitjana del país. El reduït nombre de

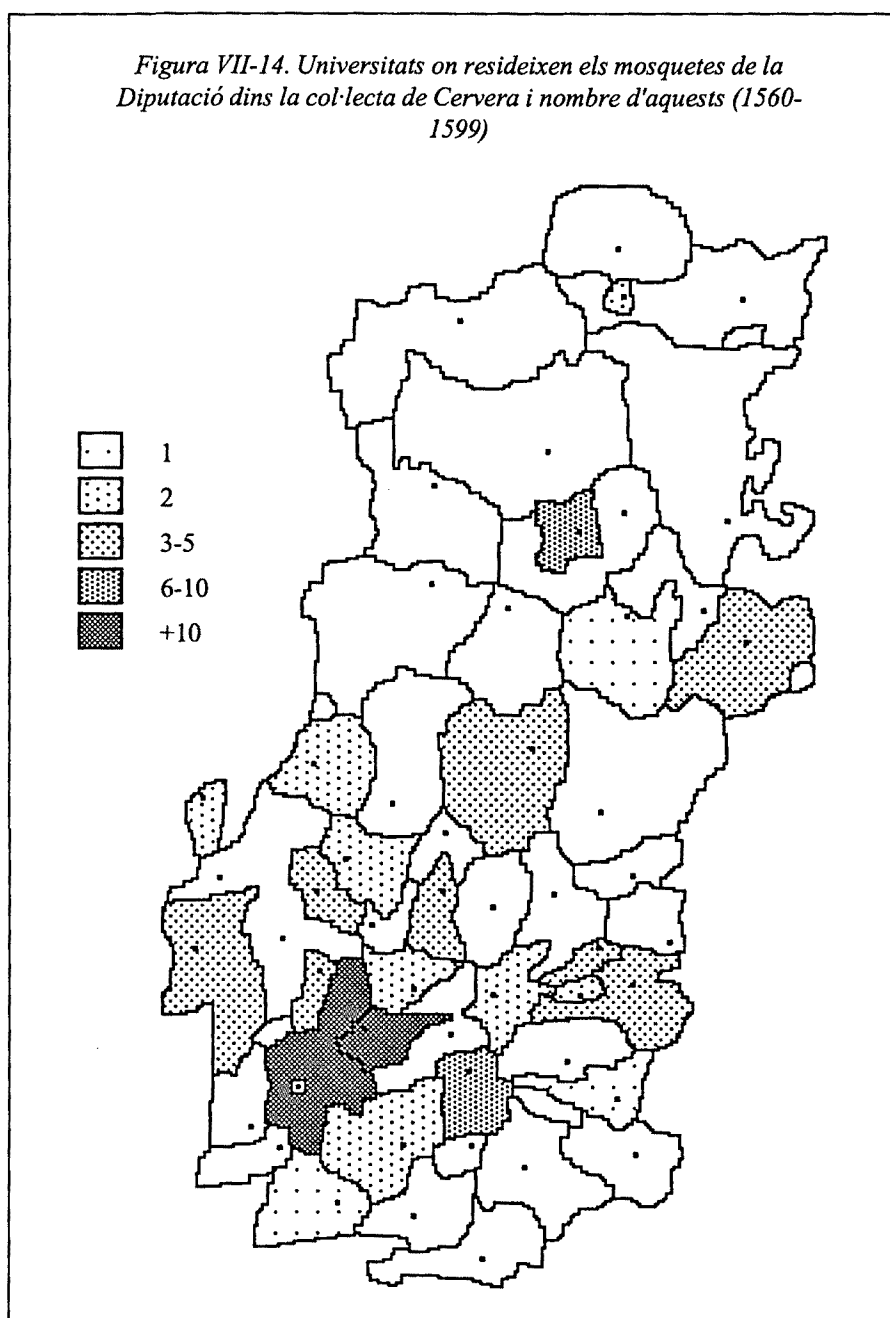

Figura VII-15. Procedència dels mosqueters arribats a Cervera des d'altres col·lectes

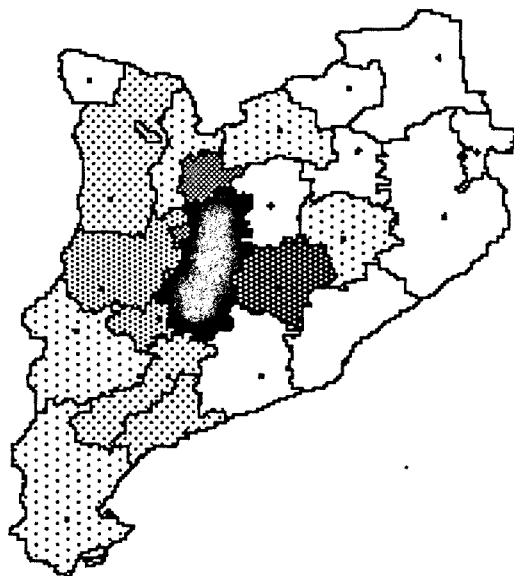
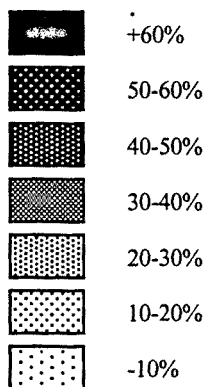
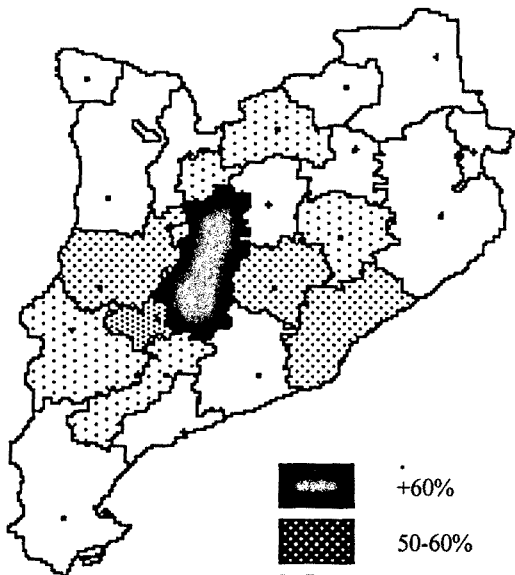

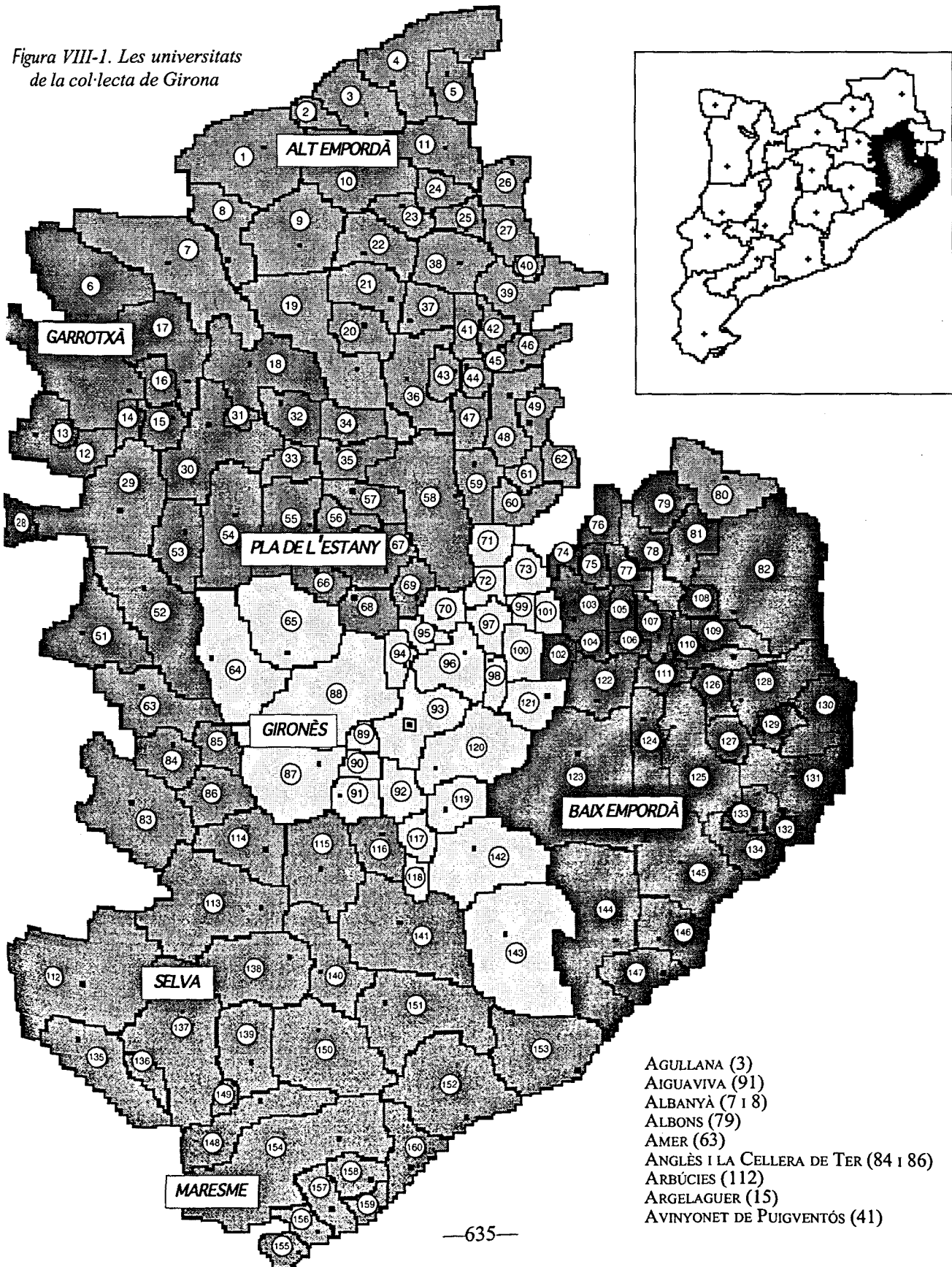
Figura VII-16. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de Cervera (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

mosquetes procedents d'altres col·lectes arribaven principalment des de Tàrraga (28,6%), Manresa (19%), Balaguer i Barcelona (14,3%). Els fluxes de sortida d'oficials de la col·lecta eren molt més intensos. Fins a set col·lectes mostren percentatges superiors al deu per cent, pel que fa a la proporció de cerverins entre els mosquetes arribats al seu territori. En aquest aspecte, resultava especialment intensa la influència cerverina a la col·lecta de Manresa, on el 40% dels mosquetes foranis procedien de Cervera. Els cerverins eren igualment importants a la Seu d'Urgell (33,3%), Balaguer (27,6%), Tàrraga (22,2%) i Montblanc, Tarragona i el Pallars (12,5%). Aquests percentatges ens il·lustren sobre la intensa influència dels homes de la col·lecta de Cervera en gairebé totes les col·lectes veïnes al seu territori.

COL·LECTA DE GIRONA

Amb els seus 3.746 quilòmetres quadrats la col·lecta gironina era, de llarg, la més extensa del país, seguida molt de lluny per la de Tortosa. De fet, com a mínim, gairebé duplicava l'extensió de totes les altres col·lectes tret de l'esmentada. El manteniment d'una escala homogènia per a totes les col·lectes en la presentació que en fem permet, a primer cop d'ull, copsar la importància territorial de la col·lecta. El seu territori agrupava un mínim de 337 llocs i universitats identificats, que avui formen part de 156 municipis.

Figura VIII-1. Les universitats de la col·lecta de Girona

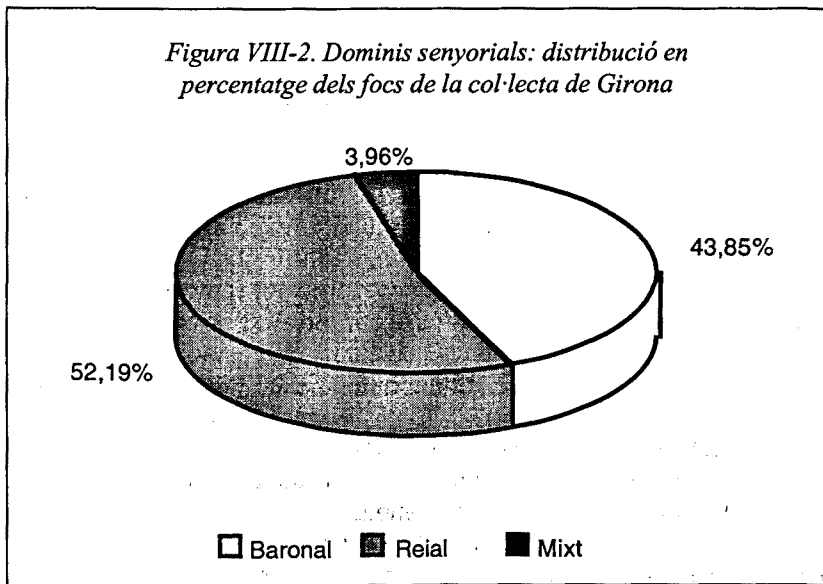
BANYOLES (56)	GARRIGOLES (76)	SANT ANIOL DE FINESTRES (52)
BÀSCARA (59)	GIRONA (93)	SANT FELIU DE BUIXALLEU (137)
BEGUR (130)	GUALTA (109)	SANT FELIU DE GUÍXOLS (147)
BELLCAIRE D'EMPORDÀ (81)	HOSTALRIC (149)	SANT FERRIOL (30)
BESALÚ (31)	JAFRE (75)	SANT GREGORI (88)
BESCANÓ (87)	JONQUERA, LA (4)	SANT JAUME DE LLIERCA (14)
BEUDA (18)	JUIÀ (98)	SANT JOAN LES FONTS (12)
BISBAL D'EMPORDÀ, LA (124)	LLADÓ (20)	SANT JOAN DE MOLLET (99)
BIURE (24)	LLAGOSTERA (143)	SANT JORDI DESVALLS (73)
BLANES (160)	LLAMBILLES (119)	SANT JULIÀ DE LLOR I BONMATÍ (85)
BOADELLA D'EMPORDÀ (23)	LLERS (38)	SANT JULIÀ DE RAMIS (70 i 95)
BORDILS (97)	LLORET DE MAR (152)	SANT LLORENÇ DE LA MUGA (9)
BORRASSÀ (43)	MAÇANET DE CABRENYS (1)	SANT MARTÍ DE LLÈMENA (64)
BREDA (136)	MAÇANET DE LA SELVA (150)	SANT MARTÍ VELL (100)
BRUNYOLA (114)	MADREMANYA (121)	SANT MIQUEL DE CAMPMAJOR (54)
CABANELLES (19)	MAIÀ DE MONTCAL (32)	SANT MORI (62)
CABANES (27)	MALGRAT DE MAR (159)	SANTA COLOMA DE FARNERS (113)
CALDES DE MALAVELLA (141)	MASARAC (26)	SANTA CRISTINA D'ARO (144)
CALELLA (155)	MASSANES (139)	SANTA LLOGAIA D'ÀLGUEMA (45)
CALONGE (145)	MIERES (53)	SANTA PAU (29)
CAMÓS (66)	MONTAGUT (6)	SANTA SUSANNA (157)
CAMPLLONG (117)	MONT-RAS (132)	SARRIÀ DE TER (94)
CANET D'ADRI (65)	NAVATA (36)	SAUS (60)
CANTALLOPS (5)	ORDIS (44)	SERINYÀ (33)
CAPMANY (11)	OSOR (83)	SERRA DE DARÓ (107)
CASSÀ DE LA SELVA (142)	PALAFOLLS (158)	SILS (140)
CASTELLFOLLIT DE LA ROCA (13)	PALAFRUGELL (131)	TALLADA D'EMPORDÀ, LA (78)
CASTELL-PLATJA D'ARO (146)	PALAMÓS (134)	TERRADES (22)
CELRÀ (96)	PALAU DE SANTA EULÀLIA (49)	TORDERA (154)
CERVIÀ DE TER (72)	PALAU-SATOR (126)	TORRENT (127)
CISTELLA (21)	PALOL DE REVARDIT (68)	TORROELLA DE MONTGRÍ (82)
COLOMERS (74)	PALS (128)	TORTELLÀ (16)
CORÇÀ (122)	PARLAVÀ (106)	TOSSA DE MAR (153)
CORNELLÀ DEL TERRI (67 i 69)	PERA, LA (102)	ULLÀ (108)
CRESPIÀ (34)	PINEDA DE MAR (156)	ULLASTRET (111)
CRUÏLLES, MONELLS, SANT SADURNÍ DE L'HEURA (123)	PLANES D'HOSTOLES, LES (51)	ULTRAMORT (105)
DARNIUS (10)	PONT DE MOLINS (25)	VAJOL, LA (2)
ESCALA, L' (80)	PONTÓS (47)	VALL-LLOBREGA (133)
ESPONELLÀ (35)	PORQUERES (55)	VERGES (77)
FIGUERES (39)	PRESES, LES (28)	VIDRERES (151)
FLAÇÀ (101)	QUART (120)	VILABERTRAN (40)
FOGARS DE TORDERA (148)	REGENCÓS (129)	VILABLAREIX (90)
Foixà (103)	RIELLS I VIABREA (135)	VILADASENS (71)
FONTANILLES (110)	RIUDARENES (138)	VILADEMULS (58)
FONTCOBERTA (57)	RIUDELLOTS DE LA SELVA (116)	VILAFANT (42)
FORALLAC (125)	RUPIÀ (104)	VILAMALLA (46)
FORNELLS DE LA SELVA (92)	SALES DE LLIERCA (17)	VILANANT (37)
GARRIGÀS (48)	SALT (89)	VILAÜR (61)
	SANT ANDREU SALOU (118)	VILOBÍ D'ONYAR (115)

Al cor de la col·lecta s'inclouïen tots els municipis de les actuals comarques del Gironès i Pla de l'Estany. Al nord, hi entraven trenta-cinc dels trenta-set municipis de la comarca del Baix Empordà i trenta-vuit dels seixanta-vuit de l'Alt Empordà. La resta dels municipis empordanesos formaven part de la col·lecta de Castelló d'Empúries. A occident, la col·lecta agrupava setze dels vint-i-un municipis de la Garrotxa en els límits amb la col·lecta de Camprodon (Besalú havia demanat a les Corts del 1537 la constitució d'una col·lecta idenpendent). Al sud, finalment, dins la col·lecta de Girona es trobaven pràcticament tots els municipis de la Selva i sis dels vint-i-tres municipis del nord de la comarca del Maresme. Geogràficament, doncs, la col·lecta gironina abraçava les grans planes del Fluvià i el Ter, des de la serralada de l'Albera al nord, les muntanyes del Collsacabra, les Guilleries i el Montseny a l'est, fins a la Tordera al sud.

Totes les dades sobre el territori col·loquen la col·lecta gironina en el primer lloc del país. Pel que fa al poblament, la importància de la capital del país, feia que la demarcació barcelonina avantatgés a la col·lecta gironina pel que feia a volum demogràfic. El sorprenent és, però, que aquesta diferència era extraordinàriament exigua. Amb els seus 11.540 focs d'acord amb el fogatge del 1553, la de Girona restava a només uns

tres-cents focs de la col·lecta barcelonina. Aquest enorme pes demogràfic feia que dupliqués en nombre d'habitants la tercera col·lecta del país, Tarragona, i pràcticament tripliqués la població de les altres capitals que la seguien com ara Perpinyà, Lleida, Tortosa o Cervera. La relació entre els habitants i el territori, la densitat de població de la col·lecta, expressada en focs per quilòmetre quadrat assenyalava la col·lecta de Girona com a una de les més homogènies del país pel que feia al poblament: amb els seus 3,08 focs per quilòmetre quadrat era únicament superada per les col·lectes de Barcelona i Tarragona, i deixava enrera clarament la mitjana catalana de 2,02 habitants per quilòmetre quadrat.

Aquest territori i aquesta població es trobaven inserits dins el règim senyorial propi de la Catalunya moderna. Dels 291 llocs i universitats de domini jurisdiccional conegut els barons senyorejaven 126, eren del rei 156 i a 8 d'ells uns i altre compartien domini. Si ens atenem a la distribució en focs trobem que el rei dominava el 52,2% de la població, eren vassalls de baró el 43,8% dels habitants de la col·lecta i un 4% es trobaven en situació de domini mixt (figura 2). Aquests percentatges mostren una situació pràcticament inversa a la general catalana, on els barons dominaven un 54,3% de les llars catalanes. Molt més semblant a aquesta xifra seria la del territori dominat pels barons gironins, un 55%. Així, doncs, tot i que a nivell de població el rei comptava amb més súbdits que els barons, aquests gaudien d'un major control del territori.

Un ràpid cop de vista a la figura 3 permet copsar una distribució per zones d'aquests tipus de dominis. En torn de la capital, Girona, i de la seva batllia, s'estenia una gran illa de domini jurisdiccional reial que arribava sense solució de continuïtat fins a la costa, a Torroella de Montgrí, Pals, Santa Cristina d'Aro o Sant Feliu de Guíxols a l'est, i als límits occidentals de la col·lecta, cap a les Guillerries, fins a les Planes d'Hostoles. Al nord d'aquest nucli central les terres del rei es barrejaven dificultosament amb les terres dels barons, des de Vilademuls, al Pla de l'Estany, fins a Montagut, en els límits amb la col·lecta de Camprodon. Més al nord encara, a l'Albera, àrea de contacte amb els Comtats, els senyors controlaven el territori. El mateix podem dir del sud de la col·lecta: l'espai comprès entre les Gavarres, el Montseny i la Tordera, a les comarques actuals de la Selva i el Maresme, es trobava gairebé exclusivament sota el control dels barons, principalment laïcs.

En termes absoluts, els 5.801 focs sota domini reial d'acord amb el fogatge del 1553 més que triplicaven la població sota jurisdicció del primer baró de la col·lecta, que al tombant del segle era el marquès d'Aitona. Aquest, prenent les dades del fogatge esmentat, senyorejava 1.603 focs i 28 llocs. La primera xifra, però, superava la població sencera de tretze de les vint-i-dos col·lectes del país. Els següents grans senyors de la col·lecta —la majoria titulats a les darreres Corts del Cinc-cents— es trobaven a força distància: entre els laïcs, el comte de Peralada (24 llocs i 502 focs), el duc de Sessa (323 focs), el comte de Montagut (319) i els hereus de les famílies Cruïlles (236) i Oms de Santa Pau (157), per esmentar aquells que superaven el centenar de focs. Entre els grans barons eclesiàstics, destacaven les possessions del bisbe de Girona, tercer senyor de la col·lecta amb 10 llocs i 569 focs, i les de l'abat de Banyoles (385) i el prior de Santa Anna de Barcelona (207).

Figura VIII-3. Els dominis senyorials al territori de la col·lecta de Girona

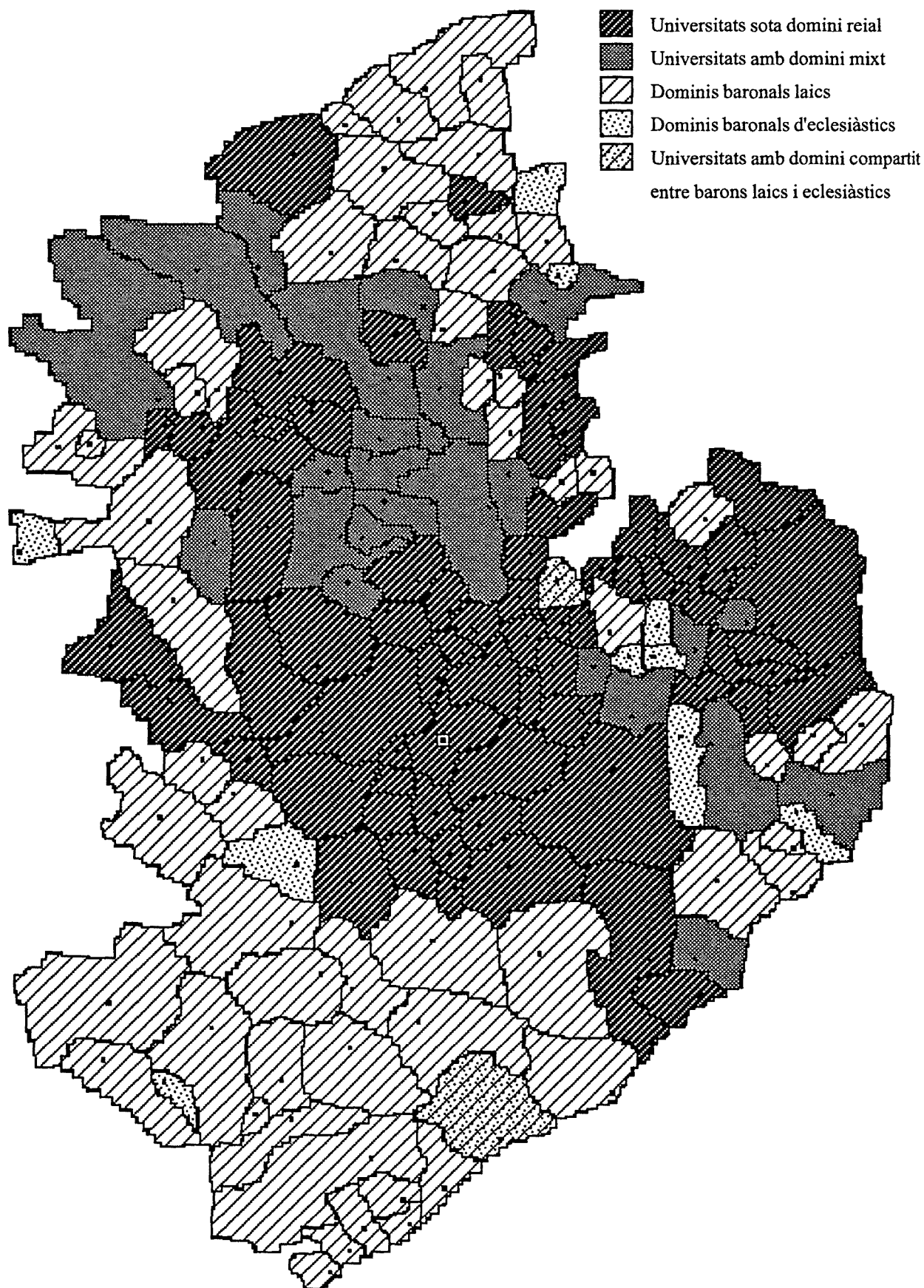

Figura VIII-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Girona segons el fogatge del 1553

Girona	1.409
La Bisbal d'Empordà	270
Sant Feliu de Guíxols	264
Banyoles	245
Torroella de Montgrí	245
Blanes	220
Cruïlles, Monells i Sant Sadurní de l'Heura	220
Figueres	218
Palafrugell	213
Besalú	180

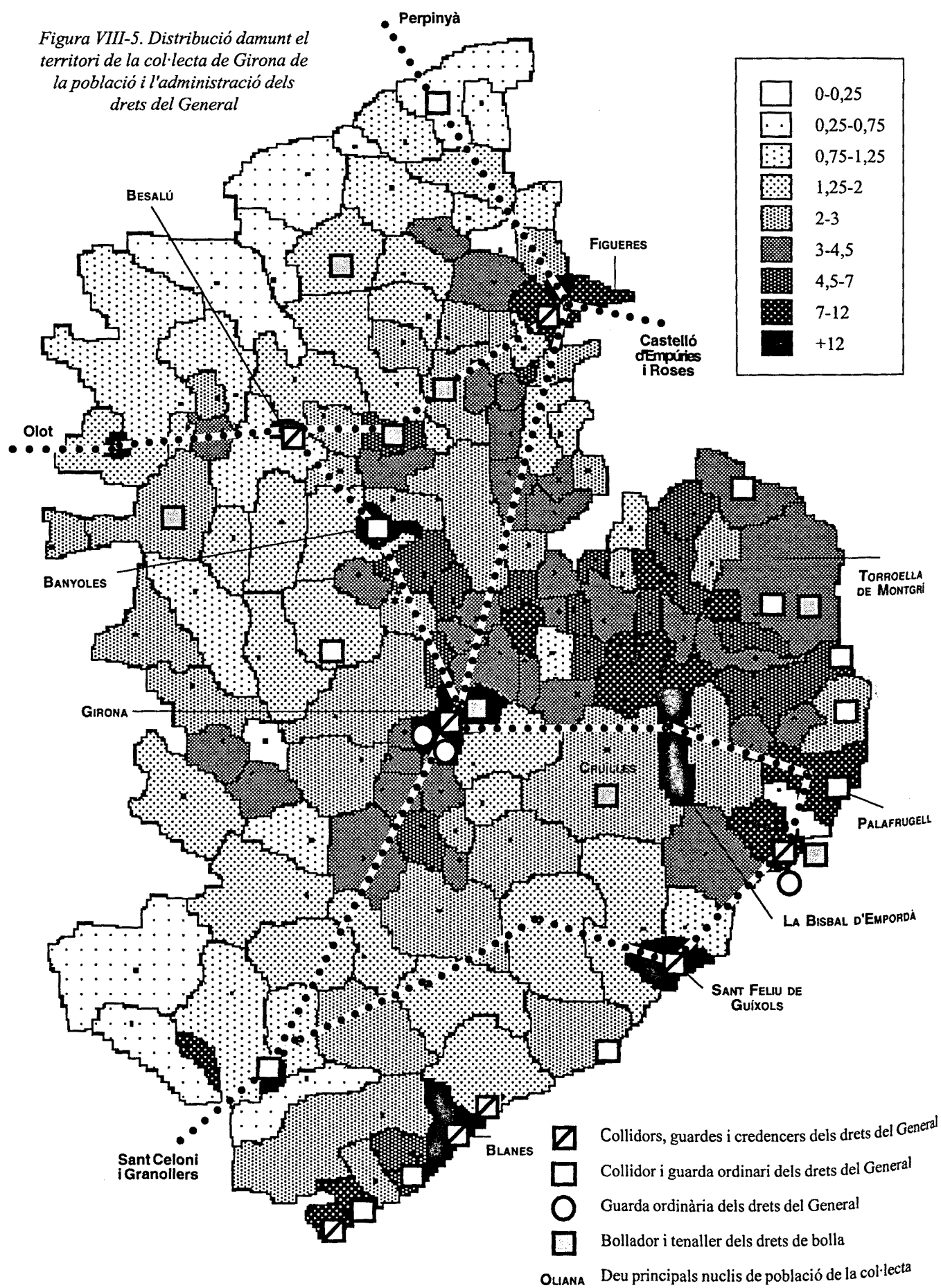
El rei dominava no només la major part de la població sinó també les ciutats i viles més importants de la col·lecta, començant per la capital amb tots els seus petits nuclis veïns, que superaven els 1.400 focs. A més dominava altres cinc poblacions situades entre les deu més poblades, les esmentades Torroella de Montgrí i Sant Feliu de Guíxols, les universitats de l'actual municipi de Cruïlles, Monells i Sant Sadurní de l'Heura, així com Figueres, al nord, i Besalú, a l'oest de la col·lecta. Amb l'abat de Banyoles el monarca compartia també la jurisdicció damunt l'actual capital de la comarca del Pla de l'Estany. De les deu principals poblacions de la col·lecta, per tant, únicament tres pertanyien plenament a baró: la Bisbal d'Empordà, el segon nucli de població, amb els seus 270 focs, peça clau dels dominis feudals del bisbat gironí, la vila de Blanes, annexa al marquesat d'Aitona, i Palafrugell, dominada pel prior de Santa Anna de Barcelona.

Amb l'excepció d'algunes taules de bolla al nord de la col·lecta i de les taules d'entrades i eixides de les poblacions costaneres (sobretot de l'importantíssim centre que per a la Generalitat constitueix el port de Palamós) aquests deu nuclis de població eren alhora els principals focus de fiscalització de la Diputació del General a la col·lecta. Girona centralitzava el control de la gran via que de nord a sud travessava la col·lecta cap als Comtats. Procedent de Granollers i Sant Celoni, el camí entrava a la col·lecta a través d'Hostalric i al nord de la capital travessava les taules de Banyoles, Crepjà, Navata, Figueres i la Jonquera abans d'endinsar-se al Rosselló. A l'oest de la col·lecta, l'única via que la Diputació sembla haver mostrat esforç per controlar seria la que travessaria la col·lecta de Roses i Castelló d'Empúries passant per Figueres i Besalú, cap a les terres de la col·lecta de Camprodon i especialment la vital Olot.

La figura 5 mostra clarament com les principals vies de comunicació a l'interior de la col·lecta havien de comunicar la capital amb les principals concentracions demogràfiques situades principalment al Baix Empordà. La densitat de població d'aquesta zona contrasta amb la de les terres del nord de la col·lecta, prop de l'Albera, o del sud, en contacte amb el Montseny. En la mitja lluna que dibuixa la costa gironina entre l'Escala, al límit amb la col·lecta de Castelló d'Empúries, fins a Calella, a la frontera amb la col·lecta de Barcelona, no existeix cap universitat oberta al mar que no disposi de taula del General per fiscalitzar els drets d'entrades i eixides. Al nord i a l'interior de la col·lecta, en canvi, l'organització del General s'orienta principalment a fiscalitzar els drets de la bolla de plom i segell de cera. Hi tornarem més endavant, en descriure el creixement d'aquesta estructura durant la segona meitat del Cinc-cents.

La dinàmica de creixement econòmic general durant aquest període ens pot venir expressada a través de l'anàlisi dels preus dels encants dels drets de bolla. Tot el territori descrit es fragmentava a l'hora de l'encant en dos bolles, anomenades de Girona i Figueres. A la figura 6 es presenten les dades de totes dues conjuntament, atès que expressen les expectatives de recaptació a tot el territori que hem delimitat. Abans d'entrar en aquesta anàlisi global, però, cal situar el volum de cadascuna d'aquestes bolles. Entre 1554 i 1599, la bolla de Figueres constituí una part molt reduïda de la suma d'ambdues. Cal constatar, això sí, un progressiu creixement del seu pes en el conjunt, passant de representar el 5,5% a mitjan segle al 9,7 al tombant del 1600. Deu anys abans, fins i tot, la bolla figuerenca havia arribat a duplicar el seu pes en el conjunt de les dues bolles

Figura VIII-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Girona de la població i l'administració dels drets del General

amb un 10,7%. En qualsevol cas, constituïa poca cosa més que un petit apèndix en el conjunt de les expectatives recaptadores del conjunt de les terres gironines.

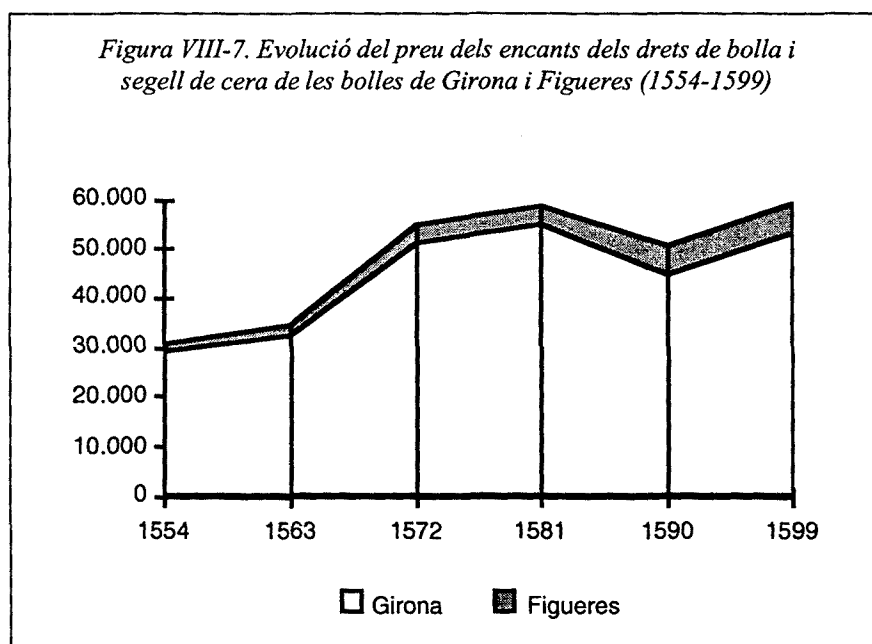
En xifres absolutes i relatives l'evolució del preu de l'encant de les bolles a la col·lecta de Girona fou extraordinàriament semblant al que hem analitzat per al cas cerverí. Amb un creixement del 90,4% entre 1554 i 1599, les bolles gironines superaren clarament l'augment de les veïnes col·lectes de Perpinyà o Castelló d'Empúries, encara que, alhora empal·lidien clarament davant un eix de desenvolupament d'extraordinària força forjat a l'oest de les seves terres, a les col·lectes de Camprodon i Vic. Cal assenyalar, també aquí, dos fases ben diferenciades pel que fa a aquest creixement en termes absoluts que farà passar les bolles gironines d'un encant valorat en 31.109 lliures el 1554 a un altre de 59.229 el 1599. Així, el període 1554-1581 acumularà pràcticament tot el creixement del mig segle, amb un ascens del 89,1%, mentre les dues dècades finals del segle donaran un resultat positiu d'un 0,7%. Les dades corresponents als encants ens configuren una gràfica de creixement fins a la crisi dels vuitanta (amb una punta especialment propícia corresponent a la dècada dels seixanta), seguida d'un període d'estancament configurat pels decennis de signe invers dels vuitanta i noranta. Novament creixement i estagnació constitueixen la seqüència seguida pel cicle econòmic a la col·lecta. Especialment notable resulta fet que l'arrendament del 1578, pres per Miquel Joan de Junyent i de Rovira a un preu de 63.903 lliures resulta clarament el més elevat de tot el segle. Acabarà, però, amb fallida del grup d'arrendadors i, com era lògic de preveure, amb una devallada posterior del preu dels encants.

Com en el cas cerverí, l'augment que giarebé porta a duplicar els ingressos de la bolla gironina —cas de cobrar-se íntegrament dels arrendadors particulars— signifiquen només estabilitat en el pes de les bolles gironines en el conjunt de la recaptació. En aquest sentit, la segona meitat del segle presenta una trajectòria fortament irregular. Globalment, el percentatge de participació de les bolles gironines —sense comptabilitzar les bolles de Barcelona i Conflent— passà del 21,71% el 1554 al 21,35% el 1599 amb un retrocés, per tant, de només un 1,6%. Es tractava, per tant, d'una cinquena part de la recaptació, una aportació fonament en el conjunt català, si tenim en compte que doblava el percentatge de les dues bolles que la seguien importància, les de Tarragona i Perpinyà.

Com hem assenyalat, aquesta aparent estabilitat en la recaptació gironina amaga una trajectòria fortament canviant: mentre durant els triennis 1554-1563 la proporció es reduí al 20,6%, durant els nou anys posteriors tornà a ascendir fins a situar-se en un 22% el 1572. La figura 8 mostra clarament la mateixa mena d'alts i baixos fins al canvi de segle. La relació entre el volum de recaptació i el nombre d'habitants de la col·lecta ens pot servir també per caracteritzar d'una manera més exacta el seu perfil econòmic i social. La col·lecta de Girona mantingué al llarg de tot el mig segle aquesta ràtio entre la sisena i la vuitena més elevades en el conjunt de dinou col·lectes sobre les quals posseïm dades. En dades absolutes, el creixement entre 1554 i 1599 fou d'un 2,42, el sisè augment més important a tot el país. Cal valorar especialment aquestes dades, si tenim en compte que l'enorme pes demogràfic de la col·lecta podria haver enfosquit d'alguna manera els seus resultats pel que feia a la recaptació dels drets de bolla. Això no fou, ni molt menys així, i la col·lecta de Girona mostra una ràtio de lliura de bolla per cada cent focs d'habitants de les més importants del país.

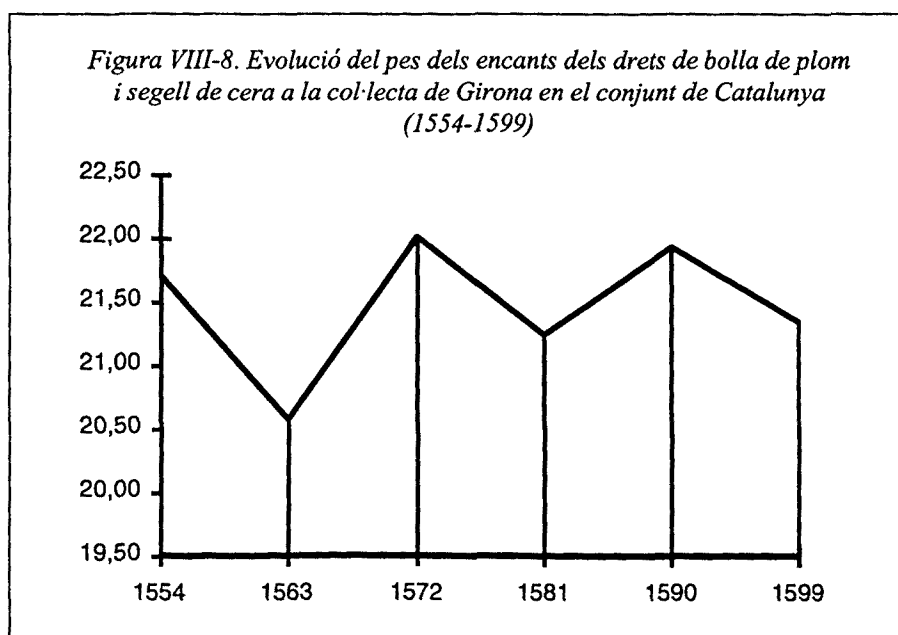
Figura VIII-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla i segell de cera de la col·lecta de Girona i proporció respecte al total de Catalunya

Trienni	Bolla	%
1554	31.109	21,71
1563	34.728	20,58
1572	54.741	22,02
1581	58.839	21,24
1590	50.436	21,93
1599	59.229	21,35
Augment %	90,39	-1,65

Si la recaptació dels drets de bolla presenta una certa estabilitat en un context general de creixement, cal suposar que el ritme d'ingressos derivats de la recaptació dels drets d'entrades i eixides degué resultar molt més espectacular. Això almenys sembla denotar la massiva creació de nous oficials ordinaris a la col·lecta durant les dècades dels seixanta i setanta, les de màxima expansió fiscalitzadora. Dels cinquanta-dos oficials ordinaris estables existents a la col·lecta de Girona en acabar el segle, tretze havien estat nomenats entre 1566 i 1587. Podem dir que l'organització administrativa de la Diputació del General a Girona va créixer en una quarta part durant aquells vint anys (figura 9). D'aquests tretze nomenaments, deu afectaren a taules de fora de la capital, remarcant així la tendència de l'administració del General a reforçar la seva presència a tota la col·lecta i especialment als principals ports.

Les noves creacions d'oficis anaven adreçades en tres direccions diferents. En primer lloc, seguint una tendència general al país, en la línia de reforçament de la cort del diputat local en la persecució dels fraus, a través de les noves figures de l'advocat i el procurador fiscal, creats respectivament els anys 1576 i 1578.

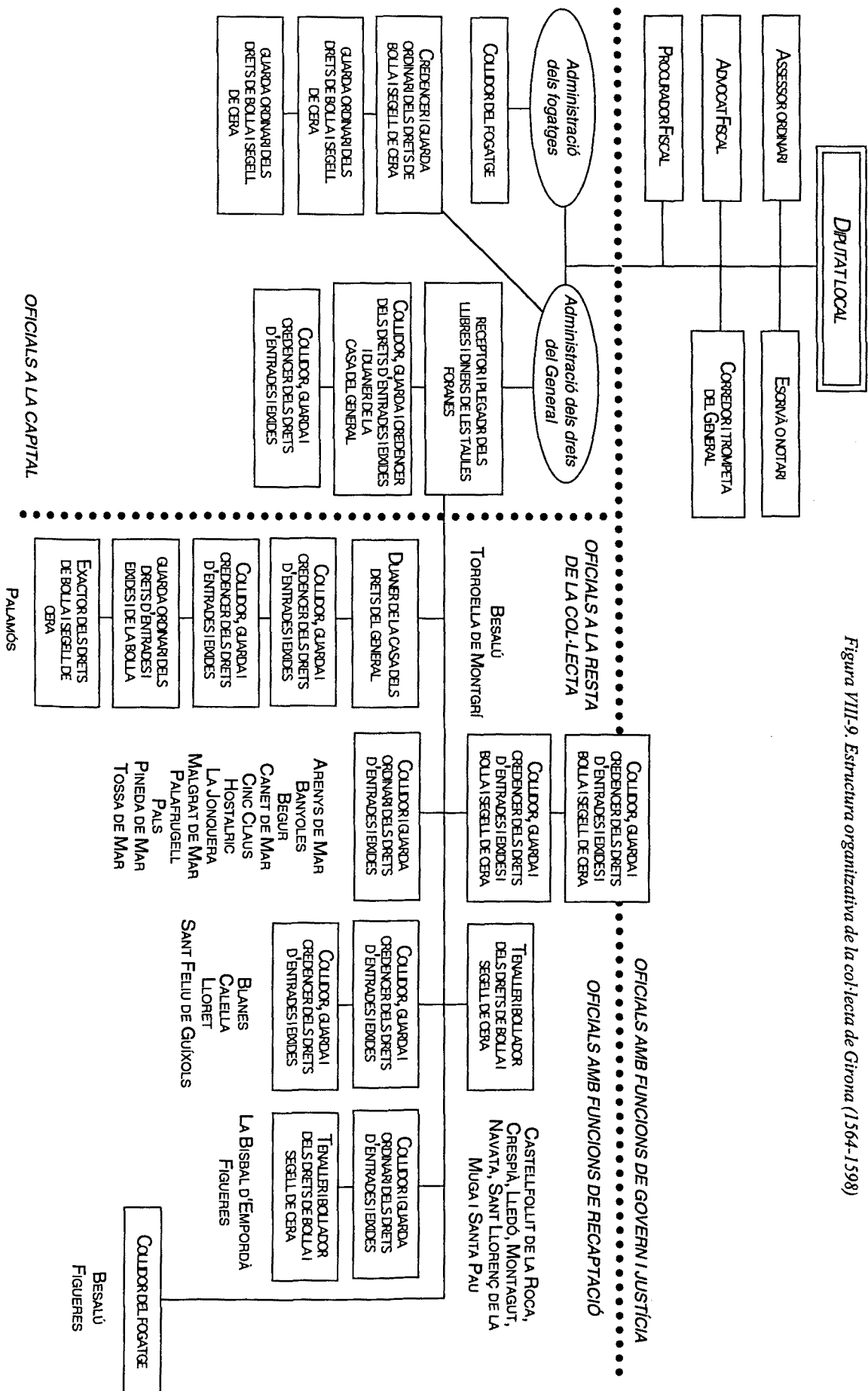

Figura VIII-9. Estructura organitzativa de la col·lecta de Girona (1564-1598)

En segon lloc, d'acord també amb les directrius generals preses a Barcelona, s'adreçaren al desdoblament en dos oficials de les taules més importants dels drets d'entrades i eixides servides per un únic collidor i guarda ordinari. Aquestes creacions de credencers es produïren més tempranament: el 1566 a Besalú, Blanes, Lloret i Sant Feliu de Guíxols i el 1569 a Calella.

El tercer gran eix d'aquesta política expansiva fou la consolidació de la taula de Palamós com a nou nucli recaptador, encarregat d'actuar com a centre neuràlgic de la feina de fiscalització dels drets d'entrades i eixides als ports de la costa gironina. La construcció d'una duana pròpia escenificà un intent de descentralització de la col·lecta cap a la costa, en detriment de l'allunyada capital. Així, el 1566 es creà la figura de credencer a Palamós, el 1574 s'hi afegí un guarda ordinari exclusivament encarregat dels drets de bolla de plom i segell de cera i tres anys després es creà l'ofici de duaner de la casa del General. Els altres tres nous oficis de la col·lecta es crearen a Girona (un credencer dels drets d'entrades i eixides que actuaria a partir d'aleshores també com a duaner de la nova casa del General a la capital), Begur (on es creà una nova taula dels drets del General fins aleshores inexistent) i la Bisbal d'Empordà (on s'afegí un collidor dels drets d'entrades i eixides que s'afegí al collidor de la bolla ja establert). En conjunt, l'administració del General a la col·lecta de Girona mostrava un grau de descentralització força notable. La capital acumulava només tretze oficials per trenta-nou les taules foranes. Un grau de descentralització al qual només aconseguïen aproximar-se les col·lectes de Perpinyà i Tortosa, i que es trobava a les antípodes de l'organització de la majoria de les col·lectes, on el pes de la capital resultava excessivament determinant.

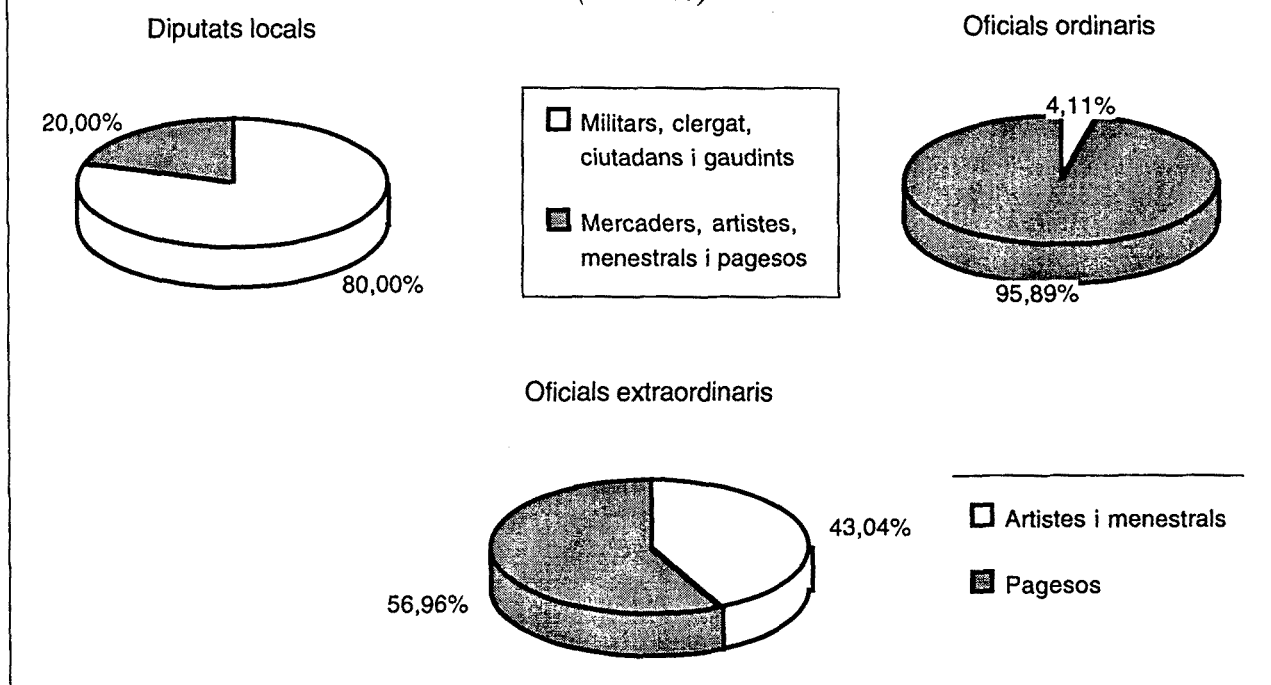
Els diputats locals gironins es caracteritzaren per la seva extracció social privilegiada al llarg del període 1524-1599 (figura 11). Junts, militars, clergat i ciutadans acapararen vuit de cada deu nomenaments. Un percentatge com aquest de domini de l'ofici per part dels grups privilegiats només fou superat a les col·lectes de Tortosa i Perpinyà, on les elits ciutadanes locals s'esmerçaren per controlar els oficis de diputat en la mesura del possible. Un 35% dels diputats locals gironins del període foren donzells i cavallers domiciliats a la capital, el percentatge més elevat de les vint-i-una col·lectes que gaudien de l'ofici, per davant de les de Balaguer i Pallars. Un de cada quatre diputats locals fou eclesiàstic, un percentatge que es trobava també netament per sobre de la mitjana catalana. Un de cada cinc diputats locals, finalment, era d'extracció ciutadana.

Si hem destacat l'extraordinari pes d'aquests grups a Girona en contrast amb el context català, tot el contrari es pot afirmar pel que fa a l'activitat dels grups no privilegiats. Tret de les col·lectes de Lleida, Tortosa i Balaguer, cap altra circumscripció del General presenta un pes tan reduït dels mercaders entre els diputats locals. A Girona representen tan sols un 15% dels nomenaments entre 1524 i 1599. Els artistes i menestrals es troben pràcticament bandejats de la màxima representació de la Diputació del General a la ciutat. Aquesta extracció social que hem analitzat pel que fa als diputats locals ens assenyala clarament una fèrria distinció entre aquesta més alta jerarquia local i la resta dels oficis ordinaris a la col·lecta, pels quals els grups privilegiats mostren un total desinterès. Superant de molt la mitjana de tot el país, a Girona, mercaders, artistes, menestrals i pagesos ocuparen un 95,9% del total de nomenaments d'oficils ordinaris que hem pogut enumerar per a aquest període.

Figura VIII-10. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Girona (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	35,00	1,37	-
Clergat	25,00	1,37	-
Ciutadans	20,00	1,37	-
Gaudints	-	-	-
Mercaders	15,00	57,53	0,86
Artistes	5,00	12,33	1,29
Menestrals	-	15,07	41,38
Pagesos	-	10,96	56,47

Figura VIII-11. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Girona (1524-1599)

El reequilibri social intern dels aspirants a l'ofici resulta aquí molt interessant de destacar. Els mercaders, allunyats de l'ofici de diputat local pels grups privilegiats, es llançaren al control d'aquests oficis ordinaris en detriment del paper que a d'altres indrets desenvolupaven amb ells artistes i menestrals. Els comerciants miraren de reservar-se un protagonisme que els havia estat negat. Així, hem pogut comptabilitzar fins a un 57,5% de mercaders ocupant aquesta mena d'oficis, un percentatge que supera de més de divuit punts la mitjana catalana (només superat per col·lectes on l'actitud dels grups privilegiats és d'escàs interès per tots els oficis del General, com ara Castelló d'Empúries, la Vall d'Aran o Vilafranca de Conflent). Els menestrals gironins, en canvi, amb un 15,1% dels nomenaments, es situen a Girona més d'un 10% per sota de la mitjana del conjunt del país (només a sis col·lectes tenen una participació inferior).

D'altra banda, aquests mercaders, menestrals, artistes i pagesos que ocupen els oficis ordinaris del General resideixen en les mateixes localitats on exerceixen l'ofici. Només un 4,8% dels nomenaments identificats durant el període ens mostren el cas contrari, quan en el conjunt de Catalunya aquest percentatge es situa per damunt del 12,6%. La descentralització que hem assenyalat com a una de les característiques principals de l'evolució de l'organització de la Diputació del General a la col·lecta de Girona afecta no només els oficis en sí mateixos, sinó també el personal que els serveix. Per tant, trobem escassos exemples de gironins ocupant oficis a les taules foranes. Més aviat són els mercaders barcelonins o fins i tot perpinyanesos els qui s'interessen per alguns dels productius oficis locals de les taules de Palamós o Girona.

La descentralització de la col·lecta arriba a la seva màxima expressió en l'anàlisi dels mosquetes o guardes extraordinaris. Si la ciutat de Girona aplegava un 11,35% de la població total de la col·lecta, a la mateixa capital de col·lecta hi residien entre 1560 i 1599 un 14% dels mosquetes de la demarcació. Aquesta diferència era, darrera de la col·lecta de Vilafranca del Penedès (ciutat en la qual hi vivia un 11,8% de la població de la col·lecta i un 13,31 dels guardes extraordinaris), la més reduïda del país. La figura 14 mostra, no obstant, el progressiu augment dels mosquetes residents a les viles foranes de la col·lecta gironina. Així, el percentatge de mosquetes domiciliats a Girona es reduí espectacularment durant la dècada dels seixanta passant del 36% dels anys 1560-1569 al 16,4% del període 1569-1578. La gran transformació havia estat ja donada atès que encara que el percentatge es reduí al 12,9% per als triennis 1578-1587 torna a créixer posteriorment per arribar al canvi de segle amb un 17,5%, en tot cas, un dels més reduïts del país. Una gràfica, d'altra banda, que segueix fil per randa l'evolució dibuixada per al conjunt del país.

Els oficials del General omplien la col·lecta de cap a peus. Procedien a finals de segle dels llocs més aïllats de la diputació local. Un simple cop d'ull a la figura 13 ens mostra clarament aquesta realitat. De Tordera a la Jonquera i de Torroella de Montgrí a les Planes d'Hostoles poques eren les universitats de la col·lecta que no donaren algun guarda extraordinari al servei del General durant el darrer terç del segle. Els 314 mosquetes identificats durant aquest període posats en relació amb el volum demogràfic de la col·lecta —d'acord amb el fogatge del 1553— ofereixen una densitat d'oficials extraordinaris per cada cent focs de 2,71, una xifra mitjana en el conjunt català. La seva dedicació professional en el moment del nomenament ens mostra un perfil molt semblant al de la resta dels mosquets catalans. Els pagesos (un 56,5%) eren presents tant entre els mosquetes domiciliats a la capital (on representaven un 16,1%) com sobretot a les viles foranes (62,7%). Els menestrals representaven un 41,4% dels nomenaments, mentre la presència d'artistes (1,3%) i mercaders (0,9%) era purament testimonial.

Una anàlisi més aprofundida dels mosquetes menestrals ens servirà potser com a mostra de la composició ocupacional de la societat gironina de finals del Cinccents. Amb una importància lleugerament superior a la de la mitjana catalana, el sector més important era el del vestit i el calçat (46,9%). Gairebé amb els mateixos percentatges també del conjunt català els menestrals dedicats als processos d'elaboració (53,3%) superaven a la col·lecta de Girona als que s'encarregaven dels acabats del producte (46,7%). Les diferències entre la ciutat de Girona i la resta de la col·lecta eren, en aquest punt, força importants. El percentatge de menestrals dedicats a la capital a la producció d'elements de vestit i calçat augmentava fins arribar al 66,7%, és a dir, dos de cada tres menestrals urbans. A la resta de la col·lecta aquesta proporció es reduïa notablement fins al 40,3%. La mateixa discordància es produïa pel que feia a la dedicació a l'elaboració o als acabats dins

Figura VIII-12. Comparació entre l'extracció social dels oficials locals de la col·lecta de Girona i els de la resta de Catalunya. Diferència en percentatge (1524-1599)

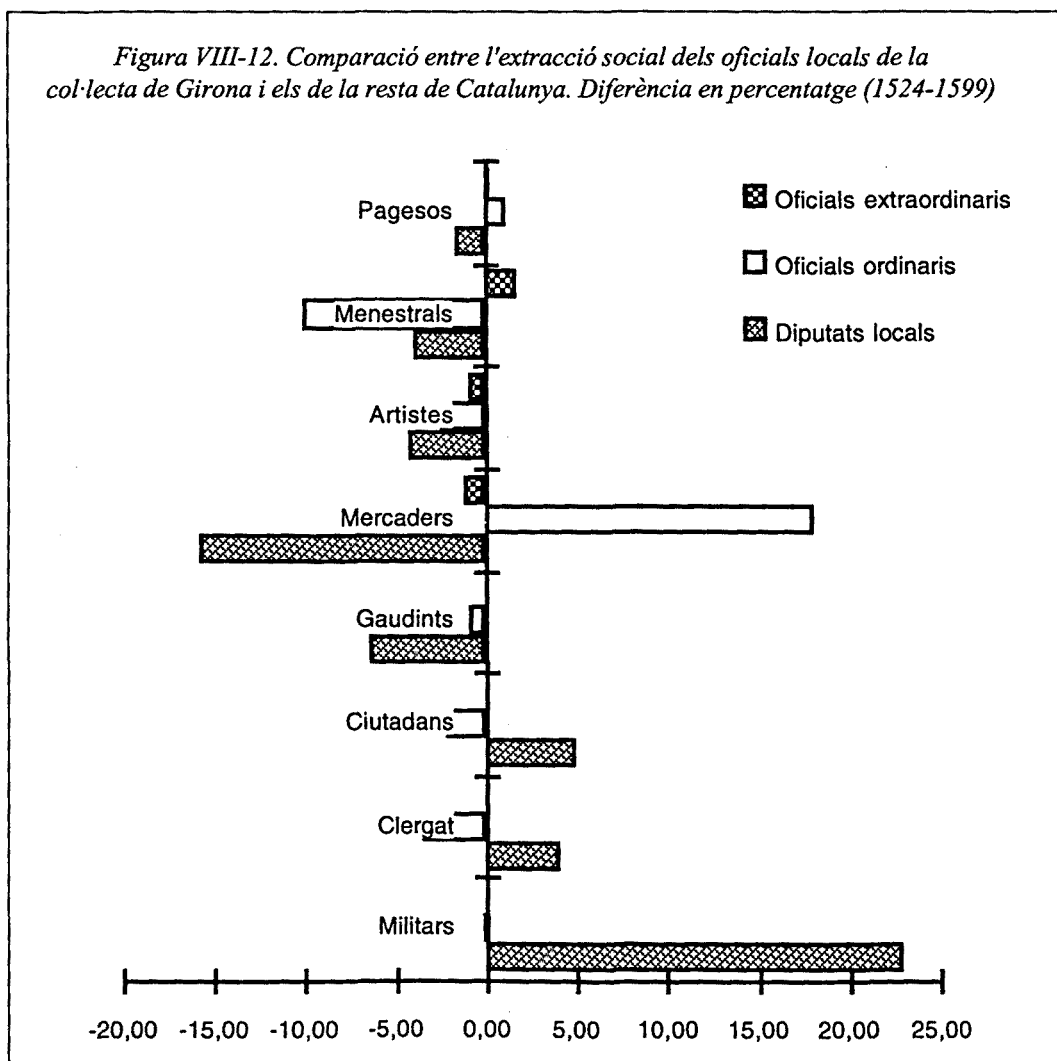
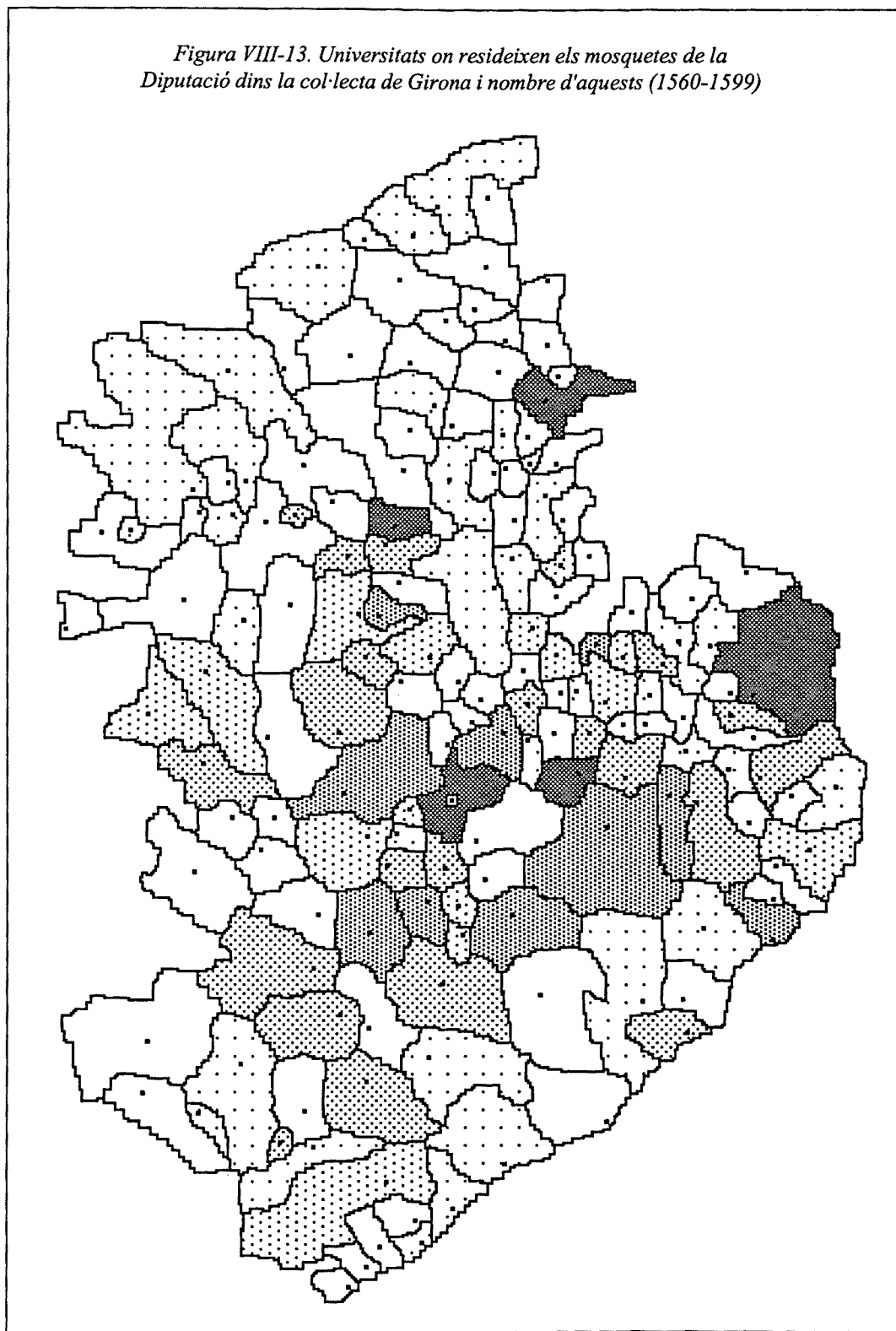

Figura VIII-13. Universitats on resideixen els mosquetes de la Diputació dins la col·lecta de Girona i nombre d'aquests (1560-1599)

els processos de producció tèxtil i del cuir. Els primers passos de la fabricació del producte es donaven sobretot a les viles foranes i la ruralia gironina, on un 65,5% dels menestrals s'ocupaven de l'elaboració; en canvi, la ciutat rebia molts d'aquests productes pendents del darrer aprest i s'ocupava del seu acabat final. A Girona, per tant, el percentatge de menestrals implicats en els processos finals dels productes del vestit i el calçat arribava fins al 68,7%.

A part dels menestrals d'aquest sector, dins la ciutat de Girona destacaven els simples botiguers i els porters i corredors al servei del General. Cap d'aquests oficis, però, arribava al deu per cent del conjunt de menestrals urbans. Molta més importància posseïen fora de la capital alguns sectors productius com ara el de la metal·lúrgia i l'armament, en el qual s'ocupaven més del 18% dels mosquetes menestrals forans. Els oficis relacionats amb la pesca i la navegació constituïen també la font principal d'ingressos d'un bon grup d'aquests guardes extraordinaris, sobretot a les viles costaneres (12,5%). Els oficis relacionats amb la construcció, el parament de la llar i la decoració — importants en el conjunt del país — eren en canvi fortament deficitaris al conjunt de la col·lecta gironina i molt especialment a la capital.

Les dades recollides sobre la durada d'aquests mosquetes en els seus oficis en serveix per ratificar la idea de permeabilitat total entre l'administració del General i la col·lecta que hem assenyalat en certificar com els guardes extraordinaris procedeixen fins i tot dels racons més amagats de la col·lecta. La facilitat per trobar oficials al servei del General —per tant, l'excel·lent implantació de la Diputació del General a Girona— permet una rotació extraordinària d'aquest personal. Així, amb una mitjana d'1,18 triennis, la col·lecta gironina serà la demarcació del General amb oficials de menor durada en el càrrec.

I és que, tot i l'elevat percentatge de població de la col·lecta, la Diputació local aconsegueix dotar-se d'un nombre d'oficials suficient per al seu control. Si la col·lecta de Girona comptava amb un 16,1% de la població total del país, al llarg del període 1560-1599 acumulà fins al 15,3% dels mosquetes, una xifra prou semblant. Aquesta dotació, a més, millorà al llarg del període: si durant els triennis 1560-1569 la col·lecta disposava del 11% just dels mosquetes, durant els anys 1578-1587 havia duplicat pràcticament el seu pes en el conjunt del país, arribant al 21,9%. La limitació del nombre de mosquetes l'afectà de forma notable i durant els anys posteriors a les Corts del 1585 i fins el canvi de segle, aquest percentatge es reduí fins al 16,9%, per ajustar-se molt exactament novament al pes demogràfic de la col·lecta.

Un altre índex de bona comunicació entre la col·lecta i l'administració del General vindria donat pel fet que la de Girona fou la demarcació amb una proporció més reduïda de mosquetes arribats de fora, únicament un 7,9% (per un 27,8% de mitjana del conjunt de totes les col·lectes catalanes). Els escassos guardes extraordinaris arribats de lluny es repartien de forma força equitativa entre totes les col·lectes veïnes: Barcelona (25,9%), Castelló d'Empúries i Perpinyà (22,2%), Vic (14,8%) i Camprodon (11,1%). El fluxe contrari, és a dir, el de mosquetes gironins servint a les col·lectes veïnes era molt més intens. Ens serveix, a més, per confirmar els principals lligams econòmics i socials de la col·lecta de Girona amb la de Castelló d'Empúries a l'est —a la qual influeix amb molt força— i la de Camprodon a l'oest. Els guardes extraordinaris gironins representen més de la meitat dels forans a la veïna Castelló d'Empúries (53,8%) i gairebé un terç a la Vall d'Aran (33,3%) i Camprodon (30,4%). Al nord, a Perpinyà, són el 27,8% dels nouvinguts; cap al sud, a Vic, un 13%. Finalment, es difonen amb profusió per bona part de les col·lectes pirinenques orientals: a Puigcerdà i Conflent representen el 12,5%, i a la Seu d'Urgell un 6,7%.

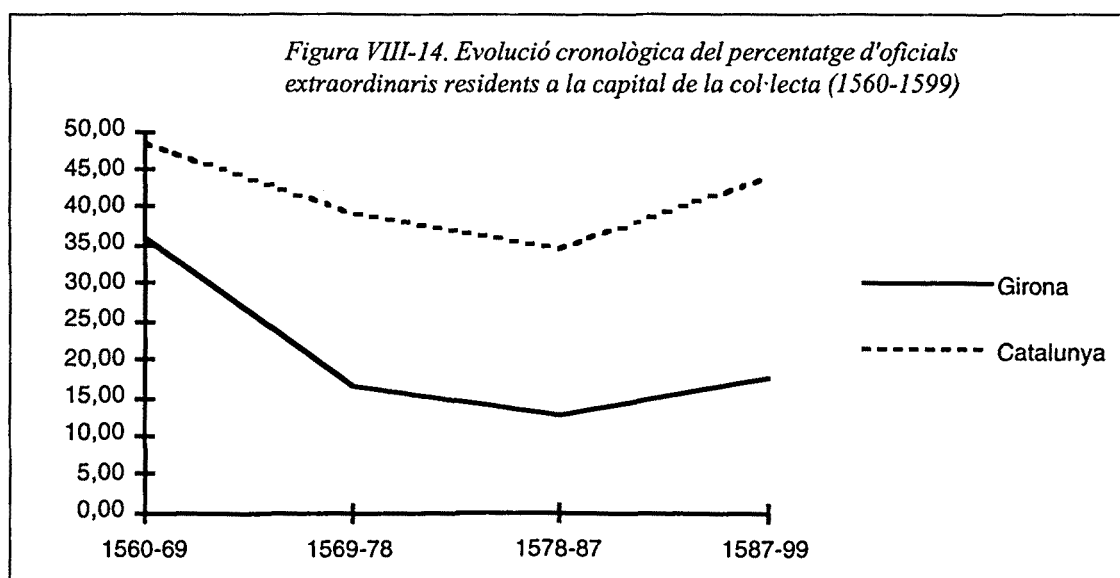

Figura VIII-15. Procedència dels mosqueters arribats a Girona des d'altres col·lectes

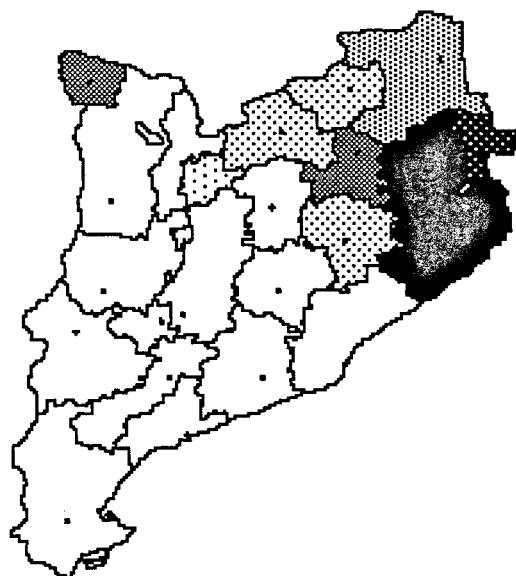
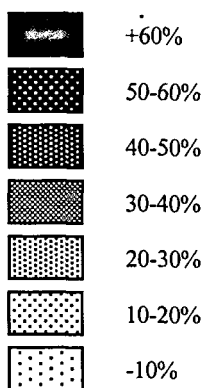
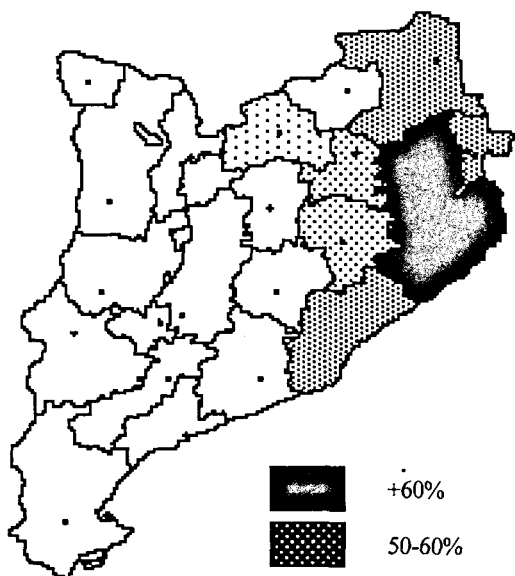

Figura VIII-16. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de Girona (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

Tots els indicadors ens mostren, per tant, una col·lecta gironina d'extraordinària importància per a la Diputació del General, un territori en el qual la institució ha aconseguit una implantació sòlida i un grau de penetració social que, probablement pot contribuir a explicar alguns dels comportaments de la societat gironina durant la gran crisi política del Sis-cents. Resulta fàcil creure que, en bona part, la identificació popular amb la Diputació del General passa per l'èxit d'aquesta implantació i consolidació al llarg de la segona meitat del Cinc-cents, etapa durant la qual centenars de gironins de tota procedència i extracció social actuen al servei del General. No es tracta només, doncs, d'un suport ideològic, sinó d'una progressiva connexió amb una xarxa administrativa que integra els gironins dins els interessos de la Diputació.

